

Mongolian Economy

2022 он (183)

www.mongolianeconomy.mn

Олон улсын харилцаа

Давагдашгүй хүчин зүйлийг
давах гарцууд

Үндэсний үнэт зүйл

Соёлоор байлдан дагуулья

Монгол Улсын Ерөнхий сайд
Л.Оюун-Эрдэнэ:

**“ШИНЭ СЭРГЭЛТИЙН
БОДЛОГО” БИЗНЕС
ЭРХЛЭГЧ, ХӨРӨНГӨ
ОРУУЛАГЧДАД ЭЭЛТЭЙ
ОРЧНЫГ БҮРДҮҮЛЭХ БОЛНО**

МОНГОЛ ТҮМНИЙ ОЮУНЫ
ҮНЭТ ЗҮЙЛС СОЁЛЫН ӨВИЙГ
ДЭЛГЭРҮҮЛЭХ ҮЙЛСИЙГ
ДЭМЖИГЧ

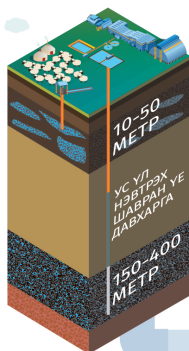
RioTinto

“ОЮУ ТОЛГОЙ”-Н УУРХАЙН УСНЫ ХЭРЭГЛЭЭ

2021 ОНЫ ДӨРӨВДҮГЭЭР УЛИРЛЫН БАЙДЛААР

УСНЫ НӨӨЦ

ГҮНИЙ ХООЛОЙН
ГАЗРЫН ДООРХ
УСНЫ ОРДЫН НӨӨЦ
918 Л/СЕК

28 АШИГЛАЛТЫН ХУДАГ,
400,000 М³ УСАН САН БҮХИЙ
ХОНОГТ 77,760 М³ УС ОЛБОРЛОХ
ХҮЧИН ЧАДАЛТАЙ УС
ХАНГАМЖИЙН СИСТЕМ

УСНЫ АШИГЛАЛТ

ИЛ, ДАЛД УУРХАЙД ТООСЖИЛТИЙГ
БУУРУУЛАХ, МӨН БЕТОН ЗУУРМАГ
БОЛОН ДУЛААН ҮЙЛДВЭРЛЭХЭД
УСЫГ АШИГЛАЖ БАЙНА

ОЮУ ТОЛГОЙ УУРХАЙН
БАЯЖУУЛАХ ҮЙЛДВЭРТ НИЙТ
АШИГЛАЖ БҮЙ УСНЫ 90%
ОРЧИМ ХУВИЙГ АШИГЛАДАГ

УСНЫ АШИГЛАЛТ

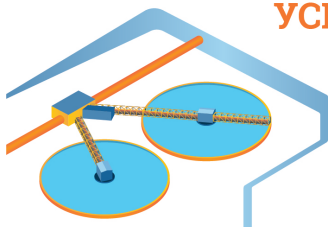
13,125 М³ УСЫГ НӨХӨН СЭРГЭЭЛТ
БОЛОН БАЙГАЛИЙН УРГАМЛЫН
ҮРЖҮҮЛЭГИЙН ГАЗАРТ АШИГЛАСАН

УС ХЭРЭГЛЭГЧ

УУРХАЙН СУУРИНГИЙН УСАН
ХАНГАМЖ БОЛОН АЖИЛЧДЫН УНД
АХУЙН ХЭРЭГЛЭЭНД НИЙТ 437,556 М³
УС ХЭРЭГЛЭСЭН БАЙНА

УСНЫ ДАХИН АШИГЛАЛТ

ИЛ УУРХАЙГААС ШАВХАН ЗАЙЛУУЛСАН 227,695 М³ УС
БОЛОН БОХИР ЦЭВЭРЛЭХ БАЙГУУЛАМЖААР
ЦЭВЭРЛЭГДЭЭД ГАРСАН 684,720 М³ УСЫГ ЗАМ УСАЛГАА
БОЛОН БАЯЖУУЛАХ ҮЙЛДВЭРТ ДАХИН АШИГЛАСАН

НИЙТ ДАХИН АШИГЛАЖ БҮЙ УСНЫ
88.29%-ИЙГ ХАЯГДАЛ ӨТГӨРҮҮЛЭГЧ
БОЛОН ХАЯГДЛЫН ДАЛАНГААС ЭРГҮҮЛЭН
ТАТАЖ ДАХИН АШИГЛАЖ БАЙНА

УС АШИГЛАЛТЫН ТӨЛБӨРТ

(2013-2021)

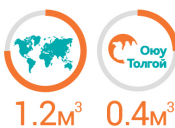
ӨМНӨГОВЬ АЙМГИЙН ЗАСАГ ДАРГА БОЛОН БОАЖ-ЫН САЙДЫН ЗАХИРАМЖИЙН ДАГУУ
АЖЛЫН ХЭСЭГ “ОЮУ ТОЛГОЙ”-Н 2019 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН
ТӨЛӨВЛӨГӨНИЙ БИЕЛЭЛТИЙГ “ХАНГАЛТАЙ ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН” ГЭЖ ДҮГНЭВ.

126 ₮
ТЭРБУМ

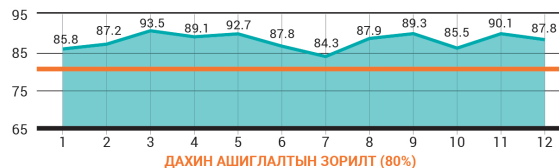
УСНЫ ХЭРЭГЛЭЭ

НЭГ ТОНН ХҮДЭР БОЛОВСРУУЛАХДАА 0.4М³ БҮЮУ
ДЭЛХИЙН ИЖИЛ ТӨРЛИЙН УУРХАЙНУУДЫН
АШИГЛАЛТЫН ДУНДЖААС ДАРУЙ ГУРАВ ДАХИН
БАГА УС АШИГЛАЖ БАЙНА.

УС ДАХИН АШИГЛАЛТ

2022 ОНД ЗОРИЛТОО ДАВУУЛАН БИЕЛҮҮЛЖ УС ДАХИН
АШИГЛАЛТЫН ТҮВШИНГ ДУНДЖААР 88,29 ХУВЬД ХҮРГЭВ.

Бид 2021 онд 462 тэрбум төгрөгийн татвар, шимтгэлийг улсын төсөвт төвлөрүүлж, дотоодын 4400 орчим бизнес эрхлэгчээс нэг их наяд төгрөгийн бараа, ажил үйлчилгээ худалдан авч, шууд болон шууд бусаар 20,000 хүнийг тогтмол ажлын байртай болгон улс орны нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд бодитой, том хувь нэмрийг оруулж, нийгмийн өмнө хүлээсэн хариуцлагаа хэрэгжүүлэхийг эрхэм зорилгоо болгон ажиллаж байна.

We have contributed to social and economic wellbeing of Mongolia by contributing **462 billion MNT to taxes and fees**, supported **4400 businesses** by purchasing goods and services worth **1 trillion MNT** in 2021, **created 20 thousand direct and indirect jobs** and endeavour to fulfill our social responsibility commitments entirely.

GroupMCS

MCSGroupOfficial

mcsgroupofficial

MCS Group Official

Санхүү

Нийгмийн хариуцлага

Платформ

Мэдээлэл технологи

Медиа

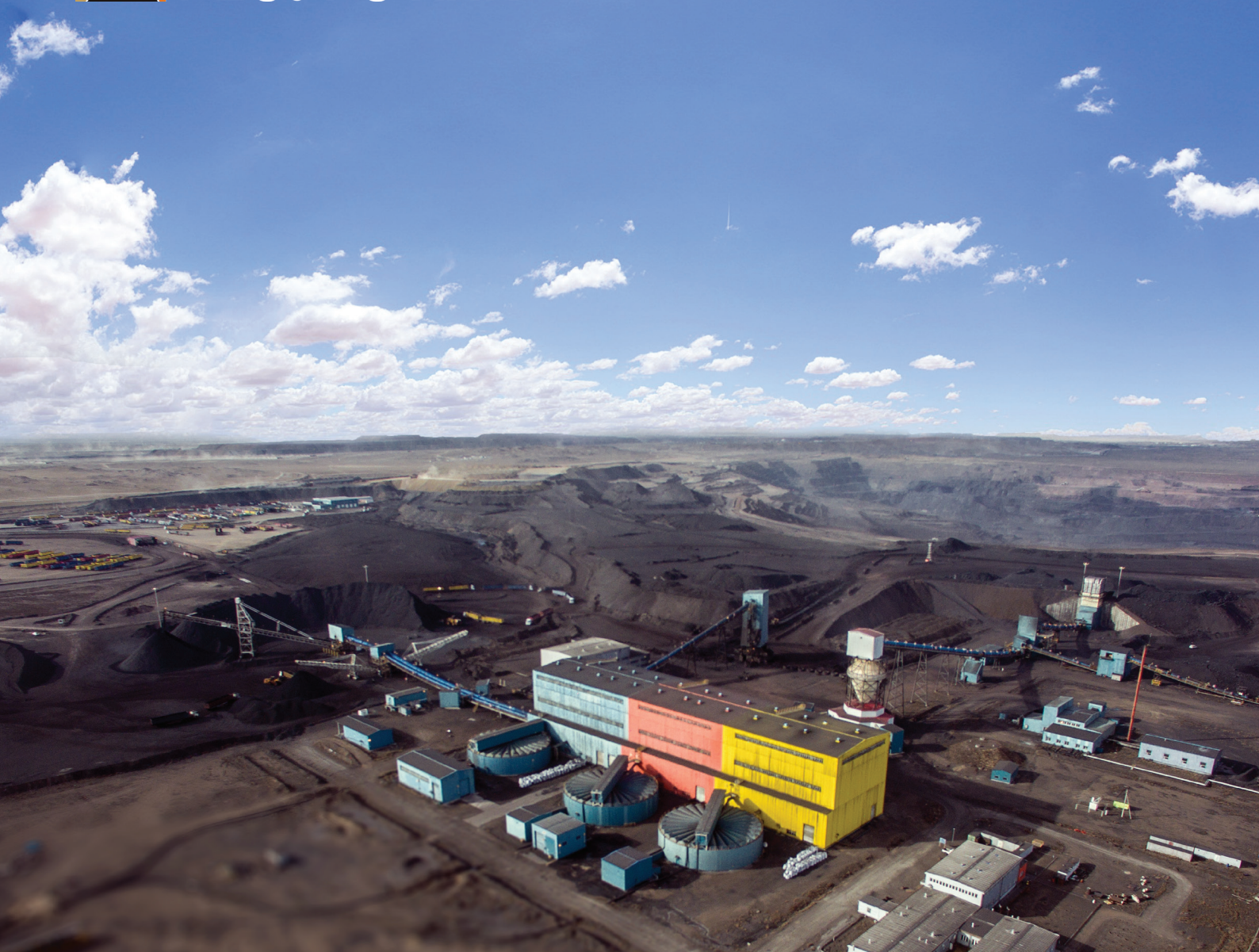

Shunkhlai
HOLDING

Шунхлай Групп нь 1993 онд бизнесийн гараагаа эхэлж байсан бол одоо 4800 гаруй ажилтантай, шингэн хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, экспорт, нефтийн бүтээгдэхүүний импорт, борлуулалт, мэдээлэл харилцаа холбоо, ая тухтай дэлгүүр, үл хөдлөх хөрөнгө, санхүүгийн зуучлалын үйлчилгээ, технологи програм хангамжийн үйлчилгээ зэрэг олон салбаруудад хөрөнгө оруулалтын голлох багцийг бүрдүүлэн үйл ажиллагаагаа явуулж байна. Шунхлай Группийн компаниуд сүүлийн жилүүдэд улс орныхоо хөгжил дэвшилд хувь нэмрээ оруулж, Монгол улсын экспортын нэгэн төрөл болох бүтээгдэхүүнийг бий болгохыг зорин ажиллаж байгаа юм. Группийн толгой компани болох Шунхлай Холдингийн хөрөнгө оруулалтын багцад 2021 онд шинээр нэмэгдсэн чиглэл бол Солонгосын GS Retail компанийн франчайз бүхий “Ая тухтай дэлгүүрийн сүлжээ” байгуулах чиглэл билээ.

Үндэсний хөрөнгө оруулалттай, Монголын уул уурхайн салбарт тэргүүлэгч аж ахуйн нэгжүүдийн нэг

М-Си-Эс, Петровис, Шунхлай групп зэрэг үндэсний томоохон компаниудын хамтын хөрөнгө оруулалттайгаар байгуулагдсан

2009 оноос хойш Өмнөговь аймгийн Цогтцэций сумын нутаг дахь Ухаа худаг коксжих нүүрсний ордод үйл ажиллагаа явуулж байгаа

2010 онд Хонконгийн хөрөнгийн биржид бүртгүүлж, Монголын үндэсний компаниудаас анх удаа олон улсын хөрөнгийн зах зээлд хувьцаагаа гаргасан

МОНГОЛ, АНГЛИ ХЭЛЭЭР САР ТУТАМ

**Mongolian
Economy**

ҮҮСГЭН БАЙГУУЛАГЧ, ЭРХЛЭГЧ:
Д.Бэхбаяр (9999 4248)

РЕДАКТОР:
Н.Энхбаяр (9916 1303)

АНГЛИ РЕДАКТОР:
Роберт Йохан Шрайверс
Жаклин Истриж

СЭТГҮҮЛЧИД:
Г.Даваадорж
Г.Орхон
Б.Шүрэнчимэг
Т.Амаржаргал

ОРЧУУЛАГЧ:
М.Ариунзаяа

ДИЗАЙНЕР:
Ш.Оюундарь

МАРКЕТИНГИЙН МЕНЕЖЕР:
7011 5476, 7011 5477

ХАЯГ: Улаанбаатар, Баянзүрх
дүүрэг, 25-р хороо,
UB Tower Plus office 204

ВЭБ: www.mongolianeconomy.mn
И-МЭЙЛ:

info@mongolianeconomy.mn

FACEBOOK: Mongolian Economy

TWITTER: EconomyMongolia

УТАС: 7011 5476, 7011 5477

СЭТГҮҮЛ ЗАХИАЛГА:
Монгол шуудан (Утас: 7007 8916)
Түгээмэл шуудан (Утас: 7011 5015)

**Mongolian
Economy**

2021 оны 11, 12 сар (178, 179)

www.mongolianeconomy.mn

Ярилцлага

Х.Батжаргал: Хөрөнгө оруулалтын
орчинд цогц шинэчлэл хэрэгтэй

Анхаарлын төвд

“Улайссан” койн, токениуд

ХӨРӨНГӨ
ОРУУЛАЛТЫН
ОРЧИНД ГЭРЭЛ
АСАХ УУ?

СЭТГҮҮЛ
ЗАХИАЛГА:
МОНГОЛ ШУУДАН
ТҮГЭЭМЭЛ ШУУДАН

Утас: 7011-5477, 7011-5476

www.mongolianeconomy.mn

Мэндчилгээ 10

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч
У.Хүрэлсүх

Мэндчилгээ 12

Монгол Улсын Их Хурлын
дарга Г.Занданшатар

Мэндчилгээ 13

Монгол Улсын Ерөнхий сайд
Л.Оюун-Эрдэнэ

Эрхлэгчийн зурвас 14

Цар тахлын дараах
Монголын эдийн засгийн
чуулган

Инфографик 16

Шинэ сэргэлтийн бодлого 17

Ухарч буйгаа ухаарсан нь

МЭЗЧ-2022 20

Ч.Ганхуяг: Макро эдийн
засгийн сэргэлтэд нөлөөлөх
их ач холбогдолтой чуулган
боллоо

Олон улсын харилцаа 22

Давагдашгүй хүчин зүйлийг
давах гарцууд

Бизнесмэн 25

Ж.Оджаргал: Хууль, эрх зүйн
орчны тогтвортой байдал
хамгийн чухал

Олон улсын харилцаа 26

Р.Болд: Монгол Улс
даяаршлын нөхцөлд
өөрийгөө тусгаарлах
байдалд ороод байна

Төрийн бүтээмжийн сэргэлт 28

Өмчтэй ч өгөөжгүй төрд
“update” хийнэ

Боомтын сэргэлт 31

Боогдмол боомтуудаа
цэлийтэл нээх сэн

Уул уурхай 34

Г.Батцэнгэл: Нүүрсний
экспортод дэд бүтэц,
боомтын хүчин чадал гол
нөлөө үзүүлж байна

Гадаад төлбөр тооцоо 36

Хадны завсар...

Зочин 39

Монголчууд түүхээ
эргэн харах ёстой!

Банк 40

Б.Лхагвасүрэн: Ойрын

хугацаанд 1-1.5 тэрбум
ам.долларын валютын
орлого орж ирэх боломжтой

Хүнсний хангамж 42

Стратегийн ач холбогдолтой
бүтээгдэхүүнд зөв стратеги
хэрэгтэй

Хөрөнгийн зах зээл 45

Хөгжлийг хөшүүрэгдэх
хөрөнгийн зах зээл

Эрчим хүчний сэргэлт 48

Эрчим хүчний салбарт
“гэрэл” асах уу?

Хөрөнгө оруулалт 50

Эргүүлгээс их урсгалд...

Бодлого 52

Б.Жавхлан: Шинэ сэргэлтийн
бодлогын хүрээнд хөрөнгө
оруулалтын орчны реформ
хийнэ

Түншлэл 55

Шинэ сэргэлтийн бодлогын
амин сүнс нь төр, хувийн
хэвшлийн түншлэл

Уул уурхай 58

Геологи хайгуул, боловсруулах
үйлдвэрийн “эрэлд”

Төрийн өмчит компани 61

О.Хулан: “Эрдэнэс Монгол”
компанийг хөрөнгийн
зах зээлд гаргахыг зорьж
ажиллаж байна

Хот, хөдөөгийн сэргэлт 63

Хөгжлийн заагийг арилгах
шийдэл

Үндэсний үнэт зүйл 66

Соёлоор байлдан
дагуулъя

Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэл 69

Ч.Номин: Эдийн засгийн
бодлого, хамтын ажиллагааг
маш тодорхой болгож, олон
улсад зарлаж чадлаа

Ажиллах хүч 71

Ажилтай, орлоготой Монгол
хүн хаана явна

Ногоон хөгжил 74

Ногоон хөгжлийн сэргэлт
эхэллээ

Дижитал шилжилт 77

“Цахим засаглал”-ыг
хэрэгжүүлэх кибер багтай
болно

Мэндчилгээ

Төр, хувийн хэвшил, хөрөнгө оруулагчдын хамтын ажиллагаа, ойлголцол нэн чухал

Монгол Улсын
Ерөнхийлөгч
У.Хүрэлсүх

Эрхэм хүндэт бизнес эрхлэгчид, баялаг бүтээгчид ээ,

Эрхэм төрийн түшээд ээ,

Эрхэм зочид, төлөөлөгчид өө!

Хүн төрөлхтөн хүндхэн сорилт, бэрхшээлтэй нүүр тулж буй энэ цаг үед Засгийн газрын “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын хүрээнд эдийн засгийн цаг үеийн нөхцөл байдлын талаар хэлэлцэж, цаашид хэрэгжүүлэх бодлого, төлөвлөгөөгөө нарийвчлан тодорхойлох зорилгоор зохион байгуулж буй “Монголын эдийн засгийн чуулган-2022”-д оролцож буй Та бүхэнд чин сэтгэлийн мэндчилгээ дэвшүүлье.

Чуулганд оролцож буй дипломат болон олон улсын хөгжлийн түнш байгууллагууд, төр, хувийн хэвшлийн төлөөллүүд Та бүхэнд гүн талархал илэрхийлье.

Гурван жил завсарласны эцэст цар тахлын дараах эдийн засгийн сэргэлтэд дэлхий даяараа онцгой анхаарч буй энэ цаг үед энэ чуулган болж байгаа нь ихээхэн ач холбогдолтой.

Өнгөрсөн намар Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн ивээл дор зохион байгуулсан “Цар тахлын үеийн эдийн засгийн сэргэлт” төр, хувийн хэвшил, баялаг бүтээгчдийн зөвлөлдөх уулзалтаар иргэд, хувийн салбарынхны санал, зөвлөмжийг төр засаг түлхүү сонсож, тодорхой бодлого, чиглэлүүдийг УИХ, Засгийн газарт хүргүүлсэн.

Энэ удаагийн чуулганаар эдийн засагт үүсээд буй шинэ сорилтуудыг хэрхэн даван туулах, Засгийн газрын “Шинэ сэргэлтийн бодлого” болон бусад цаг үеийн асуудлаар тодорхой санал солилцох, гарц, шийдлийг тодорхойлно гэж үзэж байна.

Цар тахлын нөлөөгөөр дэлхийн эдийн засаг 2020 онд 3.5 хувиар агшиж, Дэлхийн II дайнаас хойших хамгийн хүнд цохилт авсан. Мөн олон улсын хэмжээнд инфляцийн түвшин 2008 оны хямралаас хойших хамгийн өндөр түвшинд хүрлээ.

Бусад ихэнх орны адил Монгол Улсын эдийн засаг ч цар тахлаас шалтгаалан сүүлийн хоёр жилд ихээхэн хүндрэл амссан ч төр засгийн зүгээс багагүй хэмжээний төсөв, хөрөнгө зарцуулж, иргэд, хувийн хэвшил, баялаг бүтээгчидтэйгээ хамтарч ажилласны үр дүнд тодорхой сэргэлт ажиглагдсан.

2022 он гарсаар дархлаажуулалтад хамрагдсан иргэдийн тоотой уялдан Монгол Улсад цар тахал харьцангуй намжсан ч бүс нутгийн орнуудад цар тахлын давлагаа үргэлжлэн, мөн геополитикийн хурцадмал байдал үүсэж, дэлхий нийтийг хамарсан тээвэр, логистикийн хүндрэл, бараа үйлчилгээний үнийн өсөлт зэргээс шалтгаалан томоохон сорилт тулгарч байна.

Сүүлийн сар гаруй хугацааны олон улсын цаг үеийн нөхцөл байдлын Монголын эдийн засагт үзүүлэх нөлөөг нарийн тодорхойлж, эдийн засгийн бодлогодоо шаардлагатай тохиргоо хийхэд онцгой анхаарах нь зүйтэй.

Гадаад орчны хүндхэн эрсдэлүүд тулгарч байгаа ч дотооддоо үнийн өсөлтийг хязгаарлаж, иргэдийнхээ бодит орлогыг хамгаалах, хилийн нэвтрэн өнгөрүүлэх чадавхыг сайжруулах, экспортыг богино хугацаанд сэргээх, төгрөгийн гадаад валюттай харьцах ханшийн хэлбэлзлийг тогтворжуулах, бүтээн байгуулалтаа эрчимжүүлэхэд онцгой анхаарч, бодит үр дүн гаргах шаардлагатай байна.

Мөн богино хугацаанд гол нэрийн ►

► бараа, үйлчилгээний үнэ болон нийлүүлэлтийн тогтвортой байдал, ялангуяа хүнс, шатахууны хангамжийн найдвартай байдлыг хангах чиглэлээр хувийн хэвшилтэйгээ хамтран шаардлагатай арга хэмжээг нэн яаралтай авч хэрэгжүүлэх нь зүйтэй.

Зөвхөн дэлхий нийтийн төдийгүй монголчууд бидний өмнө тулгараад байгаа энэ хүнд цаг үеийг бид эв нэгдэл, хамтын хүчээр даван туулах учиртай. Тиймээс тулгамдсан олон сорилт, бэрхшээлийг шийдвэрлэхэд төр, хувийн хэвшил, хөрөнгө оруулагчдын үр дүнтэй хамтын ажиллагаа, харилцан ойлголцол хамгийн чухал юм.

Мөн эдийн засгийн онцгой цаг үеийн нөхцөл байдал, суурь шалтгааны талаарх үнэн бодит мэдээллийг иргэд, олон нийт, бизнес эрхлэгчид, хөрөнгө оруулагчдад шуурхай өгч, эдийн засгийн нөхцөл байдлын талаарх зөв хүлээлт бий болгох нь болзошгүй эрсдэлээс сэргийлэхэд чухал үүрэгтэй юм.

Цаашлаад ажилдаа эзний ёсоор хандаж, хийрхсэн улс төр, хэрүүл тэмцлээс ангид байж, бүх шатны төрийн байгууллагын хүнд суртал, дарамт шахалтыг халж, сахилга бат, дэг журмыг чанд сахин, харилцан уялдаатай, түргэн шуурхай ажиллах нэн хариуцлагатай цаг үе тохиож байгааг Төрийн тэргүүний хувьд онцлон сануулъя.

Хэдийгээр цаг үеийн томоохон сорилтууд байгаа ч “Халамжаас хөдөлмөрт”, “Олборлолтоос боловсруулалтад”, “Импортоос экспортод” гэсэн эдийн засгийн аюулгүй байдал, тусгаар тогтнолыг хангах суурь гурван шинэчлэлээ тууштай хэрэгжүүлэх ёстой.

Ялангуяа цар тахал, олон улсын геополитикийн асуудлууд нь Монгол Улс эдийн засгийн тусгаар тогтнол, аюулгүй байдлаа нэн яаралтай эрс сайжруулахыг тод санууллаа.

Энэ хүрээнд цар тахлын дараах эдийн засгийн

сэргэлтийг эрчимжүүлэх, хөгжлийг хязгаарлагч хүчин зүйлсийг оновчтой, цаг алдалгүй шийдэх, “Алсын хараа-2050” урт хугацааны хөгжлийн бодлого хэрэгжих суурь нөхцөлийг бүрдүүлэх зорилготой “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг Засгийн газар боловсруулан хэрэгжүүлж эхлээд байна.

Гэхдээ дээрх бодлого, шинэчлэлийг амжилттай хэрэгжүүлэхэд төсөв, мөнгөний бодлогын оновчтой хослол, макро эдийн засгийн тогтвортой байдал, ялангуяа гадаад валютын хангалттай нөөц бүрдүүлэх, өрийн тогтвортой байдал зэрэг эдийн засгийн суурь зарчмыг чанд сахих ёстойг мөн сануулъя.

Эс тэгвээс хэчнээн том бүтээн байгуулалт, үр дүнтэй шинэчлэл хийсэн ч макро эдийн засгийн тогтворгүй байдал нь Та бидний хүрэх амжилтыг агшин зуур салхинд хийсгэх эрсдэлтэйг бид бүгд үргэлж анхаарах хэрэгтэй.

Эрхэм зочид, төлөөлөгчид өө,

Хүнд бэрх сорилт тулгарсан үед Монголын ард түмний эв нэгдэл сайжирч, бэрхшээлийг давах, бүтээн байгуулах их хүч улам эрчтэй ундардгийг бидний буурал түүх гэрчилдэг. Эдийн засгийн гадаад, дотоод амаргүй сорилтуудыг хамтын хүчээр давж, тогтвортой хөгжилд хүрэхийн төлөө санаа зоригоо нэгтгэн хамтран зүтгэцгээе.

Цар тахлын дараах байгаль орчинд ээлтэй, хүртээмжтэй эдийн засгийн сэргэлт, цаашдын тогтвортой хөгжилд чиглэсэн эдийн засгийн бодлого, төлөвлөгөөгөө хэлэлцэж, хамтдаа шийдэл, гарцыг тодорхойлох энэ удаагийн чуулганд амжилт хүсье.

Эх орныхоо нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн бодлогодоо Шинэ сэргэлттэйгээр ажиллахыг уриалъя.

Мөнх хөх тэнгэрийн дор Монгол Улс мандан бадраг. ■

Мэндчилгээ

Их сорилтыг Шинэ сэргэлтээр даван туулах ёстой

Монгол Улсын Их Хурлын
дарга Г.Занданшатар

Уламжлал болон 12 дахь жилдээ шинэ зорилт дэвшүүлэн зохион байгуулагдаж буй “Монголын эдийн засгийн чуулган-2022” арга хэмжээнд оролцогч Танд энэ өдрийн мэндчилгээ дэвшүүлж, чуулганы үйл ажиллагаанд амжилт хүсье.

Монгол Улсад шударга ёсыг тогтоох, сахилга хариуцлагыг бүх шатанд хэвшүүлэх, алагчлалгүй хуулийн засаглал төлөвшүүлэх замаар нийгэм, эдийн засгийн хөгжлөө тэтгэх шинэчлэлийн алхаа эрчээ авч буй цаг үед энэхүү чуулган болж байна.

Хоёр жил гаруй хугацаанд дэлхий дахины болон Монгол орны нийгэм, эдийн засагт сүүдрээ тусгасан халдварт цар тахлын сөрөг нөлөө тогтворжиж, сэргэлт бий болох хандлага ажиглагдаж буй үед олон улсын хурцадмал байдал үүссэн нь бас нэгэн сорилтыг авчирлаа.

Урьдчилан таамаглахад төвөгтэй энэ байдлаас улбаалсан үнийн өсөлт, импорт, экспортод гарч буй саатал, гацаа гэх мэт хүчин зүйлүүд манай улсын дотоодын эдийн засагт сөргөөр нөлөөлж байна. Эдгээр болон бусад эрсдэлт нөхцөлийг даван туулж, шинэ сэргэлт бий болгох бодлогын хүрээнд дотоод

нөөц боломжоо бодитой үнэлж, хөгжлийн хөдөлгүүртээ хүч нэмэх, гадаад, дотоод эрсдэлт хүчин зүйлүүдийг зөв бодлого, нэгдмэл эрмэлзлээр даван туулах, улмаар улсаа сэргээн мандуулах нь ойрын үеийн нэн чухал зорилт болоод байна.

Бид өнгөрсөн 30 жилийн туршлага, сургамжаа үнэлэн цэгнэх, буруудсанаа засах, зөв бөгөөд шинэ замд гарах, улмаар Монголоо сэргээн мандуулах Том зорилго, Их сорилтын цаг үед амьдарч байна. Энэ Их сорилтыг Шинэ сэргэлтээр даван туулах ёстой. Энэ чухал үед “Монголын эдийн засгийн чуулган-2022” арга хэмжээ болж байгаа нь өндөр ач холбогдолтой юм.

Энэ сэргэлт төр-хувийн хэвшлийн хамтарсан түншлэл, эрдэмтэн судлаачид, бодлого боловсруулагчдын ултай суурьтай шийдэл гаргалгаа, Монголын нийт нийгмийн зөвшилцөл ойлголцол, ирээдүйдээ итгэх итгэлд суурилах учиртай.

Чуулганд оролцогч Та бүхэн эдгээр асуудлуудыг нухацтай шүүн хэлэлцэж, эх орныхоо хөгжлийн ирээдүйг тодорхойлох олон чухал санал, санаачилга, шийдэл гарц олно гэдэгт итгэж байна. ■

Мэндчилгээ

“Шинэ сэргэлтийн бодлого” бизнес эрхлэгч, хөрөнгө оруулагчдад ээлтэй орчныг бүрдүүлэх болно

“Шинэ сэргэлтийн бодлого” сэдвийн дор зохион байгуулагдаж буй “Монголын эдийн засгийн форум-2022” чуулганд оролцогч Та бүхэндээ энэ өдрийн мэндийг дэвшүүлэе.

Цар тахлын улмаас хоёр жилийн турш завсарласан “Монголын эдийн засгийн форум” энэ удаа дэлхий нийтийг хамарсан амаргүй сорилтын эгзэгтэй цаг үед Монгол Улсын Засгийн газраас хүндрэл хямралыг даван туулах цогц шийдэл хэмээн хэрэгжүүлж буй “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг хэлэлцэхээр зохион байгуулагдаж байна.

Өнгөрсөн хоёр жилийн хугацаанд цар тахлын сорилтоос үүдсэн эрүүл мэнд, эдийн засгийн хүндрэлийг даван туулахаар төр засаг, иргэд, аж ахуйн нэгжүүд хамтран тэмцлээ. Экспорт тасалдаж, олон улсын ачаа тээврийн эргэлт эрс удааширч, хичээл сургууль танхимаар хичээллэх боломжгүй болж, үйлчилгээний бүхий л газрууд үүд хаалгаа барьж, 200 гаруй мянган ажлын байр эрсдэлд орж, эдийн засаг 1992 оноос хойш анх удаа -5.3 хувь хүртэл агшсан амаргүй цаг үеийг Та бид хамтдаа даван туулж байна.

Цар тахал хэр удаан үргэлжлэх нь тодорхойгүй цаг үед дэлхийн геополитикт хүчтэй доргилт өгсөн бүс нутгийн зэвсэгт мөргөлдөөн давхацсан нь дэлхий даяар үл ойлголцол, үнийн өсөлт, бараа бүтээгдэхүүний хомсдол, эдийн засгийн хямрал зэрэг нэн амаргүй эгзэгтэй байдлыг бий болголоо.

Цар тахал болон дэлхийн геополитик Дэлхийн II дайнаас хойш тулгараагүй хямралт нөхцөл байдлыг үүсгэсэн нь далайд гарцгүй, эдийн засаг нь зөвхөн уул уурхайгаас, улсын төсөв нь нүүрснээс, шатахуун нь нэг улсаас, импорт нь ганц боомтоос хамааралтай Монгол Улсын хувьд туйлын амаргүй сорилт болж байна.

Гэхдээ сорилт бол боломж юм. Ер бусын хямралт цаг үе өөрөө цаг алдалгүй хэрэгжүүлэх учиртай ер бусын шуурхай шийдлийг шаардаж байна. Энэ хүнд үе

монголчууд бидний эвлэлдэн нэгдэх тулгуур цэг, хүндрэл бэрхшээл Та бидний хүчээ нэгтгэх шалгуур сорилт болж байна.

Та бид хямралын үеийн сэтгэлзүйд автаж, дэвшүүлсэн томоохон зорилтуудаасаа ухарч болохгүй. Харин ч урьд урьдынхаасаа илүү эвлэлдэн нэгдэж, хамтран ажиллаж, дэлхий даяар тулгарсан хямралт байдлыг даван туулах ёстой.

Монгол Улсын Засгийн газраас цар тахлын үеийн эдийн засгийг эрчимжүүлэх, эдийн засгийн тусгаар тогтнол, бие даасан байдлыг ханган бэхжүүлэх, “Алсын хараа-2050” урт хугацааны хөгжлийн бодлого хэрэгжих суурь нөхцөлийг бүрдүүлэх, хөгжлийн хязгаарлагч хүчин зүйлийг шийдвэрлэх “Шинэ сэргэлтийн бодлого” дунд хугацааны зорилтот хөтөлбөрийг 2022 оны эхний өдрөөс хэрэгжүүлж эхлээд байна.

Миний бие Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн хувьд “Эдийн засгийн тусгаар тогтнол, бие даасан байдал, цар тахлыг даван туулах үйлсэд иргэн, аж ахуйн нэгж, хөрөнгө оруулагч бүрийг идэвхтэй оролцох”-ыг уриалж байна.

“Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг хэрэгжүүлэх үндсэн зарчим нь иргэн, аж ахуйн нэгж, хөрөнгө оруулагчдын идэвхтэй оролцоонд тулгуурласан эдийн засгийн шинэ бүтэц бий болгох юм. Монголын төр засуулын үүрэг гүйцэтгэж, иргэн, хувийн хэвшил, хөрөнгө оруулагчид дэлхийн дэвжээнд барилдахад бүх талын дэмжлэг үзүүлэх болно.

Монголчууд бид “Бүгдээрээ хэлэлцвэл буруугүй”, “Олны хүч оносон сум” хэмээдэг билээ. “Монголын эдийн засгийн форум”-д оролцогчид Та бүхэн “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг хэрэгжүүлэх, хямралт цаг үеийг даван туулах бодлогын зөвлөмжийг хэлэлцэхэд идэвхтэй оролцоно гэдэгт итгэл төгс байна.

“Шинэ сэргэлтийн бодлого”-оо манлайлан хэрэгжүүлж, Монгол Улс мандан бадрах болтугай! ■

Монгол Улсын
Ерөнхий сайд
Л.Оюун-Эрдэнэ

Эрхлэгчийн зурвас

Цар тахлын дараах Монголын эдийн засгийн чуулган

Mongolian Economy
сэтгүүлийн Ерөнхий
эрхлэгч Д.Бэхбаяр

“Монголын эдийн засгийн форум-2022” өмнөх жилүүдийнхээс хэд хэдэн онцлогтой болж өнгөрлөө. Нэгдүгээрт, 2019 оноос хойш хоёр жил өнжсөний дараа боллоо. Монгол Улс энэхүү форумыг 2010 оноос хойш жил бүр хийж ирсэн билээ. Дэлхийн эдийн засгийн форумын жишгээр явдаг тус арга хэмжээ улс орны хөгжлийн асуудлуудыг төр, хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллаагынхны оролцоог хангаж хэлэлцдэгээрээ ач холбогдолтой. Ямартаа ч оролцогчдын хувьд засгаас хийж буй ажлын талаар маш их мэдээлэл авдаг юм. Төр, засгийн хувьд ч тухайн жилд улс орны хөгжлийн асуудлуудыг хэрхэн харж, бодлого боловсруулж, хэрэгжүүлж буй талаараа нэг дор танилцуулж ярьдаг платформ.

Хоёрдугаарт, энэ удаагийн форум дэлхий нийтийг хамарсан цар тахлын дараа болсноороо онцлог юм. Засгийн газар цар тахлын дараа эдийн засгаа хэрхэн яаж сэргээх тухай бодлого хөтөлбөрөө танилцуулсан нь оролцогчдод хамгийн чухал мэдээлэл боллоо. Дэлхийн улс орнууд бүгд л аюулт тахлын дараа эдийн засгаа сэргээх бодлого боловсруулж ажиллаж байгаа.

Гуравдугаарт, Монгол Улс гадаадын хөрөнгө оруулагчдад таатай хандаж эхэлсэн гэдгээ зарлав. Төрийн гурван өндөрлөг хөрөнгө оруулалтын орчноо сайжруулж, гадаадын хөрөнгө оруулагчидтай хамтран ажиллах нөхцөл боломжийг бүрдүүлж буй талаараа хэлсэн үгэндээ тодотгож байсан юм. Тухайлбал, УИХ-ын дарга Г.Занданшатар “Төрийн тогтворгүй байдал, хууль эрх зүйн тодорхой бус байдал хөрөнгө оруулагчдыг ихэд үргээсэн. Бид төрийн тогтвортой байдлыг бий болгож, эрх зүйн таатай орчныг бүрдүүлнэ” гэв. Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ “Авлигын индексээр манай улс 110-р байранд жагсаж байна. Ирэх хоёр жилд бид энэхүү индексийг хоёр оронтой тоонд оруулж ирснээр төр өөрөө хөгжлийг хязгаарлагч бус хөгжүүлдэг, хөрөнгө оруулалтыг татдаг, дэмждэг болно. Үр дүнд нь гадаадын хөрөнгө оруулалт орж ирнэ” хэмээн онцолсон юм.

Харин Сангийн сайд Б.Жавхлан “Бид өнгөрсөн 30 жилд хөрөнгө оруулагчдаа цөөн баярлуулсан, ихэнхдээ гомдоож байсан” гээд хөрөнгө

оруулагчдад маш таатай хууль эрх зүйн төсөл боловсруулснаа хэлсэн.

Эдийн засгаа хэрхэн сэргээх вэ

Засгийн газар “Шинэ сэргэлтийн бодлого” боловсруулж, эхлээд зургаан салбарт хэрэгжүүлэхээр төлөвлөжээ. Зургаан салбарт шинэчлэл, сэргэлтийн бодлогыг түлхүү хэрэгжүүлж ажилласнаар Монгол Улс ойрын хугацаанд эрчимтэй хөгжих боломжтой гэсэн дүгнэлтэд хүрчээ. “МЭЗФ-2022”-ын урьдчилсан хэлэлцүүлгээр уг зургаан салбарын сэргэлтийн талаар хэлэлцүүлэг өрнүүлсэн. Үүнд, эрчим хүч, аж үйлдвэр, боомт, төрийн бүтээмж, ногоон сэргэлт, хот хөдөөгийн хөгжил багтаж байгаа юм. Эдгээр салбарын “өвчнийг оношилсон, одоо эмчлэхэд бүх анхаарлаа хандуулна” гэж Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ хэлсэн.

Манай улс цар тахлын улаанаас шар түвшинд шилжсэнээс яг 10 хоногийн дараа ОХУ Украины хооронд дайн эхэлсэн нь зөвхөн манай улс төдийгүй дэлхий дахиныг хүнд байдалд орууллаа. Энэхүү том сорилтыг даван туулах, гэнэт гарч ирсэн шинэ нөхцөл байдалд тохирсон бодлого төлөвлөгөө боловсруулж ажиллах шаардлага үүсэв. Өнөөдрийн байдлаар инфляц 14.2 хувьтай байна. Үүний 50 хувийг мах, гурилын үнийн өсөлт эзэлж буй. Тиймээс төрөөс тодорхой арга хэмжээ авч, үнийн өсөлтийг бууруулж болох тухай Засгийн газрын тэргүүн ярьсан.

Монгол Улсын, монголчуудын хамтдаа бүтээж буй нийт өртөг 40 их наяд төгрөг. Үүний 80 хувийг урсгал зардалд зарцуулдаг. Өнгөрсөн хугацаанд төсвийн орлогод биш зарлагад ихээхэн анхаарч ирснээс хөрөнгө оруулалтад дорвитой хувийг зориулж чадаагүй. Харин одоо 40 орчим их наядыг хэрхэн 2-3 дахин буюу 120-150 их наядад хүргэх вэ гэдэгт “Шинэ сэргэлтийн бодлого” чиглэнэ.

Сонирхуулахад, Монгол Улс 1932 онд “Иргэн бүр баяжигтун” уриатай “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг хэрэгжүүлж байсан түүхтэй.

Ерөнхий сайд “120 их наяд төгрөгийг төр дангаараа бүрдүүлж чадахгүй. Хувийн хэвшил, ГХО, олон нийттэй хамтран бүтээнэ. Төрийн ▶

Сангийн сайд
Б.Жавхлан “Бид
өнгөрсөн 30
жилд хөрөнгө
оруулагчдаа
цөөн
баярлуулсан,
ихэнхдээ
гомдоож
байсан” гээд
хөрөнгө
оруулагчдад
маш таатай
хууль эрх
зүйн төсөл
боловсруулснаа
хэлсэн.

Байгалийн баялгаа боловсруулалгүй 90 хувийг гаргаад, эргээд боловсруулсан 90 хувийн бүтээгдэхүүн импортолж авдаг тогтолцоог өөрчилнө.

► зүгээс хөгжлийг хязгаарлагч хүчин зүйлс болох авлига, хүнд суртлыг багасгахын төлөө бодлогоо чиглүүлнэ. Бөхөөр бол бид засуул хийнэ. Хувийн хэвшлийнхний хийж чадах, ашигтай төсөлд төр оролцохгүй” гэсэн юм.

Өнөөдөр нэг хүнд ногдох ДНБ 4,5 мянган ам.доллар. “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг хэрэгжүүлснээр энэ тоог 5-12 мянган ам.долларт хүргэх бүрэн боломжтой. 2040, 2050 оны алсад буй боломжийг 10 жилд хийх нөхцөл бүрдэж” буй талаар Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ тэмдэглэлээ.

Монгол Улс хуурай замаар 42, усан замаар дөрөв, ОХУ-тай 29, Хятад улстай 13 боомтоор, долоон автозам, гурван төмөр замаар холбогддог. Өнөөдөр агаарын тээврийн нэг л зам ажиллаж буй. Боомтын сэргэлтийн хүрээнд эл хүчин чадлыг гурав дахин нэмснээр экспортыг 14 тэрбум ам.долларт, 2025-2027 онд 17 тэрбум ам.долларт хүргэх тооцоолол хийжээ.

Эрчим хүчний салбар хамгийн түрүүнд шинэ сэргэлт шаардсан салбар гэдгийг Ерөнхий сайд хүлээн зөвшөөрч, “шөрмөс нь татсан байдалтай дэд бүтэцтэй буйг нуугаад яах вэ” гэв. Тус салбарын нийт техник технологи, шугам сүлжээний 30-40 хувь элэгдэж хуучирсан байгаа юм. Ногоон хөгжлийн бодлоготой уялдан байгальд ээлтэй эрчим хүч буюу сэргээгдэх эрчим хүчийг хөгжүүлнэ, тэр дундаа усан цахилгаан станцыг хөгжүүлэх нь манай улсад ашигтай гэж үзэж байна.

Монгол Улсын эдийн засгийг авч явж буй ганц салбар бол уул уурхай. Нийт экспортын 92 хувийг уул уурхай, эрдсийн бүтээгдэхүүн бүрдүүлдэг.

Задлаад харвал, зэсийн баяжмал 31, чулуун нүүрс 30, алт 11, төмрийн хүдэр 10 хувь тус тус эзэлж байна. “Шинэ сэргэлтийн бодлого” нь Монгол Улс хэрхэн аж үйлдвэржих вэ, бүтээлч үйлдвэрлэл, боловсруулах үйлдвэрлэлийг хэрхэн хөгжүүлэх вэ гэсэн асуултад хариу өгөх юм.

Байгалийн баялгаа боловсруулалгүй 90 хувийг гаргаад, эргээд боловсруулсан 90 хувийн бүтээгдэхүүн импортолж авдаг энэ тогтолцоог өөрчлөхөд “Шинэ сэргэлтийн бодлого” чиглэх аж.

Ногоон сэргэлтийн хүрээнд “Тэрбум мод” тарих нь нийгмийн том хариуцлага. Аж ахуйн нэгж бүр, айл өрх бүр мод тарьж, арчлан тордож ургуулах нь эдийн засгийн асар том эргэлт, технологи инновац, шинжлэх ухааны хөгжлийн шинэ хандлага болно.

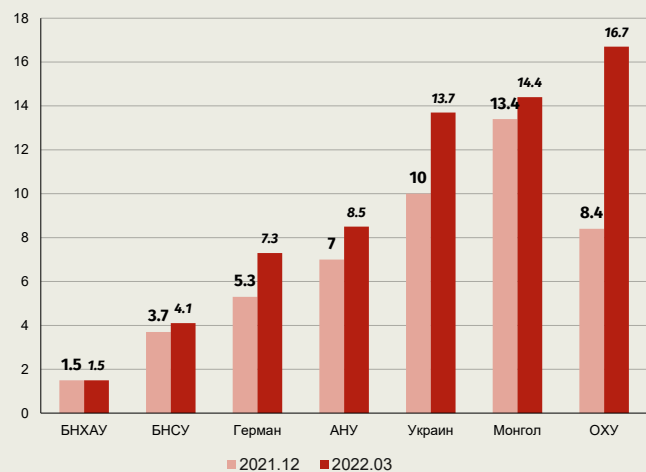
Төрийн бүтээмжийн сэргэлтийн хүрээнд төрийн албаны бүтцийг шинээр тодорхойлно. Яам, тамгын газарт олон хүн ажилладаг ч ачаалал авдаг ажилтан нь цөөн. Тиймээс гүйцэтгэлд тулгуурласан үнэлгээний системийг нэвтрүүлж, эмнэлэгт хэвтэхдээ УИХ-ын гишүүн рүү ярьдаггүй, 1-р сургуульд хүүхдээ оруулахын тулд хоолонд оруулдаггүй тогтолцоог бүрдүүлнэ гэлээ.

Ерөнхий сайдын илтгэлийг тоймлоход ийм байна.

Энэ удаагийн форумас гаргасан саналыг үйл ажиллагааны төлөвлөгөө болгон хэрэгжүүлэх бөгөөд ирэх жилийн форум эхэлхэд эдгээрийн ихэнх нь хэрэгжсэн, бүтээн байгуулалтууд ашиглалтад орсон байна гэдэгт итгэлтэй буйгаа Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ илэрхийллээ. ■

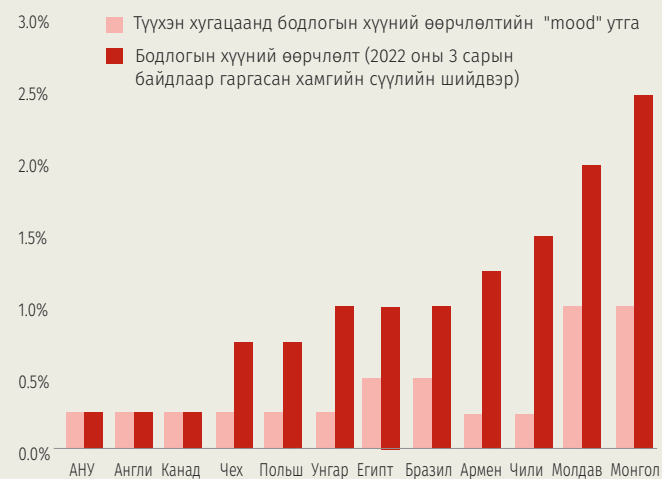
Инфографик

Инфляцын түвшин, хувиар

Эх сурвалж: YC, tradingeconomics.com

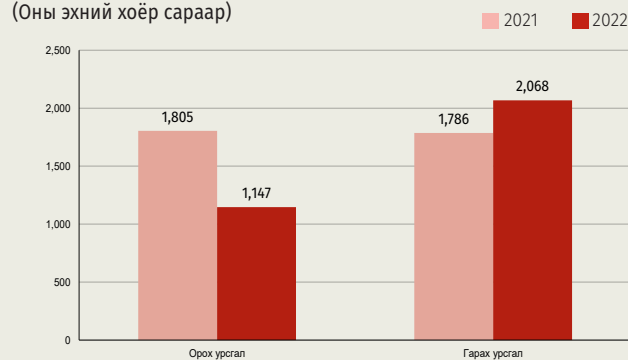
Төв банкуудын бодлогын шийдвэр

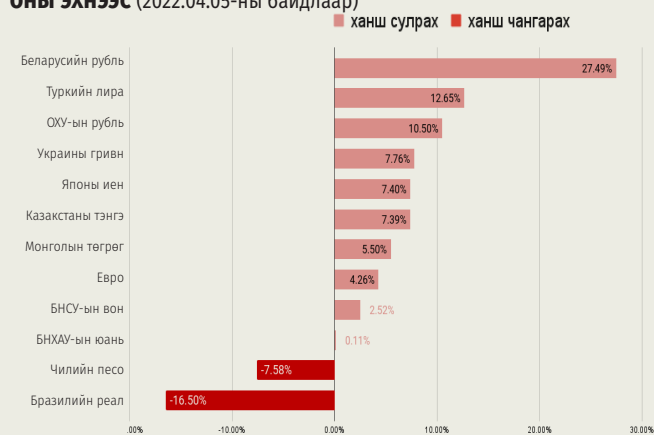
Эх сурвалж: Төв банкуудын цахим хуудас, Бодлогын мэдэгдлүүд

Гадаад валютын албан нөөц, сая ам.доллар
(2016.01.31-2022.03.31)

Эх сурвалж: Монголбанк

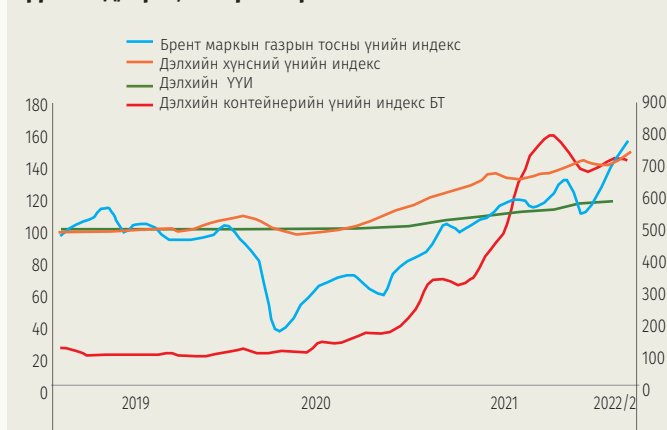
Валютын урсгал, сая ам.доллар
(Оны эхний хоёр сараар)

Эх сурвалж: Монголбанк

Валютын ам.доллартой харьцах ханшийн өөрчлөлт,
оны эхнээс (2022.04.05-ны байдлаар)

Эх сурвалж: Ройтерс терминал

Түүхий эд, хүнс, тээврийн үнэ

Эх сурвалж: Bloomberg, FAO, Freightos, Dallas Fed

Шинэ сэргэлтийн бодлого

Ухарч буйгаа ухаарсан нь

Бид ухарсан...

Дэлхийн Банк энэ оны дөрөвдүгээр сард Зүүн Ази, Номхон далайн орнуудын эдийн засгийн нөхцөл байдлыг тоймлосон “Шуурган дунд зүг чигээ олохуй” тайлангаа танилцуулав. Тус тайланд Монгол Улсын эдийн засаг хаашаа чиглэж буйг чухам чин үнэнээр нь дэлгэжээ. Магадгүй зарим дүгнэлт нь “хагуу” санагдана.

Энэ онд Монгол Улсын эдийн засгийн өсөлт бүс нутагтаа хамгийн бага байх төлөвтэй байна. Улс орнуудын 2022 оны эдийн засгийн өсөлтийн төлвийг тус байгууллага өнгөрсөн оны аравдугаар сард таамаглаж байснаасаа бууруулсан хэдий ч манай улсын өсөлтийг хамгийн их саарна хэмээн үзжээ. Дэлхийн банкны Зүүн Ази, Номхон далайн бүсийн ахлах эдийн засагч Аадита Мату “Улс орнууд КОВИД-19-ийн халдварыг хянах арга хэмжээг үр дүнтэй хэрэгжүүлснээр 2022 оны эхний хагасаас эхлэн эдийн засгаа дахин идэвхжүүлж, өсөлтөө хоёр дахин нэмэгдүүлэх боломжтой” гэж өнгөрсөн онд мэдэгдэж байсан. Тэрдундаа Монгол Улсын эдийн засаг 2022 онд 5.4 хувиар өснө гэсэн таамаглалыг Дэлхийн Банкнаас гаргаж байв. Гэвч энэ удаагийн тайланд эдийн засгийн өсөлтийг огцом бууруулж, ихдээ 2.5 хувьтай байна гэсэн төсөөлөл дэвшүүлжээ.

Мөн манай улс макро-санхүүгийн эмзэг байдлаар тэргүүлэхийн зэрэгцээ суурь инфляцын түвшин, бодлогын хүү хамгийн өндөр улсуудын тоонд орж байна. Засгийн газрын зардал ДНБ-ий 80 хувьд хүрээд байгааг ч Дэлхийн банк сануулав.

Тэдний хагуу дүгнэлт үүгээр зогсохгүй. Монгол Улс гадаад секторын эмзэг байдлаар бүс нутагтаа мөн л нэгд орж байна. Үүнд урсгал тэнцлийн алдагдал, богино хугацааны өр, ДНБ-д эзлэх өрийн хэмжээ ихээхэн нөлөөлжээ.

Санхүүгийн секторын хувьд, чанаргүй зээлийн хэмжээ, активын өгөөж зэрэг үзүүлэлтүүд “муу дүн” авав. Хөгжлийн банкны нийт зээлийн активын 58.4 хувь буюу 1.8 их наяд төгрөгийн зээл чанаргүй ангилалд шилжсэн нь муу дүн авах гол шалтгаан болсон нь лавтай. Мөн хугацаа хэтэрсэн болон ирэх зургаан сардаа хугацаа хэтрэхээр хүлээгдэж буй зээлийн үзүүлэлтээр ч бүс нутагтаа тэргүүлж байна.

Монголын эдийн засгийн чуулганы үеэр УИХ-

Манай улс макро-санхүүгийн эмзэг байдлаар тэргүүлэхийн зэрэгцээ суурь инфляцын түвшин, бодлогын хүү хамгийн өндөр улсуудын тоонд орж байна.

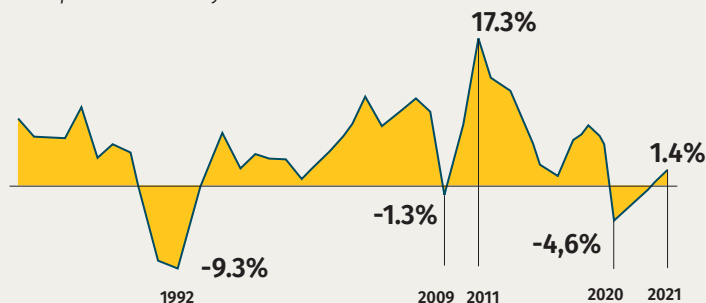
ын дарга Г.Занданшатар “Сүүлийн 14 жилийн 12-т нь төсөв, урсгал дансны хос алдагдалтай явж ирсэн нь макро эдийн засгийн тогтворгүй байдлыг бий болгож байна. Түүнчлэн урсгал тэнцлийн алдагдал сүүлийн 10 жилийн дунджаар ДНБ-ий 19.5 хувьтай тэнцэж байгаа нь гадаад өрнэмэгдэхэд хүргэж байна” хэмээн мэдэгдсэн. Мөн тэрбээр “Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалд гадаад валютын нөөцийг 12 сарын хэрэгцээг хангах түвшинд хадгална гэж заасан байдаг ч зургаан сарын хэрэгцээгээ хангах түвшинд байгаа нь үндэсний хуримтлал хангалтгүй байгаагийн илрэл” гэжн тодотгосон юм.

Нөгөөтгээгүүр, цар тахлын оргил үед Монгол Улсын Засгийн газар хэт өгөөмөр зан гаргасныг Дэлхийн банкны тайланд онцолжээ. Тухайлбал, 2020-2022 онуудад зөвхөн цар тахалтай холбоотой зардал ДНБ-ий 3.5-7 хувьтай тэнцсэн нь бусад орноос хоёр дахин өндөр үзүүлэлт аж. Түүнчлэн 2022 онд ихэнх улс цар тахалтай холбоотой дэмжлэгүүдээ зогсоосон байхад Монгол Улс иргэдээ халамжилсаар байгааг дурдсан байна.

Бүс нутагтаа саараар тэргүүлэх бидний үзүүлэлт үүгээр дуусахгүй. Цар тахлын улмаас орлогын тэгш бус байдал нэмэгдсэн үзүүлэлт үүнд мөн багтана. Нийгэм, эдийн засгийн эдгээр сөрөг дүр зургийг бид эерүүлэх ёстой. Үүний тулд алдаагаа ухаарч, урагшлах замаа зөв сонгох учиртай. Харин сонголт мэргэн байхад Шинэ сэргэлтийн бодлого гол хөтөч болно хэмээн төр засгийн удирдлагууд онцолж буй. ►

Эдийн засаг тогтворгүй байна

Монгол улсын эдийн засгийн дундаж өсөлт 1989-2019 онд 4.4 хувь, стандарт хазайлт 5.6 хувь байна.

Эх сурвалж: МЗЗЧ-2022, УИХ-ын дарга Г.Занданшатарын илтгэлээс

... гэхдээ урагшилна

“Монгол Улсын ДНБ-ий хэмжээ 43 их наяд төгрөгөөс 150 их наядад хүрэх боломжтой” гэж Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ мэдэгдэв. Эдийн засгийн чуулган дээр ийн мэдэгдсэн нь зарим судлаач, эдийн засагчийг гайхшралд оруулаад амжсан. Эдийн засагч Ц.Лут-Очир “Эдийн засгаа гурав дахин өсгөнө гэвэл жил бүр дор хаяж 17 хувийн өсөлттэй байх ёстой. Монгол “мода”-нд орж, гадныхан мөнгөө бариад цувж байсан 2012 онд л ганц удаа ийм амжилт үзүүлсэн. Сүүлийн 10 жил цалин бараг өсөөгүй. ДНБ 12 тэрбум ам.доллар дээр гацсан” хэмээн нийгмийн сүлжээнд сэтгэгдлээ илэрхийлсэн байв.

“Шинэ сэргэлтийн бодлого” бол “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого хэрэгжих суурь нөхцөлийг бүрдүүлэх, хөгжлийн хязгаарлагч хүчин зүйлийг цаг алдалгүй шийдвэрлэх зорилго бүхий бодлого юм. Тодруулбал, манай улс хөгжлийн стратегия гурван 10 жилээр тодорхойлсны эхний 10 жилийнх нь “Шинэ сэргэлтийн бодлого”. Эл бодлого хэрэгжих хугацаанд нэг хүнд ногдох ДНБ 12 мянган ам.долларт хүрч чадах эсэхийг хэлж мэдэхгүй ч баялаг бүтээхэд балаг болдог үндсэн зургаан асуудлыг шийдсэнээр Монгол Улс хөгжлийн цоо шинэ түвшинд хүрнэ гэж эрх баригчид онцлов.

Боомтын хүчин чадал, эрчим хүчний хүртээмжийг сайжруулж, ногоон хөгжил, аж үйлдвэржилтийг дэмжсэнээр эдийн засгийн тагларсан судас онгойно гэж бодлого тодорхойлогчид оношилжээ. Мөн үүнийг амжилттай хэрэгжүүлэхийн тулд засаглалыг сайжруулж, төрийн бүтээмжийг нэмэгдүүлэх ёстой. Хот хөдөөг ч хөгжүүлэх шаардлагатай гэж тэд үзсэн байна.

Манай улс дэлхийн хөгжлөөс сугарч үлдэхэд нөлөөлдөг ганц том тушаатай. Тэр нь дэд бүтцийн сул хөгжил юм. Эрчим хүчний дутагдал, зам харилцаа муугаас хэрэглэгчээс үйлдвэрлэгч улс болох зорилго маань олон жилийн турш хоосон мөрөөдөл байсаар ирсэн. Энэ л шалтгаанаас үүдэн гадны хөрөнгө оруулагчид манай улсаас үргэдэг. Хөрөнгө оруулалтын мөнгөн урсгалыг татахад бизнесийн орчин хамгийн чухал нөлөөтэй. Гэвч Дэлхийн Банкны “Бизнес эрхлэх нь-2020” тайланд 190 улсын бизнесийн орчныг шинжлэн дүгнэж, бизнес эрхлэхэд хялбар байдлаар нь эрэмбэлэхэд манай улс 81-д жагссан. “Монголын бизнесийн зөвлөл”-ийн ТУЗ-ийн дэд дарга Б.Бямбасайхан “ДНБ-ий хэмжээг өсгөж, эдийн засгаа тэлж байж, бизнесийн орчин цэцэглэн хөгжинө. Үүний тулд хагуу болон зөөлөн дэд бүтцээ хөгжүүлж, өнөө маргаашаа аргацаасан бодлого, төлөвлөлтөөс аль болох тагталзах хэрэгтэй” гэж хэлж байсан удаатай. Тэгвэл “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-д дэд бүтцээ хөгжүүлэх боломж, хүрч болох үр дүнг нарийвчлан тусгажээ.

Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ Монголын эдийн засгийн чуулганы үеэр “Шинэ сэргэлтийн бодлогын үр дүнд эрчим хүчний чадал 2.5 дахин нэмэгдэх бол боомтын хүчин чадал гурав дахин өсөж, экспортын хэмжээ хоёр дахин ихэснэ” гэж мэдэгдсэн. Одоогоор манай улсын экспортын 90 хувь нь гурван боомтоос, импортын 90 хувь нь хоёр боомтоос хамаарч байна. Мөн дулааны цахилгаан станцуудын ачаалал 118 хувьд хүрч, эрчим хүчний 20 хувийг гаднаас импортолж байна. Тиймээс хөгжлийг чанга тушсан эдгээр сул талаа залруулснаар бүтээгч улс болох үндэс суурь бүрэлдэж, энэ хэрээр эдийн засаг тэлэх учиртай. ■

Монгол Улсын ДНБ-ий хэмжээ 43 их наяд төгрөгөөс 150 их наядад хүрэх боломжтой.

Иргэн, аж ахуй нэгжид чиглэсэн арга хэмжээ (2021 он)

Нийт	Хүүхдийн мөнгө	Хөл хорионы үеийн дэмжлэг	Эрчим хүч, хог, усны төлбөр	Тэтгэвэр, татвар болон бусад
4.8 их наяд төгрөг	1.3 их наяд төгрөг	1.1 их наяд төгрөг	1.1 их наяд төгрөг	1.3 их наяд төгрөг

Эх сурвалж: МЗЗЧ-2022, Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнийн илтгэлээс

Байр суурь

Л.ОЮУН-ЭРДЭНЭ
Монгол Улсын
Ерөнхий сайд

ДНБ-ий хэмжээг 2-3 дахин өсгөхөд “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын үндсэн зорилго чиглэж байна. Төр дангаараа бүгдийг хийж чадахгүй. Бидний хувьд хөгжлийг хязгаарлаж буй хүчин зүйлүүдийг бууруулахад гол анхаарлаа чиглүүлнэ. Бусад нь иргэд, хувийн хэвшил болон хөрөнгө оруулагчдын хүчээр урагшлах ёстой. Цар тахалтай, геополитикийн нөхцөл байдал төвөгтэй, үнийн өсөлт өндөр байгаа ч 10 жилийн хугацаанд нэг хүнд ногдох ДНБ-ийг 10-12 мянган ам.доллар болгох бүрэн боломжтой гэдгийг би Ерөнхий сайдын хувиар батлан хэлж чадна.

Б.ЛХАГВАСҮРЭН
Монголбанкны
Ерөнхийлөгч

Эдийн засаг хүчтэй сэргэхэд санхүүжилт чухал. Төсвийн хүрээнд боломжит хөрөнгө оруулалтыг хийгээд явна. Дээр нь хувийн сектор болон гадны хөрөнгө оруулагчид томоохон үүрэг гүйцэтгэнэ. Үүнтэй зэрэгцээд эдийн засгийг сэргэлтэд хөтлөх тийм л санхүүгийн зах зээлийг бид бий болгох ёстой. Монгол Улсын эдийн засаг 40 их наяд төгрөгөөр хэмжигдэж байна. Монголын банкны салбарын нийт актив ч мөн 40 их наядад хүрээд байна. Иймээс банкны салбар эдийн засгийг зөвөөр тэтгэж, санхүүжүүлэх чадавхтай болж шинэчлэгдэх ёстой.

Х.АМАРЖАРГАЛ
Рио Тинти
Монгол ХХК-ийн
Үйл ажиллагаа
хариуцсан захирал

Мега төслүүд нь мөнгөн хөрөнгийг үржүүлэх, эдийн засгийг тэтгэх хөгжлийн хурдасгуур болдог. Оюутолгой, Тавантолгойн нөлөөгөөр Өмнөговь аймаг санхүүгийн чадамжтай аймгуудын нэг болж чадсан. Мөн эдийн засгийн чадавх нь бэхжсэнээр тус аймагт барилга, зам тээвэр, сургалт үйлдвэрлэл, холбоо харилцааны салбар хөгжихөд том түлхэц болсон.

Ж.ОДЖАРГАЛ
М-Си-Эс группийн
Захирлуудын
зөвлөлийн дарга

Эдийн засгаа хэрхэн тэлэх вэ гэсэн мөрөөдлийг хувийн хэвшлийнхэн үргэлж өвөртөлж явдаг. Хөгжлийг хурдасгах, эдийн засгийг тэлэх нэн шаардлагатай төсөл, хөтөлбөр “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-д маш сайн туссан. Тиймээс хувийн хэвшил энэ зорилтыг хэрэгжүүлэхэд бүх нөөц, бололцоогоо шавхаж, ачаанаас үүрэлцэх ёстой.

МАРСЕЛЛО ЭСТИВАО
Дэлхийн Банкны Макро
эдийн засаг, худалдаа,
хөрөнгө оруулалт
эрхэлсэн олон улсын
захирал

Монгол Улсын эдийн засаг бусад орнуудын адил өсөлт үзүүлж чадаагүй. Уул уурхайн салбараас олсон орлогоо халамжийн хөтөлбөрт хавтгайруулан зарцуулсан нь том алдаа байсан. Харин үүний оронд урт хугацаанд нөөцөө яаж зарцуулах вэ гэдэг төлөвлөгөөтэй байх нь чухал. Мөн Ази, Номхон далайн бүс нутагт Монгол Улс хамгийн өндөр гадаад өр, инфляцтай улс болоод байна. Үүнд анхаарах шаардлагатай.

ЮНЬ СОГХЁН
ОУВС-ийн Монгол
дахь суурин
төлөөлөгч

2017-2019 он хүртэл гурван жилийн хугацаанд ОУВС-аас Монгол Улсад хэрэгжүүлсэн төсөл, хөтөлбөр маш том үр дүн үзүүлсэн. Тухайлбал, Монгол Улс төсвийн алдагдлаа ДНБ-ий 10 хувьд тэнцэхүйц болгож бууруулж чадсан. Монголын эдийн засаг сэргэж байгаа ч их удаашралтай байна. Тиймээс Монгол Улсын Засгийн газар эдийн засгийн сэргэлтэд хөтлөх арга замаа оновчтой тодорхойлж, боломжуудыг нээж өгөх хэрэгтэй. Засгийн газарт ийм чадавх нь ч бий.

МЭЗЧ-2022

Ч.Ганхуяг: Макро эдийн засгийн сэргэлтэд нөлөөлөх их ач холбогдолтой чуулган боллоо

Ард санхүүгийн нэгдэл ХХК-ийн гүйцэтгэх захирал Ч.Ганхуягтай МЭЗЧ-2022-ийн талаар ярилцлаа.

-Гурван жил завсарласны дараа, цар тахлын дараах эдийн засгийн сэргэлтэд дэлхий даяараа анхаарч буй чухал цаг үед “Эдийн засгийн чуулган-2022” зохион байгуулагдлаа. Энэ удаагийн чуулганы онцлог, ач холбогдлыг та юу гэж дүгнэж байна вэ?

-Энэ жилийн чуулганыг зохион байгуулах шийдвэр гаргаж, бэлтгэл ажил эхэлснээс хойш дэлхий даяар нөхцөл байдал багагүй өөрчлөгдсөн. Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ Ковидын дараа яах вэ гэдэгт анхаарлаа хандуулж, “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг зургаан чиглэлд хэрэгжүүлэхээр гаргаж ирсэн. Монгол улс 2050 он хүртэл ийм шатлалтайгаар хөгжинө гэдэг замын зураглалтай болж, тэр дотроо 2030 онд ийм түвшинд хүрсэн байх ёстой гэсэн нарийвчилсан төлөвлөгөө гаргасан юм. Монгол Улсын хөгжлийг хойш

татаж байгаа асуудлуудыг нарийвчлан авч үзээд ул суурьтай гаргасан “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын хүрээнд манай багт Эдийн засгийн чуулганыг зохион байгуулах санал тавьсан. Тус чуулган 2010 оноос хойш зохион байгуулагдсан ч сүүлийн гурван жил тасалдаад байсан юм.

Төр засгийн зүгээс баялаг бүтээгч, хөрөнгө оруулагч, гадаад түншүүдтэйгээ нээлттэй уулзаж, хөгжлийн хөтөлбөрөө танилцуулсан нь зөв зүйтэй алхам. Аливаа улсын эдийн засаг, нийгмийн харилцаанд хүн бүрийн оролцоо чухал. Тэр дундаа улсынхаа цаашдын төлөвлөгөө, алсын харааг гардан хэрэгжүүлэгчид, гадаад худалдаа, хөрөнгө оруулалтын орчны бодлогыг тодорхойлогчид нь маш сайн мэдэж байх ёстой. Цаг үеийн хувьд ч макро эдийн засгийн сэргэлтэд нөлөөлөх томоохон ач холбогдолтой чуулган боллоо гэж дүгнэж байна.

-“Эдийн засгийн чуулган” ес дэх удаагаа боллоо. Анхны форумыг эргэн харвал тухайн үеийн улсын хөгжлийн бодлогод хэрхэн

Улсынхаа цаашдын төлөвлөгөө, алсын харааг гардан хэрэгжүүлэгчид, гадаад худалдаа, хөрөнгө оруулалтын орчны бодлогыг тодорхойлогчид нь маш сайн мэдэж байх ёстой.

► **нөлөөлж байв? Түүнээс хойших форумуудын үр дүн ямар байсан гэж үздэг вэ?**

-2010, 2011, 2012, 2018 оны эдийн засгийн чуулганыг би шууд оролцоотойгоор зохион байгуулж байлаа. 2017 онд эдийн засгийн хямралтай холбоотойгоор Эдийн засгийн чуулганыг хийхгүй гэж Засгийн газар шийдсэн. Төр засгийн оролцоогүй зохион байгуулагдвал энэ чуулган утгагүй. 2019 онд хувийн хэвшлийн хүрээнд зохион байгуулагдаад өнгөрсөн бол 2020, 2021 онд цар тахлын улмаас завсардсан.

Өмнөх чуулгануудын үр дүн ямар байсан бэ гээд бодоод үзэхээр зөвлөж байсан зарим тодорхой асуудлаар дэвшил гаргасан ч ор тас орхиод өнөөдрийг хүртэл бүрэн шийдээгүй асуудлууд ч байна. Эдгээр орхигдсон асуудлыг бид тухайн үед нь илүү нухацтай авч хэлэлцсэн бол өнөөдөр Монгол Улс илүү хожих байсан гэдэгт төр, хувийн хэвшлийнхэн санал нэгдэж байна.

Эдийн засгийн чуулган хувийн хэвшилд илүү их хэрэгтэй, үр дүнтэй байдгийг хэлмээр байна. Бид хөрөнгийн зах зээлийн хөгжил, эрсдэлийн удирдлагын тухай, хүчээ нэгтгээд урагшаа хамтдаа хэрхэн зүтгэх тухай, инфляц, макро эдийн засаг, зээлийн хүү зэрэг цаг үеийн маш олон асуудлыг хэлэлцэж, тодорхой шийдэлд хүрч байсан. Энэ удаагийн форумын тухайд ч гэсэн дараа жил үр дүнгээ, дүгнэлтээ гаргаад ажиллана. Ер нь Монголын эдийн засаг илүү богино хугацаанд үр дүнтэй, цохилттой урагшлах болов уу.

-Энэ удаагийн чуулганаар хэлэлцсэн олон асуудлыг Засгийн газар хойшлуулахгүйгээр барьж авч хэрэгжүүлнэ гэдгээ амласан. Тодорхой ямар асуудлууд ажил хэрэг болоосой гэж та чуулганыг зохион байгуулагчийн хувьд үзэж байна вэ?

-Засгийн газар яаралтай шийдвэрлэх асуудлуудын жагсаалт гаргаж, ажил хэрэг болгохоор тохирсон. Гадаадад Монгол Улсын нэр хүндийг өсгөх, сурталчлах, тодорхой брэнд үүсгэх ажлын хэсэг байгуулагдсан. Төрийн өмчит компаниудыг олон нийтийн хараа хяналтад оруулах, алдагдалтай ажиллагаанд нь цэг тавих, хилийн боомт дээр үүсээд байгаа асуудалд шийдэл гаргах, гацсан эрчим хүчний төслүүдийг хөдөлгөх, жуулчдыг хүлээн авах хүчин чадлаа нэмэгдүүлэх, иргэний агаарын тээврийн нислэгийн тоог нэмэгдүүлэх гэх мэт ажил хэрэг болж хэрэгжих маш олон зүйлүүд байна. Эхнээсээ

үр дүнгээ өгч эхэлж байна. Түүнээс гадна цахим шилжилтыг хурдасгахаар боллоо. Энэ бол төрийн байгууллагын хүнд суртал, хээл хахуулийн эсрэг том шийдэл. Нөгөө талаараа, хувийн хэвшлийн байгууллагууд бизнес эрхлэхдээ гаргадаг зардал чирэгдлээ багасгаж цахимжих нь зүйтэй. Мөн хот, хөдөөгийн хөгжлийг анхаарч хотын түгжрэлийг бууруулах, төвлөрлийг сааруулахад чиглэсэн тодорхой шийдлүүд гаргасан нь хэрэгжих бүрэн боломжтой.

-Эдийн засгийн чуулганыг санаачлан зохион байгуулагчийн хувьд форумын санхүүжилтийн асуудлыг тодруулмаар санагдлаа. Олон нийтийн дунд харилцан адилгүй мэдээлэл цацагдаж байна. Та үнэн зөв мэдээлэл өгнө үү?

-2010 оноос хойш Эдийн засгийн чуулганыг хувийн хэвшлийн байгууллагуудын хандив, Засгийн газрын тусгай арга хэмжээний зардлаас тусгайлан зааж өгсөн төсвийн хүрээнд зохион байгуулж ирсэн. Нэг үгээр хэлбэл төр, хувийн хэвшил хамтардаг. Энэ удаагийн чуулганд М-Си-Эс групп, Шунхлай групп, Ард санхүүгийн нэгдэл, Дэлхийн банк гэх мэт байгууллага санхүүгээр тусаллаа. Зарцуулалтын хувьд хэвлэн нийтлэх, шууд дамжуулахад 300 орчим сая төгрөг төсөвлөсөн. Ардчилсан улсын хувьд олон сувгаар дамжуулан олон нийтэд хүргэнэ гэдэг маш чухал. Дотоод, гадаадын 2000 гаруй хүн цуглаж байгаа учир хоол хүнсний зардалд 200 сая төгрөг, заал танхимын тохижилт, аппаратур техник хэрэгсэлд 200 орчим, орчуулга, хэвлэх материал гээд мөн багагүй зардал гарлаа. Энэ бүгд аудитаар орж эргээд тайлагнадаг төсөв.

-Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг сайжруулах, үр дүнтэй хамтын ажиллагаа өрнүүлэх талаар чуулганаар хөндөж ярьсан. Бизнес эрхлэгчдэд тус чуулган ямар ач холбогдолтой болсон гэж та дүгнэж байна вэ?

-Төр илүү нээлттэй байх ёстой. Хувийн хэвшилтэй хамтран ажиллаж, дуу хоолойг нь сонсож байх ёстой. Хувийн хэвшилд тулгуурласан зах зээлийн эдийн засагтай ардчилсан орон шүү дээ. Эдийн засгийн чуулганы ерөнхий нарийн бичгийн хувьд хувийн хэвшлийнхэн, мэргэжлийн холбоодыг нэгтгээд нэг удаа форум хийгээд өнгөрөх биш байнгын ажиллагаатай төрийн оролцоог сайжруулах суваг бий болгоход анхаарч байна. ■

Эдийн засгийн чуулганы ерөнхий нарийн бичгийн хувьд хувийн хэвшлийнхэн, мэргэжлийн холбоодыг нэгтгээд нэг удаа форум хийгээд өнгөрөх биш байнгын ажиллагаатай төрийн оролцоог сайжруулах суваг бий болгоход анхаарч байна.

Олон улсын харилцаа

Давагдашгүй хүчин зүйлийг давах гарцууд

“Pax Mongolica” буюу Монголын энхтайван гэсэн ойлголт бий. Тэртээ XIII-XIV зууны үед дэлхийн талыг эзэлсэн монголчууд Европ-Азийг хамарсан өргөн уудам нутаг дэвсгэрт нийгэм, эдийн засаг, соёлын нэн таатай орчныг бүрдүүлж, Европоос Ази хүрсэн худалдаа, шуудан, дипломат сүлжээг бий болгож байв. Хүн төрөлхтний түүхэнд ийм том газар нутагт амар тайван цагийн удаан хугацаанд тогтсон нь ховор.

“Pax Mongolica”-аас хойш дэлхий дахин олон зуун дайн, зэвсэгт мөргөлдөөн, эдийн засаг болоод улс төр, нийгмийн хямралыг даван туулсан агаад “сүүлийн хэдэн арван жилд л өлсгөлөн, цар тахал, дайныг хязгаарлах, үгүй хийх тал дээр бодитой дэвшил гаргасан” гэж нэрт түүхч Юваль Ноа Харари “Хүн төрөлхтний товч түүх” номдоо бичсэн нь бий.

Гэвч коронавирусын цар тахал, Украин-Оросын дайн хүн төрөлхтөнд шинэ сорилт, шинэ бэрхшээлийг авчрав. Хүн гэх амьтан “боловсорч”, “эрийн цээнд хүрэх” яагаа ч үгүй гэдгийг эдгээр явдал харууллаа. Цар тахал, дайн, геополитикийн таагүй нөхцөл байдлын сөрөг нөлөө дэлхийн бүх улсад мэдрэгдэж байна. Санхүүгийн хямрал 10 жилд, дайн 50 жилд, цар тахал 100 жилд, энэ гурвын давхцал 1000 жилд нэг удаа тохиох магадлалтай гэдэг.

Чухам эдгээр сорилт хоёр том хөршийн дунд хавчуулагдсан, эдийн засгийн хөгжил эмзэг, дорой Монгол Улсад тун хүндээр тусаж байна. Өнөөгийн нөхцөл байдал нь манай улсыг бие даасан, нээлттэй, олон тулгуурт гадаад бодлого явуулах боломжийг хумих эрсдэлийг бий болгож байгаа юм. Эдийн засгийн гадаад харилцаа нь улс төрийн харилцаанаас илүүтэйгээр манай гадаад бодлогыг тодорхойлогч шинжтэй болж байна. Иймд ардчилсан ёс, хүний эрх, эрх чөлөөг дээдэлсэн, зах зээлийн эдийн засаг

бүхий улс болж хөгжихийн тулд гадаад харилцааг өргөтгөн хөгжүүлж, түүний үр өгөөжийг улам нэмэгдүүлэх шаардлага хурцаар тавигдаж эхэллээ. Эдийн засаг, геополитикийн ийм таагүй нөхцөл байдал манай улсад 1990-ээд оны эхэн үеэс хойш нэгэн зэрэг тохиолдоогүй юм.

“Монголын эдийн засгийн чуулган-2022”-ийн үеэр эл сэдвийг онцгойлон авч үзэж, “Олон улсын харилцааны өнөөгийн нөхцөл байдал” салбар хуралдааныг зохион байгуулсан юм. Олон улсын харилцаа гэх “алс хол”-ын сэдэв өдгөө жирийн иргэн бүрийн амьдралд нөлөөлж эхэлж буйг нийгмийн сүлжээгээр дүүрэн талцал маргаан, тархи угаалтын ил далд төрөл бүрийн өдөөн хатгалга, гадаад төлбөр тооцоо болон хилийн боомтуудад үүссэн хязгаарлалт, төвөгтэй байдал зэргээс харж болно.

Хэлэлцүүлгийн эхэнд Гадаад харилцааны сайд Б.Батцэцэг “Олон улсын харилцааны маш том, хүндрэл бэрхшээлтэй үе үргэлжилж байна. Зөвхөн Монгол төдийгүй бүх улс оронд хамаатай байна. Урьд нь хэвийн харилцаатай байсан улс орнуудын хооронд хэвийн бус харилцаа үүсэх зэрэг маш олон сорилт тулгарч эхэлсэн. Өнөөдөр дэлхийн бүх улсын дипломатууд маш өндөр ачаалалтай, таамаглашгүй нөхцөл байдалд ажиллаж байгаа” гэж өгүүлэв.

Цар тахлыг даван туулахад Монгол Улсын гадаад харилцааны давуу талууд үр дүнгээ өгсний нэгэн адил Украин-ОХУ-ын дайнтай холбоотой таагүй нөхцөл байдлыг даван гарахад ч нөлөөлөх нь гарцаагүй. Тодруулбал, манай улс Нэгдсэн үндэстний байгууллагын гишүүн 193 улстай дипломат харилцаа тогтоосон бөгөөд тэдгээр бүх улс оронтой найрсаг харилцаатай билээ. Энэ бол хоёрхон хөрштэй, манайх шиг жижиг улсын хувьд маш том давуу тал юм. Монгол Улс энхийг ►

▶ эрхэмлэсэн, олон тулгуурт гадаад бодлого явуулсаар ирсэн, энэ зарчмаа хатуу барьж байгаа нь бидэнд буй том өв юм.

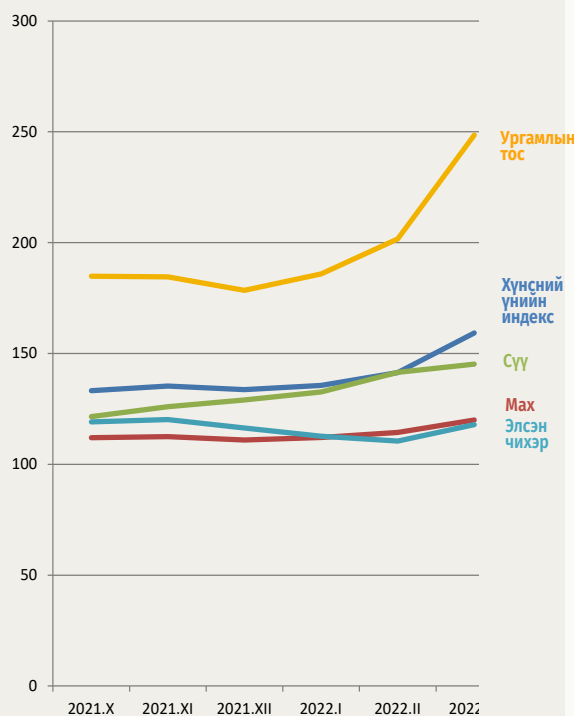
Өмнө өгүүлсэнчлэн улс төрийн харилцаанаас илүү эдийн засгийн харилцаа өнөөгийн нөхцөлд хурцаар тавигдаж буй. Манай улс дөрөвдүгээр сарын 1-ний байдлаар ОХУ-тай бүх боомтоо нээсэн байна. Харин БНХАУ 12 улстай хуурай замаар хиллэдэг бөгөөд 82 автом зам, 22 төмөр замын боомтоор тэдгээр улстай холбогддог хөл хорионы дотоодын хатуу чанд дэглэмийн улмаас тал хувийг нь ажиллуулж байгаа аж. Тухайлбал, хилийн 16 боомтоор холбогддог бол наймыг, таван боомтоос хоёрыг нь ажиллуулах, зөвхөн экспортын бараа бүтээгдэхүүн гаргах боомтуудаа түлхүү нээх чиг шугам барьж байгаа аж. Манай улс харин дөрвөн боомтоор БНХАУ руу экспортын бүтээгдэхүүнээ гаргаж байна. Боомтын тоог нэмэгдүүлэх, тогтвортой ажиллуулах тал дээр ГХЯ коронавирусийн цар тахал дэгдсэн үеэс эхлэн тууштай хүчин чармайлт тавин ажиллаж байгаа аж. Экспортын гацааг бага ч болов үгүй хийх таатай мэдээ энэ үеэр гарсан. Тодруулбал, нүүрсний таван гол боомт дээр лаборатори байгуулж байгаагаас гадна энэ сардаа багтаад Бургастай, Шивээ-хүрэнгийн боомтууд нээгдэнэ.

Харин эдийн засагч Н.Энхбаяр гадаад хүчин зүйлээс үүдэлтэй эдийн засгийн өөрчлөлтийн талаар “Монгол Улсын экспортын түүхий эдийн хамаарал 97.9 хувь, импортын түүхий эдийн хамаарал 34 хувь байна. Энэ хоёр хамаарал манай эдийн засгийг савлуулах гол хүчин зүйл болдог. Бидний хүсэл сонирхлоос үл хамаарч буй гадаад өөрчлөлтийг урьдчилан харж, тодорхойлох нь чухал” гэж анхааруулаад “ойрын хугацаанд бид хаврын тариалалтаа бүрэн хийх, хоригийн улмаас дутагдаж байгаа хүнсний бүтээгдэхүүнийг ОХУ-ын хил залгаа бүс нутгуудад реэкспорт хийх замаар нийлүүлэхэд анхаарах шаардлагатай” гэсэн санал дэвшүүлсэн юм.

Баян, ядуу улсууд цар тахал болон эдийн засаг, геополитикийн таагүй нөхцөлтэй тэс өөр “багаж хэрэгслээр”, тэнцүү бус тулаан өрнүүлж байна. Чухам ийм цаг үед манайх шиг хөгжил буурай улс оновчтой гадаад бодлого, тусгаар тогтнол, бүрэн эрхэт байдлаа хангах нэгдсэн хүчин чармайлтаар сул талаа даамжруулалгүй тэсч үлдэх боломжтой. Украины дайн сунжран үргэлжлэх магадлал маш өндөр байгаа учраас бидэнд гадаад худалдаа,

тээвэр логистикийн салбарыг шинэ өнцгөөс харах, гуравдагч хөршийн “мартагдсан” бодлогоо сэргээх, дипломат төлөөлөгчийн газруудын байршлыг дахин авч үзэх, шинэ түншүүдтэй болох шаардлага тулгарч байна. ■

Хүнсний үнийн өсөлт

Эх сурвалж: Дэлхийн хүнсний байгууллага

Түүхэн дэх хамгийн том дүрвэгчдийн хямрал

Эх сурвалж: UNHCR, Pew Research Center (2022.04.12-ны байдлаар)

Өнөөгийн нөхцөл байдал нь манай улсыг бие даасан, нээлттэй, олон тулгуурт гадаад бодлого явуулах боломжийг хумих эрсдэлийг бий болгож байгаа юм.

Байр суурь

ТАЮУРСАЙХАН

УИХ-ын гишүүн, УИХ-ын дэд дарга

Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, гадаад бодлогын үзэл баримтлал бол тогтвортой бодлогын эрх зүйн баримт бичигт тооцогддог. Аль алийг нь 1994 онд баталж, Гадаад бодлогын үзэл баримтлалыг 2011 онд, Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалыг 2010 онд тус тус шинэчилсэн. Батлагдаж,

шинэчлэгдсэнээс хойш 17-12 жил болж буй.

Гэхдээ улс орны харилцааны болон аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, үндсэн зарчим өөрчлөгдөөгүй цагт эдгээр баримт бичиг харьцангуй тогтвортой байдаг. Олон улсын хямралт нөхцөл байдлаас үүдээд өөрчлөх боломжгүй гэж бодож байна.

Б.БАТЦЭЦЭГ

Гадаад харилцааны сайд

Гадаад харилцааны яам БНХАУ-тай хиллэдэг боомтуудын үйл ажиллагааг хэвийн үргэлжлүүлэхэд онцгой анхаарч ажиллаж байна. Ерөнхий сайдын айлчлалын үеэр 2014 оноос хойш

ярилцаж, тодорхой шийдэлд хүрээгүй байсан Гашуунсухайт-Ганцмод төмөр замын солбилцлын цэгийг эцэслэн тохиролцсон нь цаашдын хамтын ажиллагаанд чухал ач холбогдолтой болсон.

Д.УЛАМБАЯР

ХУИС-ийн Олон улсын харилцаа, нийгэм судлалын доктор, профессор

Гуравдагч хөршийн хувьд Энэтхэг улстай байгуулсан стратегийн түншлэлийн бэлгэдэл болж буй газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн ажлыг эрчимжүүлэх нь чухал. Өргөн утгаар нь авч үзвэл Монгол улсын үндэсний аюулгүй байдлыг баталгаажуулахад хэрэгтэй төсөл юм. Мөн уур амьсгалын өөрчлөлттэй холбоотойгоор Европын холбоо болон бусад улс цөмийн эрчим хүчийг

сэргээгдэх буюу ногоон эрчим хүчний тоонд оруулж байна. Манай улс Франц улстай хамтран Зөөвч-овоогийн ордод олборлолт явуулж байгаа. Ирэх хоёр жилд хөрөнгө оруулалтын гэрээг үзэглэж, ойрын жилүүдэд бага оврын цөмийн эрчим хүчний станц байгуулвал эрчим хүчний аюулгүй байдлаа хангах боломжтой болно.

С.БАЯСГАЛАН

МҮХАҮТ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга

Валютын нөөц, тээвэр логистикийн асуудал нь цар тахал, геополитикийн нөхцөл байдлаас шалтгаалж улс бүрт ялгаатай нөхцөл байдал үүсгэж байна. Тиймээс МҮХАҮТ-ын зүгээс ийм нөхцөлд хувийн хэвшил илүү манлайлж оролцвол ямар вэ гэж үзэж байгаа. Жишээлбэл, Владивостокийн боомтоос гадаадын

томоохон аж ахуйн нэгжүүд гарч байгаа учир тэнд газар авах боломж манай аж ахуйн нэгжүүдэд гарч ирж байна. Энэ нь тээвэрлэлтийн асуудлаа шийдэх, шинэ гарц үүсгэх боломж юм. Бид ийн дасан зохицож, ямар улстай яаж ажиллах талаар богино хугацааны стратеги боловсруулах хэрэгтэй байна.

Н.ЭНХБАЯР

Стратеги судалгааны хүрээлэнгийн судлаач, эдийн засагч

Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах бодлогодоо уул уурхайн бус салбарын хөрөнгө оруулагчийг татах бүхий л арга замыг тусгаж өгөх ёстой. Тухайлбал, татварын таатай боломж олгох, газрын төлбөрөөс чөлөөлөх гэх мэт. Бид уул уурхайн бус

салбарыг дэмжих арга хэмжээг алхам тутамдаа хийх хэрэгтэй. Түүнээс бус нэг л өдөр манай улсын эдийн засаг төрөлжиж, солонгорохгүй. Эдийн засгаа төрөлжүүлсэн сайн жишээг бид Вьетнам, Чили улсаас харж болно.

Бизнесмэн

Ж.Оджаргал: Хууль, эрх зүйн орчны тогтвортой байдал хамгийн чухал

Төр, хувийн хэвшлийн түншлэл болон эдийн засгийн нөхцөл байдлын талаар “М-Си-Эс” группийн Захирлуудын зөвлөлийн дарга Ж.Оджаргалтай ярилцлаа.

-Бизнесийн салбарын томоохон төлөөллийн хувьд та төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг хэрхэн харж байна вэ?

-Мэдээж томоохон төслийг хэрэгжүүлэхэд олон жилийн хөдөлмөр, цаг хугацаа шаардана. Хөрөнгө мөнгө босгох, техникийн, хууль, эрх зүйн зэрэг асар их бэлтгэл ажил шаардлагатай. Ийм төсөл дээр төртэй хамтарч ажиллахын тулд тогтвортой байдлын болон хөрөнгө оруулалтын гэрээг заавал хийх ёстой. Мөн хууль, эрх зүйн орчныг тогтворжуулах нь хамгийн чухал. Төр хувийн хэвшилтэй түншлэхдээ татвараас хөнгөлөх нь тийм ч чухал бус. Төртэй хамтран ажиллахад хууль, эрх зүйн орчин нь тогтвортой гэдэг баталгаа өгөх нь л хамгийн чухал юм.

Экспортыг нэмэгдүүлэх чиглэлд ахиухан төсөл хэрэгжүүлж гэсэн бодолтой бий. Уул уурхайгаас гадна эрчим хүч, хөдөө аж ахуй, аялал жуулчлалыг хөгжүүлэхэд чадах хэмжээндээ төсөл хэрэгжүүлж гэж төлөвлөж байна.

-Цар тахал, хил гаалийн гацаа зэргээс шалтгаалж бизнес эрхлэгчдийн байдал хүндэрч эхэллээ. Энэ хүндхэн үед Засгийн газартай үл ойлголцох нөхцөл байдал үүсэж байна уу?

-Ер нь гайгүй. Төрөөс хувийн хэвшилд баримтлах бодлого одооноос илүү тодорхой болж байна. Эдийн засгийн чуулганыг утгсан урьдчилсан хэлэлцүүлгүүд дээр ч хувийн хэвшлийг дэмжинэ гэдгийг маш ойлгомжтойгоор илэрхийлж байна. Энэ хүрээнд

Валютын ханш, инфляц маш хүчтэй савлаж байгаа энэ үед доллар оруулж ирэхэд бизнесийнхэн анхаарах ёстой.

төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай хуулийн төслийг УИХ-д өргөн бариад байгаа. Эл хууль батлагдсанаар хувийн хэвшлийг дэмжсэн хууль, эрх зүйн орчин бүрэн бүрдэнэ гэсэн хүлээлт, ойлголттой байна.

-ОХУ, Украины асуудлаас үүдэж манай улсын эдийн засагт шок үүсэж байна. Хувийн хэвшилд дээрх байдал хэрхэн нөлөөлж байна вэ?

-Дэлхий дахинд энэхүү геополитикийн асуудал, нөхцөл байдал нөлөөлж байна. Хөгжингүй орнуудад ч инфляц өсөж байна. Ихэнх улс мөнгөний зөөлөн бодлого баримталж байсан бол одоо хатууруулж, бодлогын хүүгээ нэмж эхэллээ. Хэр огцом нэмэх вэ гэдэг нь асуултын тэмдэг. Харин мөнгөний бодлогоо огцом чангалбал хөрөнгийн зах зээл унана. Хөрөнгийн зах зээл унаснаар эдийн засгийн өсөлтүүд саармагжина гэж үзэж байна.

Нөгөө талаас, мөнгөний хатуу бодлого баримтлахгүй бол үнийн өсөлт, нийлүүлэлтээс үүдэлтэй инфляц улам нэмэгдэнэ. Тиймээс улс орон бүр өөрсдийн онцлогт тохирсон арга хэмжээнүүдийг авч байна. Манай улс ч мөн боломжоо дайчлан ажиллаж байгаа.

Хувийн хэвшлүүд үүнд анхаарлаа хандуулж хүчин чармайлт гаргах хэрэгтэй. Хэрхэн экспортоо нэмэгдүүлэх, дотооддоо яаж ахиухан доллар оруулж ирэх вэ гэдэг дээр тууштай ажиллана гэж бодож байна.

-Эдийн засаг хүндрэлтэй байгаа энэ үед хувийн хэвшил оролцоогоо хэрхэн нэмэгдүүлэх боломжтой гэж та үзэж байна вэ?

-Валютын ханш, инфляц маш хүчтэй савлаж байгаа энэ үед доллар оруулж ирэхэд бизнесийнхэн анхаарах ёстой. Өөрсдийн чадлаар бололцоотой бүхнээ хийх хэрэгтэй. Уул уурхайн бус салбарын экспортыг нэмэгдүүлэх, солонгоруулах, гадаадын хөрөнгө оруулалтыг яаж татах вэ зэргээр зөвхөн хямралын үед биш дунд болон урт хугацаандаа тууштай ажиллах шаардлагатай.

Мөн эрчимжсэн мал аж ахуй, аялал жуулчлалаа хөгжүүлэх, боомтын сэргэлтийг эрчимжүүлэх зэрэг төрөөс хийхээр төлөвлөж байгаа ажлуудад хувийн хэвшлийнхэн идэвхтэй оролцож, дэмжлэг үзүүлэх хэрэгтэй гэж бодож байна. ■

Олон улсын харилцаа

Р.Болд: Монгол Улс даяаршлын нөхцөлд өөрийгөө тусгаарлах байдалд ороод байна

Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн Стратеги судалгааны хүрээлэнгийн зөвлөх Р.Болдтой ярилцлаа.

-Эдийн засгийн форумын салбар хуралдааны үеэр та Монгол Улс өнөөгийн нөхцөл байдлын улмаас хүссэн, эс хүссэн тусгаарлагдаж магадгүй гэж хэлсэн. Мэдээж энэ бол хүсүүштэй зүйл биш. Үүнээс Монгол Улс сэргийлэх ямар гарц, гаргалгаа байна вэ?

-Бид 1990-ээд оны дундаас эхлэн Ази, Номхон далайн ялангуяа, Зүүн Хойд Азийн салбар бүс нутгийн улс төр, эдийн засаг, аюулгүй байдлын интеграцлалд багтах зорилт дэвшүүлсэн. Үе үеийн улс төрчид, нэн ялангуяа эдийн засаг, худалдааны бодлогыг хэрэгжүүлэгчид төрийн энэ чиг бодлогыг умартсанаас, чухам хаана хэнд хандахаа мэдэхгүй болсноос Монгол Улс даяаршлын нөхцөлд өөрийгөө тусгаарлах байдалд орсон гэж дүгнэж болно. Дээр нь Монголын газар зүйн таагүй байрлал, үүний улмаас зөвхөн хоёр хөрштэйгээ харилцвал болоо гэсэн сэтгэлгээ гүнзгий байгаа нь нөлөөлж байх шиг. Энэ бол манай нэг их зохиолчийн хэлснээр

“эхнэрээсээ өөр хүн таньдаггүй, зэлнээсээ цааш газар үзээгүй хуучин монгол хүү” болсон л гэсэн үг. Яагаад нүүдлийн шувуу нисэн үл хүрэх газраас шинэ монгол хүү эрдэм өвөртлөн ирж болохгүй гэж.

2022 онд Хятадын тал эдийн засгаа сүүлийн 20 жилд хамгийн багаар буюу 5.5 хувиар өснө гэж тооцсон бол Оросын эдийн засаг дор хаяж 15 хувиар агшина гэсэн төсөөлөл байна. Үүнээс шалтгаалаад бид агшихаас биш тэлэхгүй. Энэ бол тусгаарлалт. Бид ийм явцуу сэтгэлгээнээсээ даруй салах хэрэгтэй.

Иймд “гуравдагч хөрш”-ийн бодлогыг бүдэгрүүлсэн явдлыг нэн даруй зогсоож, даруй сэргээх хэрэгтэй. Гэхдээ энэ бодлогоо хөршүүдийнхээ эсрэг чиглээгүй гэдгийг ойлгуулах нь зөв. Дээр нь хоёр хөршийн хамаарлыг боломжтой бүхий л салбарт аль болох багасгах бодлого явуулах, Монголыг гадаад ертөнцтэй холбох олон улсын нислэг, харилцаа холбооны сүлжээнд найдвартай холбогдох хэрэгтэй байна. Тухайлбал, визгүй зорчдог улс орны тоог нэмэгдүүлэх нь чухал.

Украин дайны өмнө Европын холбоотой визгүй зорчих тохиролцоо хийсэн тулдаа иргэд нь аюулгүй газарт дүрвэж чадлаа шүү дээ. Үндэсний авиа компани хувьчилж, агаарын тээврийн катеринг үйлчилгээгээр дэлхийд эхний 20-д багтах болсон Гүржийн туршлагыг сонирхох хэрэгтэй. Ер нь бол МИАТ-ыг бүрэн хувьчлах хэрэгтэй байх. Цар тахал эхэлхийн өмнөхөн л Улаанбаатар-Истанбулын хооронд шууд нислэг хийж эхэлсэн. Хэрэв тэгээгүй бол бид ертөнцөөс таслагдах байсан. Өнөөдөр бид ад үзээд байсан Туркиш Эйрлайн нислэгээр л гадаад улсуудтай холбогдож байна шүү дээ.

-Манай гадаад худалдааны бараг 80 хувийг эзэлж буй урд хөрштэй бид энэ үед ямар шинэ шийдэл, шинэ бодлого барьж ажиллах ёстой вэ?

-Гадаад бодлогыг эдийн засагжуулна гэж бид их ярьсан боловч техникийн чанартай арга хэмжээ авахаас хэтэрсэнгүй. Бодлогын оновчтой арга хэмжээ дутагдсаар байна. Гадаадад суугаа манай дипломат төлөөлөгчийн газруудаас худалдаа, эдийн засгийн олон санал, санаачилга гардаг ч тэдгээрийг базаж, зангидаж төрийн шийдвэр болгож чадахгүй ▶

“Гуравдагч хөрш”-ийн бодлогыг бүдэгрүүлсэн явдлыг нэн даруй зогсоож, даруй сэргээх хэрэгтэй.

► байна. Монголын эдийн засаг бүхэлдээ гадаад худалдаан дээр тогтдог атал гадаад худалдаа маань хариуцсан эзэнгүй шахуу байна. Манай улсад Эдийн засгийн гэхээс илүүтэй Худалдаа, эдийн засгийн яам хэрэгтэй. Тэр нь амьдралд ойр бууна.

Уг нь гуравдагч хөрш гэж манай улсын үзэж буй дөрвөн улс Азид бий. Дээр нь Вьетнам улсад гуравдагч хөршөөс дутахааргүй байдлаар хандах ёстой мэт. БНХАУ манайд томоохон хөрөнгө оруулалт хийхгүй, ихээхэн болгоомжилсон хэвээр байна. Хятадын жуулчдын аялах хүсэлтэй улсуудын тоонд Монгол албан ёсоор ордоггүй. Нэг нь нөгөөгөө зөвхөн нүүрс, зэс гаргах зах зээл гэж харж, нөгөө нь зөвхөн түүхийн эдийн хавсарга гэж хүлээн авч байна. Хятадын талын уриалсан хөгжлийн галт тэргэнд бид сууж болно, гэхдээ замдаа аль буудал дээр буухаа мэдэж байж суух хэрэгтэй.

Иймд БНХАУ-тай харилцахдаа улс төр, эдийн засгийг салгаж, прагматик байдлаар хамтран ажиллах зарчмыг баримтлах нь зүйтэй. Хятадтай хамтран ажиллаж болох нэг салбар нь хагас боловсруулсан хүнсний бүтээгдэхүүнийг тус улсын зах зээлд гаргах явдал. Үүний тулд бид өөрсдөдөө илүү өндөр шаардлага тавьж, суурин газрын хэрэглэгчдэд тохирсон чанартай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхэд анхаарах хэрэгтэй. Хажууд нь бэлэн зах зээл байхад ашиглаж чадахгүй байгаа нь бидний л буруу.

-ОХУ-Украины дайны сөрөг нөлөө манай улсад улам их мэдрэгдэнэ гэсэн таамаг байна. Бид хойд хөрштэйгээ харилцан ашигтай бөгөөд эдийн засгийнх нь хоригийн дам нөлөөнд авталгүй хэрхэн харилцах ёстой вэ? Ийм нөхцөлд гуравдагч хөршийн харилцааг улам хөгжүүлэх, гадны хөрөнгө оруулалт татахын ач холбогдол маш их гэдэгтэй та санал нийлэх үү?

-Гуравдагч хөршийн эдийн засгийн сонирхлыг Монголын хөрсөнд суулгаж байж үндэсний аюулгүй байдлын баталгааг бүрдүүлнэ гэсэн чиг бодлогыг мөн л 1990-ээд оноос баримталсан. Гэтэл замын дунд бас л хаягджээ. Энэ нь Монголд төрийн бодлогын залгамж чанар суларсныг харуулж байгаа юм. Нөгөө талаар, хүйтэн дайн дууссаны дараа Монголд учрах цэргийн аюул, заналхийлэл арилсан гэж бид дүгнээд үндэсний аюулгүй байдлаа улс төр, дипломатын аргаар хангах чиг бодлогыг сонгосон.

Гэтэл Украины эсрэг дайныг Орос эхлүүлсэн нь дээрх дүгнэлтээ бид дахин авч үзэхээс өөр аргагүй

боллоо гэж бодоход хүргэж байна. Нэг хөрш нь дайн хийгээд, үүнийхээ улмаас дэлхийн 40 гаруй улсын тавьсан эдийн засгийн хоригт өртсөн нь Монголд шууд болон дам байдлаар нөлөөлж эхэллээ. Энэхүү нөлөө нь нэг ёсондоо Монголын худалдаа, эдийн засгийн цаашилбал, гадаад бодлого өнгөрсөн хугацаанд хэр зөв гольдрилоор явсан бэ гэдгийг харуулсан том сорилт болж байна. Иймд эн тэргүүнд мөнхийн хөршийнхөө зовлонг нимгэлж чадахгүй гэхэд нэмэгдүүлэхгүй байх чиг шугам баримтлах нь оновчтой байх. Тухайлбал, Алтанбулагийн чөлөөт бүсийг идэвхжүүлж Оросын эсрэг эдийн засгийн хоригт нэгдээгүй зарим улсын тухайлбал, Туркийн логистикийн төвийг байгуулж болох юм. Дээр нь Оросын эсрэг тавьсан эдийн засгийн хоригийн дам нөлөөнд гэмгүй Монгол зэрэг улс өртөж буй асуудлыг олон улсын хэмжээнд гарган тавих хэрэгтэй. Энэ нь гуравдагч хөршийн анхаарлыг татах нэг сэдэв байж болох юм.

-Цар тахлын улмаас олон улсын харилцаанд үүсэж буй шинэ сорилт, шинэ бэрхшээлүүд юу байна вэ? Манай улс цар тахлаас үүдэлтэй ямар сургамж авсан гэж та боддог вэ?

-Цар тахлын дараах ертөнц гэж байхгүй, хүн төрөлхтөн энэ цар тахалтай зохицон явахаас өөр аргагүй болж байна. Дэлхий нийтийг хамарсан цар тахал шиг хүнд нөхцөлд том гүрнүүд өөрсдийнхөө ашиг сонирхлыг л урьдал болгодог гэдгийг “вакцины бодлого” харууллаа. Мэдээж эдийн засгийн, хүний амь насны хохирол байсан ч Монгол Улс цар тахлыг харьцангуй гайгүй даван тууллаа. Туршлага ч хуримтуулсан, сургамж ч авсан.

Гол нь эдгээр туршлага, сургамжаа эрүүл мэнд, эдийн засаг, боловсрол зэрэг цар тахалд хамгийн их өртсөн салбарууд мартахаасаа өмнө судалж, боловсруулж дараагийн үедээ үлдээх хэрэгтэй.

Надад ажиглагдсан нэг зүйл бол монголчууд эрсдэлээс маш их айдаг, эрсдэлийг боломж болгох туршлага дутагддаг явдал юм. Дээр нь судалгаагаар биш сургаар шийдвэр гаргаж байна. Мөн гадаад гэхээс дотоодын аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх хэрэгтэй нь харагдлаа. Дотоодын үйлдвэрлэлээ хөгжүүлж, хэрэгцээгээ хангах, цаашдаа аажмаар нэмэгдүүлэх, хамгийн гол нь санхүүгийн хуримтлал, түлш шатахууны зохих нөөц бүрдүүлэх хэрэгтэй. Бид Азербайжан улсын үндэсний хуримтлал бий болгосон туршлагыг судалж үзэх хэрэгтэй. Энэ л гэхэд наад захын сургамж болж үлдлээ. ■

Нэг нь нөгөөгөө зөвхөн нүүрс, зэс гаргах зах зээл гэж харж, нөгөө нь зөвхөн түүхийн эдийн хавсарга гэж хүлээн авч байна.

Төрийн бүтээмжийн сэргэлт

Өмчтэй ч өгөөжгүй төрд
“update” хийнэ

өмчит компаниудын нийт үнэлгээ нь 50 гаруй их наяд төгрөгт хүрчээ. Гэтэл Дэлхийн Банкны 2021 онд хийсэн судалгаанаас үзвэл төрийн өмчит энэ олон компанийн эдийн засагт үзүүлэх өгөөж нь тун бага, бараг байхгүйтэй адил байгаа юм. Төр асар их өмчтэй ч сайн менежер биш гэдгийг тус судалгаа тод харуулсан нь энэ. Тиймээс энэ байдлыг өөрчлөхийн тулд олон улсын жишиг стандартад нийцүүлэн хувьчлах, төр, олон нийтийн хосолмол өмчтэй байхыг чухалчилж байна. Төрийн хяналт, шалгалтын давхардсан тогтолцоог цэгцлэн, төрийн өмчит компаниудын үр ашиг, засаглалыг сайжруулж, олон нийтийн шууд хяналтад оруулах үе шаттай ажил ч мөдхөн эхлэх нь.

1990-ээд оны өмч хувьчлалд хуудуу орсон, зарим үйлдвэр, компанийн хувьчлал шударга бус явагдсантай холбоотой мэдээлэл цөөнгүй бий. Тухайн үед иргэд ч хөрөнгийн зах зээлийн талаар мэдлэг, мэдээллээр дутмаг, бараг ойлголт байгаагүй гэхэд хилсдэхгүй. Тэр цагаас хойш 30 гаруй жил өнгөрч, олон компани IPO гаргаж, хөрөнгийн зах зээлийн талаарх иргэдийн мэдлэг ч зузааран, ихээр сонирхох болсон. Тиймээс төрийн өмчит компаниудыг олон нийтийн тухай яригдаж байгаа энэ үед өмнөх алдаа давтагдах магадлал бага байх талтай юм.

1932 онд Монгол Улсын Ерөнхий сайд П.Гэндэн, А.Амар нарын хэрэгжүүлсэн “Шинэ эргэлтийн бодлого” ч төр өөртөө шүүмжлэлтэй хандаж, алдаа дутагдлаа засч, гажуудсан чиг хандлагыг өөрчилж байснаараа түүхэн ач холбогдолтой байсан гэж үздэг. Харин өнөө цагт “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-д төр алдаа дутагдлаа засч, авлига, хээл хахууль, хүнд сурталтай тэмцэх эхлэлийг санаачлан, сайн засаглалыг бэхжүүлэхэд төрийн бүтээмжийн сэргэлтийн бодлого чиглэж байна. Шинэ сэргэлтийн бодлогод төр иргэд, аж ахуйн нэгжид боломж олгодог, дэмжиж урамшуулдаг зарчмаар ажиллахын зэрэгцээ төрийн бүтээмжийг эрс сайжруулах тухай тусгажээ.

Тиймээс төрийн бүтээмжийн сэргэлтийн бодлогын хүрээнд төрийн өмчит компанийг олон нийтийнх болгохдоо хууль эрх зүйн орчныг маш

Монгол Улс авлигын индексээр олон улсад сүүлийн таван жил 30 гаруй оноотой, гурван оронтой үзүүлэлт дээрээ таг гацаад буй. Хамгийн сүүлд буюу 2021 онд л гэхэд “Транспэрэнси интернэшнл” байгууллагаас гаргасан авлигын индексээр манай улс 110 дугаар байрт жагсаж байна. Авлигын үзүүлэлт ийнхүү буурахгүй байгаад Засгийн газраас анхаарна, ирэх хоёр жилийн хугацаанд хоёр оронтой тоонд оруулна гэсэн том зорилт тавиад байгаа. Тухайлбал, ирэх жил авлигын эсрэг, засаглалыг бэхжүүлэх хүрээнд дорвитой том алхам хийнэ гэдгээ Засгийн газар “хариуцлагатай” мэдэгдсэн. Төрийн данхайсан бүтэц, авлига, хээл хахууль, хүнд суртлыг арилгахын тулд хамгийн түрүүнд төрийн өмчит компаниудын тоог цөөлөх, олон нийтийн шууд хяналтад оруулах, хувьцаат компани болгох нь зүйтэй гэсэн санал гарч, үүнийг бодит ажил хэрэг болгохоор зэхэж буй нь уг нь сайшаалтай.

Социализмын жилүүдэд манай улс 430 орчим төрийн өмчит үйлдвэр, нэгдэл, хоршоотой байв. Эдгээрийг 1991 оноос хувчилж эхэлсэн түүхтэй. Харин өнөөдрийн байдлаар 168 төрийн өмчит, 299 орон нутгийн өмчит компани үйл ажиллагаа явуулж байгаа нь соц үеийнхээс бараг л ялгагдахааргүй. Сангийн яамны гаргасан судалгаагаар төрийн

Ирэх жил авлигын эсрэг, засаглалыг бэхжүүлэх хүрээнд дорвитой том алхам хийнэ гэдгээ Засгийн газар “хариуцлагатай” мэдэгдсэн.

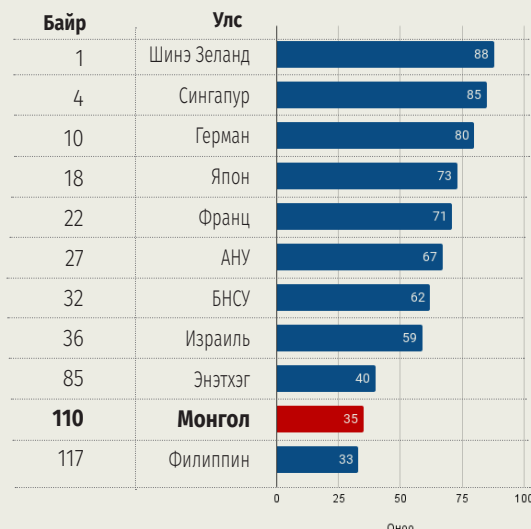
► сайн бүрдүүлэх, хувьцаа гаргах компаниудын эрэмбэ дарааллыг зөв тогтоох ёстой гэсэн саналыг “Монголын эдийн засгийн чуулган-2022”-т оролцогчид гаргаж байлаа. Ингэхдээ эхний ээлжинд хөрөнгийн биржийг олон нийтийнх болгож, үүний дараа бусад төрийн өмчит компаниудыг нээлттэй болох үйл явцыг хөрөнгийн биржээр дамжуулан ил тод, шударгаар хийх нь хамгийн оновчтой арга гэдэгтэй хуралдаанд оролцогчид санал нэгдэв.

Мөн төрийн бүтээмжийг сайжруулахын тулд цахим үндэстэн болох зорилгоо илүү далайцтай өрнүүлж, 2024 он гэхэд төрийн байгууллагаас шаарддаг тусгай зөвшөөрлийн асуудлыг эмх цэгцэд оруулах, цөөлөх шаардлагатай гэдгийг УИХ-ын гишүүн Х.Булгантуяа дурдаж байлаа.

Харин Цахим хөгжил, харилцаа холбооны яамны төрийн нарийн бичгийн дарга Б.Болор-Эрдэнэ “Төрийн бүтээмжийн сэргэлт бол зөвхөн төрийн албан хаагчдын чадварыг сайжруулах асуудал биш. Төрийн доод албан тушаалтнаас дээд албан тушаалтан хүртэл хамаарах, эргээд төрөөс үйлчилгээ авч байгаа иргэдэд ч нөлөөлөх өргөн хүрээтэй асуудал. Төрийн бүтээмжийг сайжруулах гол хэрэгсэл бол цахим шилжилт юм” гэдгийг онцоллоо.

Манай улс цахим засаглалын сайн туршлагаар Эстонийг нэрлэж, тэднээс үлгэр жишээ авч буй. Эстоничууд цахим засаглалыг амжилттай нэвтрүүлснээр төрийн үйлчилгээний үр ашгийг эрс дээшлүүлж, түүнийг нийгмийн бүх давхарга болон бизнесийн салбарынханд түргэн шуурхай хүргэх болсон. Ингэснээр төрийн байгууллагын хүнд суртлыг халж, төрийн данхайсан нүсэр орон тоог цомхотгож, авлигын эрсдэлээ бууруулж чадсан туршлага бий. Тиймээс манай улс ч мөн адил төрийн

Олон улсын авлигын төсөөллийн индекс

Эх сурвалж: Transparency International

бүтээмжийг нэмэгдүүлж, цомхон чадварлаг хүчээр аливаа асуудлыг хамгийн оновчтой бөгөөд үр дүнтэй аргаар шийдвэрлэхийн тулд цахим засаглалыг бий болгохоор зорьж буй. Чуулганы үеэр УИХ-ын дарга Г.Занданшатар “D-Parlament апп болон сайтын талаар танилцуулсан. Иргэд тус апп-аар дамжуулан хуулийн төсөлд саналаа өгөхөөс гадна нийгэмд тулгамдаж буй сэдвээр хэлэлцүүлэг өрнүүлэх боломжтой аж.

Дараа жилийн Монголын эдийн засгийн чуулган явагдах үед хөрөнгийн бирж хувьчлагдсан, бусад төрийн өмчит компанийг олон нийтийнх болох ажил ил тод, өрнөсөн үр дүнтэй утгана гэдэгт найдаж буйгаа тус салбар хуралдааны төгсгөлд оролцогчид илэрхийлсэн юм. ■

Байр суурь

Б.ЭНХБАЯР
УИХ-ын гишүүн

Төрийн өмч дээр хамгийн том авлига, хүнд суртал бий гэж Ерөнхий сайд хэлсэн. Эдийн засагт хамгийн том саад болж байгаа асуудал нь төр болж хувирсан. Яагаад гэвэл, төрийн өмчит компаниудын эдийн засагт эзэлж байгаа жин 90 хувь. Нэгэнт үнэмлэхүй жинтэй учраас түүнийг тойрсон хүнд суртал, авлига явагдана.

Гэхдээ бид авлигын индексээрээ 50 руу орж чадна. Энэ нь хүнд бөгөөд амаргүй тэмцэл.

Яагаад гэвэл өдийг хүртэл авлигажиж, сүлжээ үүссэн асар том, олон эрх ашигтай нүүр тулна.

Хөгжлийн Банкны асуудал бол зөвхөн эхлэл. Төрийн өмчийн компаниудад 10 их наядын авлига бий. Цаашид төрийн өмчийн компаниуд тойрсон олон авлига ил болно, иргэд ч бухимдах болно. Муу нуухгүй, сайн ил болгож хариуцлага тооцож л бид цаашаа цагаан жим татуулна, үр дүнд нь хожно. ►

Д.ТЭГШБАЯР

“Транспэрэнси интернэшнл” олон улсын байгууллагын хараат бус зөвлөх

Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай хуулийн төсөл дээр Олон улсын валютын сан (ОУВС) хуулийн зөвлөхөөр ажиллаж байна. ОУВС-ийн хамгийн удаан хэлэлцэж байгаа асуудал нь төр, хувийн хэвшилтэй түншлээд эхэлбэл төрийн өмчит компанийн хувьцааг төрийн гэсэн статусаар бүртгэх үү, хувийн гэдгээр бүртгэх үү

гэдэг дээр оршиж байгаа. Үүнд хэн ч хариулт өгч чадахгүй байна. Тэгэхээр эхлээд төрийн өмчийг аль талдаа бүртгэх вэ гэдгээ шийдэх хэрэгтэй. Мөн хувьцаа эзэмшигч ямар оролцоотой байх вэ гэсэн засаглалын зарчмаа төр ойлгох ёстой. Тэр зарчмаараа үйл ажиллагаанд нь нөлөөлөхгүйгээр төр өөрийгөө хязгаарлах хэрэгтэй.

Х.НЯМБААТАР

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд

“Транспэрэнси интернэшнл” олон улсын байгууллагаас манай улсад жил бүр хоёр чиглэлд зөвлөмж өгч байна. Нэгдүгээрт, улс төрийн намуудын санхүүжилтийг ил тод, тодорхой болгох, улс төрийн намын санхүүжилтийн тухай хуулиа яаралтай баталж, хэрэгжүүл гэсэн шаардлага тавьж байгаа. Хоёрдугаарт, төрийн өмчит болон орон нутгийн

өмчит компанийн засаглалыг сайжруулж байж олон улсад авлигын индексээ бууруулж, өндөр оноо авах боломжтой.

Төр өөрийнхөө гадаад, дотоод чиг үүргийг хамгийн бага зардлаар, хамгийн бага нөөцөөр яаж хүргэх вэ гэдэг нь төрийн бүтээмжийн сэргэлтийг харуулна.

Х.БУЛГАНТУЯА

УИХ-ын гишүүн

Авлига, хээл хахууль гурван сувгаар явж байна. Төсвийн хулгай, төрийн өмчит компаниудын хулгай, далд эдийн засгийн хулгай. Төсвийн хяналтаас гадуур маш том далд эдийн засаг байна. Тиймээс эхний шатанд төрийн өмчит компаниудад иргэдийн оролцоог бий болгож, олон нийтийн хараа хяналтад оруулснаар авлига,

хулгайг бууруулна.

Төрийн бүтээмжийн асуудалд чадвартай, мэргэшсэн, тогтвортой, төрийн албыг бэхжүүлэх, төрийн үйлчилгээний үр дүн, эерэг нөлөөг дээшлүүлэх тухай ч яригдана. Мөн цахим засаглалыг хөгжүүлэх, цахим мэдээллийн нэгдсэн сан, дэд бүтцийг хөгжүүлэх нь чухал.

Б.ЦЭНГЭЛ

Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газрын дарга

Бид зоригтой алхам хийж, төрийн компаниудыг задлах цаг болсон. Гэхдээ асуудалд судалгаатай, үе шаттай хандах ёстой. Төрийн өмчит 106 компани бий. Эдгээр компанийг ангилж, хэдэн хувь нь төрийн өмчид байх,

компаниудаа ямар дарааллаар хувьцаат компани болгох, хэрхэн ажиллах талаарх саналаа ойрын үед Засгийн газарт танилцуулахаар ажиллаж байна.

Х.АЛТАЙ

Монголын хөрөнгийн бирж ТӨХК-ийн гүйцэтгэх захирал

Монголын хөрөнгийн бирж хувьцаат компани болох ёстой. Энэ бол олон улсын стандарт. Төр нь 100 хувь хөрөнгийн биржээ эзэмшдэг улс Монголоос өөр байхгүй.

Гэхдээ олон нийтийн болгож байгаа компаниудын дараалал, чанарт анхаарах ёстой. Өөрөөр хэлбэл,

тааруухан үйл ажиллагаатай компаниудыг хамгийн эхэнд хөрөнгийн бирж дээр гаргаснаар энэхүү реформын утга алдагдах, гацах эрсдэлтэй. Тиймээс нэн тэргүүнд олон жил тогтвортой үйл ажиллагаа явуулсан, олонд танигдсан компаниудыг олон нийтийнх болгох нь зүйтэй.

Боомтын сэргэлт

Боогдмол боомтуудаа цэлиитэл нээх сэн

Монголын эдийн засагт сүүлийн 30 гаруй жилийн турш УБТЗ болон тоос татуулсан хүнд даацын нүүрс тээврийн машинуудын оруулсан хувь нэмэр асар их. Уг нь тээвэр логикийн салбараа тултал нь хөгжүүлбэ, 21 аймгаа хатуу хучилттай замаар холбоё, боомтуудын хүчин чадлыг нэмэгдүүлбэ, шинэ төмөр замтай больё гэж олон жил тасралтгүй ярьж, бодлого боловсруулан, баримт бичиг үйлдэж, хууль баталсаар иржээ. Тухайлбал, 2010 онд төрөөс төмөр замын талаар баримтлах бодлогын бичиг баримтыг баталсан. Энэ л үеэс нарийн, өргөн царигийн тухай маргаан эхэлж төмөр зам гацаанд орсон түүхтэй.

Монгол Улсын эдийн засгийн тулгуур багана нь уул уурхайн салбар. Харин тулгуур салбарыг хөдөлгөгч, эрч өгөгч хүч нь дэд бүтэц, боомтын хөгжил билээ. Тэр дундаа олон жил яригдаж буй төмөр зам. Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ энэ оны эхэнд БНХАУ-д ажлын айлчлал хийх үеэрээ уул уурхайн голлох бүтээгдэхүүн болох зэс, нүүрсний экспортын 50 хувийг дангаараа нэвтрүүлдэг Гашуунсухайт-Ганцмод боомт болон Шивээхүрэн-Сэхээ, Бичигт-Зүүнхатавч боомтын төмөр замын хилийн шугам дайран өнгөрөх цэгийг эцэслэн тохирсноор 14 жил гацсан Гашуунсухайт төмөр замын өргөн, нарийн царигийн асуудлыг эцэслэн, ган замаа гацаанаас гаргасан.

Цар тахалтай, хил гаалийн хязгаарлалт үргэлжилж байгаа энэ үед манай улс дэд бүтэц муутайгаас болж экспортын бүтээгдэхүүнээ төлөвлөсөн хэмжээний дагуу гаргаж чадалгүй гурав дахь жилийнхээ нүүрийг үзэж байна. Азаар уул уурхайн бүтээгдэхүүний олон улсын зах зээлийн ханш өссөн нь аминд орж, арай гэж балансаа барьж буй.

Энэ бүхэн Монгол Улсад хатуу сургамж болж, нэн яаралтай дэд бүтцээ сайжруулах, боомтуудын хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх асуудлыг бодит ажил хэрэг болгох

үйл явцыг түргэсгэлээ. Боомтуудыг авто зам, төмөр зам, хурдны замаар цаг алдалгүй холбож, агаарын тээврийн салбарыг цоо шинэ шатанд гаргах зайлшгүй шаардлага бий. Энэ ч үүднээс “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын хүрээнд боомтын сэргэлтийн төлөвлөгөө, тулгарч буй хүндрэл, цаашид авах арга хэмжээний талаар олон талаас нь ярилцаж ойлголтоо нэгтгэн, тодорхой шийдэлд хүрч, боомтын түгжээг тайлахаар “Монголын эдийн засгийн чуулган”-ы үеэр хэлэлцүүлэг зохион байгууллаа.

Хэлэлцүүлгээр боомтуудын нэвтрэх чадварыг олон улсын түвшинд хүргэх цогц шинэчлэл, хил гааль дээр үүсээд буй тээвэр логикийн асуудал, боомтуудыг хатуу хучилттай автозамаар холбох зэрэг олон чухал асуудлаар санал солилцлоо. Өнгөрсөн хугацаанд хувийн хэвшлээр ч бариулахгүй, төр өөрөө ч төмөр замаа барилгүй хугацаа алдсан гэдгийг УИХ-ын гишүүн С.Бямбацогт дурдаад “Хэрэв 2012, 2014 онд зөвхөн Гашуунсухайт чиглэлийн төмөр зам баригдсан бол өнөөдөр бид жилд 30 сая тонн нүүрс экспортлох байлаа. Ингэсэн бол өнгөрсөн хугацаанд 300 сая тонн нүүрс экспортлож, нэг тонн нүүрсийг 150 ам.доллароор борлуулна гэж бодвол жилдээ 4.5 тэрбум ам.доллар, өнгөрсөн 10 жилд 45 тэрбум ам.доллар олох боломжоо алдсан. Үүнийг л алдагдсан боломжийн өртөг гээд байна”

хэмээн ярилаа.

Боогдмол боомтуудын түгжээг тайлахын ▶

ТӨМӨР ЗАМЫН ТЭЭВРИЙН ОРЛОГО сая төгрөг

2020 он
770,067.54

2021 он
766,344.13

2022-I*
145,262.92

Боомтыг холбосон 2966 км хатуу хучилттай автозам, Алтанбулаг-Замын-Үүдийг холбосон 987 км хурдын зам барихаар төлөвлөөд буй.

тулд нийт 44 төсөл, зургаан багц ажил хийхээр төлөвлөжээ. Эдгээр төсөл нийт 26 их наяд төгрөгийн хөрөнгө оруулалт, санхүүжилт шаардлагатай. Улсын төсвөөс 10-12 их наяд төгрөгийг гаргах боломжтой, үлдсэн санхүүжилтийг төр-хувийн хэвшлийн хамтын түншлэлээр шийдэх аж.

Урьдчилсан хэлэлцүүлгийн үеэр Сангийн сайд Б.Жавхлан хувийн хэвшлийнхэнд хандан 26 их наяд төгрөгийн эдийн засгийн өндөр ач холбогдолтой, үр ашигтай бизнесийн санал тавьж байгаагаа зарласан. Мөн тэрбээр “Хувийн хэвшлийн судалгаа, тогтвортой байдал, алсын хараа, бизнесийн хурд нь эдгээр төслийг хэрэгжүүлэх боломж, хүчин чадал нь тэдэнд төрөөс илүү байгаа гэдэгт бид бүрэн итгэлтэй байна. Төр өрсөлдөхгүй, бүх боломжийг хувийн хэвшилд өгч ажиллана” хэмээн мэдэгдсэн.

Боомтын сэргэлтийн бодлогын хүрээнд шинээр төмөр зам тавих, одоо ашиглаж буй төмөр замаа сайжруулж холбох 10 том төсөл хэрэгжинэ. Мөн автозамын салбарт боомтыг холбосон 2966 км хатуу хучилттай автозам, Алтанбулаг-Замын-Үүдийг холбосон 987 км хурдны зам барихаар төлөвлөөд буй. Ингэснээр юун түрүүнд эдийн засгийн цусны эргэлт болсон эрдэс баялгийн салбарынхаа экспортыг нэмэгдүүлэх боломж бүрдэнэ. Тус чуулганы нээлтийн үеэр Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ “Ханги-Мандалын 200 гаруй км төмөр зам зургаан сарын хугацаанд ашиглалтад орох техник, эдийн засгийн үндэслэл гарсан” гэдгийг онцолсон.

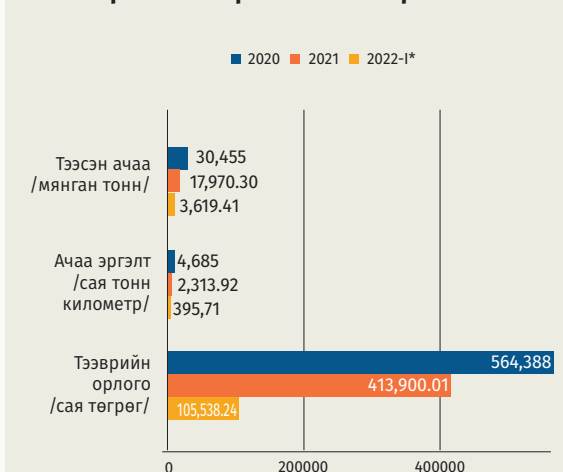
Агаарын тээврийн салбарт Буянт-Ухаа болон Хөшигийн хөндийн “Чингис хаан” нисэх

Төмөр замаар тээсэн ачаа, тээвэр /мян.тонн/

	2020	2021	2022-1*
Ачаа эргэлт /сая тонн километр/	19,167.56	18,345.08	3,143.01
Нүүрс	8,625.04	9,855.23	3,062.85
Зэс болон молибдений баяжмал	650.14	589.19	144.77
Нефть, нефтийн бүтээгдэхүүн	543.70	530.47	61.93
Жонш, жоншны баяжмал	667.20	654.31	48.33
Төмрийн хүдэр	7,922.29	7,348.80	584.53

Эх сурвалж: YCX

Автотээврийн салбарын ачаа тээвэр

Эх сурвалж: YCX

онгоцны буудал, Ховд, Дорнод аймаг дахь нисэх буудал гээд агаарын дөрвөн том боомтынхоо ашиглалтыг сайжруулахаар төлөвлөжээ. Аялал жуулчлалаа хөгжүүлэх, олон улсын агаарын тээврийн байгууллагын өмнө хүлээсэн үүргээ биелүүлэх шаардлагын хүрээнд Хөвсгөлийн Мөрөн, Өмнөговийн Даланзадгад, Увсын Дэглий цагаан, Хэнтийн Өндөрхаан гэсэн дөрвөн нисэх буудлыг олон улсын 4С зэрэглэлийн нисэх буудал болгохоор зэхэж байна.

Тээвэр логиستيкийн гацааны асуудал дэлхийн бусад орнуудад ч бий. Манай улсын боомт, тээвэр, логиستيкийн асуудал хөрш орнуудаас маш их хамаарч байна гэдгийг Зам тээврийн хөгжлийн дэд сайд Ж.Бат-Эрдэнэ хэлэлцүүлгийн үеэр дурдсан.

“Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын хүрээнд боомтын сэргэлтийн төслүүдийг хэрэгжүүлснээр 2022-2024 онд уул уурхайн бүтээгдэхүүний экспортын хэмжээ 70 сая тоннд хүрч, дунджаар 14 тэрбум ам.долларын орлоготой ажиллана гэж тооцоолж байна. Харин 2025-2028 онд 17 тэрбум ам.долларын үнэ бүхий 80 сая тонн уул уурхайн бүтээгдэхүүн экспортлохоор төлөвлөжээ.

Мэдээж, хил, гааль дээрх хүнд суртлыг арилгах, гадаад, дотоод худалдааны үйл ажиллагаа, зардлыг нь хөнгөвчлөх, хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгжид дарамт шахалтгүй үйлчлэх зэргээр уян дэд бүтэц дээр төр манлайлж ажиллана гэдгийг хэлэлцүүлгийн үеэр онцолж байлаа. ■

Байр суурь

С.БЯМБАЦОГТ

УИХ-ын гишүүн

Боомтын сэргэлтийн хүрээнд Шивээхүрэн, Гашуунсухайт, Ханги-Мандалын боомт зэргээр олон гарц нээж, экспортоо нэмэгдүүлэх хэрэгтэй. Гашуунсухайтын төмөр зам ашиглалтад орвол 30 сая тонн нүүрс нэмэлтээр экспортлоно. Гашуунсухайтыг өргөн царигаар барьж байгаа тул нарийн цариг рүү шилжүүлэхийн тулд маш их

цаг хугацаа, өртөг зардал шаардагдана.

Ганцмодноос 260 км газарт долоон ам.доллараар тээвэрлэх боломжтой байхад Цагаанхаднаас Ганцмод хүртэл 20-хон км газарт 200 ам.доллараар тээвэрлэж байна. Тэгвэл энэ 20 км газарт яагаад нэмж төмөр зам барьж болохгүй гэж.

Ж.БАТ-ЭРДЭНЭ

Зам тээврийн хөгжлийн дэд сайд

Нисэхийн салбарт 100 хувь төрийн өмчид байгаа нисэх буудлуудын үйл ажиллагааг либералчлах ажил эхэлсэн. Орон нутгийн долоон нисэх буудлыг олон улсын зэрэглэлд шилжүүлнэ. Ингэснээр нисэх буудлуудаа хувийн хэвшил болон гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдад нээх, хоёрдугаарт, хөрш зэргэлдээ болон богино зайд нисэх олон төрлийн нислэгийг өртөг

багатай болгох, цаг хугацаа хэмнэх ач холбогдолтой.

Дэд бүтцийн салбарын төслүүд ихээхэн хөрөнгө мөнгө шаарддаг, үр ашгаа удаан хугацааны дараа өгдөг талтай. Тиймээс хөрөнгө оруулагч олоход их төвөгтэй байдаг. Гэхдээ сүүлийн үед төрийн болон хувийн хэвшлийн хамтран хэрэгжүүлэх төсөлд чамгүй олон оролцогч орж байна.

С.НАРАНЦОГТ

Эдийн засаг, хөгжлийн дэд сайд

Боомтын сэргэлтийн хүрээнд бүтээн байгуулалтын ажлуудыг үндсэн болон нэмэлт гэж хоёр хуваан боомт бүрт хийх ажлыг нарийвчлан гаргасан. Үндсэн бүтээн байгуулалтын ажилд хатуу, зөөлөн дэд бүтцийн ажил, тээвэр зохион байгуулалт багтана. Эдгээр ажлыг улсын төсөв болон гадны зээл, тусламжаар санхүүжүүлэх юм.

Харин нэмэлт бүтээн байгуулалтын ажлуудыг хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтаар хийнэ. Үүнд чингэлэг тээврийн терминал, дүүжин тээвэр, шилжүүлэн ачих, буулгах терминал зэрэг орно. Хувийн хэвшилтэй түншлэхийн тулд хууль, эрх зүйн тогтвортой байдлыг хангах, итгэлцлийг бий болгох төлөвлөгөөнүүд гарсан.

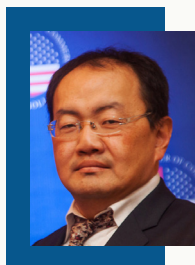
Г.ОРГИЛ

Монгол тээвэр зуучлагчдын нэгдсэн холбооны ТУЗ-ын дарга

Монгол Улс транзит орон гэдгээ зарласан. Үүний тулд хамгийн их эрэлт үүсэж байгаа Улаанбаатар хотыг тойрсон нэгдсэн терминалыг байгуулах хэрэгтэй. Энэ ажилд ихээхэн хөрөнгө мөнгө, цаг хугацаа шаардах учраас үүнд төр, хувийн хэвшлийн түншлэл зайлшгүй

шаардлагатай. Зарим хувийн хэвшлийнхэн төсөл санаачлаад ажиллаж эхэллээ. Тиймээс төр засгаас үүнийг дэмжээд, хууль эрх зүйн тогтвортой байдлыг хангах хэрэгтэй.

Тээвэр логистикийн салбарт хууль, эрх зүйн орчин үнэхээр дутагдаж байна.

О.АДЬЯА

Монгол дахь Америкийн худалдааны танхимын Гүйцэтгэх захирал

Манай улсын экспортын орлого нэгэнт буурчихсан байгаа. Тиймээс Эрэн, Тяньжин боомт дээр гацаад байгаа бизнесүүдийнхээ бараа, бүтээгдэхүүнийг хамгийн түрүүнд татаж авах боломж байдаг болов уу гэж асуумаар байна.

Мөн холбогдох албаны хүмүүсээр бүрдсэн байнгын ажиллагаатай ажлын хэсэг байгуулж, хил дээр гацаад байгаа бараа бүтээгдэхүүнийг түргэн шуурхай оруулж ирэх асуудлыг шийдмээр байна.

Уул уурхай

Г.Батцэнгэл: Нүүрсний экспортод дэд бүтэц, боомтын хүчин чадал гол нөлөө үзүүлж байна

Тээвэр логистик, боомтын хөгжлийн талаар манай улс бараг 15 жил ярьсан ч сайжирсан зүйл бараг байхгүй.

“Энержи Ресурс” компанийн Гүйцэтгэх захирал Г.Батцэнгэлтэй ярилцлаа.

-2022 оны нүүрсний экспорт зорилтот түвшиндээ хүрэх боломж бий юу?

-Хятад улсын цар тахалтай хэрхэн тэмцэх, хил гаалийн хязгаарлалт зэрэг дээр ямар бодлого баримтлахаас манай экспорт нэмэгдэх эсэх нь шалтгаалж байна. Өөрөөр хэлбэл, манай улсын уул уурхайн экспорт Хятадаас хамааралтай, хүний гарт орчоод байна гэсэн үг. Тиймээс уул уурхайн экспортын бүтээгдэхүүн 2022 онд төлөвлөсөн хэмжээндээ хүрч чадах уу гэдэг асуудал үргэлжилсээр байна.

Манай нүүрсний экспортын 95 хувь нь Гашуунсухайт, Шивээхүрэн-Сэхэ боомтоор гардаг. Гэтэл цар тахлын улмаас Шивээхүрэн-Сэхэ боомт 2020-2021 онд бараг ажиллаагүй.

Ялангуяа, Шивээхүрэн-Сэхэ боомт миний мэдэж байгаагаар 2021 оны аравдугаар сараас хойш өнөөдрийг хүртэл хаалттай, нэг ч машин нүүрс гараагүй.

Гашуунсухайт боомтоор дөрөвдүгээр сар гарснаас хойш өдөрт 100-200 машин л гарч байна. Ковид-19 цар тахлын өмнө дунджаар 700-800 машин гардаг байсан. Одоо энэ тоо дөрөв дахин буурчихсан хүнд нөхцөлтэй байна.

Боомт, тээвэр логистикийн асуудлууд шийдэгдэх тал руугаа байгаа хэдий ч өнөөдөр, маргаашдаа шууд эерэг нөлөө үзүүлж чадахгүй. Энэ оны төсгөлд, эсвэл дараа жилээс хил гааль, тээвэр логистикийн асуудлууд шийдэгдэх болов уу гэж бодож байна.

Нөгөө талдаа манай улсын нүүрсний экспортод дэд бүтэц, боомтын хүчин чадал гол нөлөө үзүүлж байна. Тээвэр логистик, боомтын хөгжлийн талаар манай улс бараг 15 жил ярьсан ч сайжирсан зүйл бараг байхгүй. Харин “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын хүрээнд боомтын хөгжлийн асуудлыг номер нэгт тавьж анхаарч, томоохон төсөл хөтөлбөрүүд хэрэгжиж эхэллээ.

-Цаашид эдийн засгийн өсөлтийг дэмжихийн тулд бид юун дээр анхаарах шаардлагатай вэ?

-Монгол Улсын эдийн засгийн үзүүлэлт сүүлийн 10 жил 10 тэрбум ам.доллар дээр гацчихсан. Үүнийг 20-40 тэрбум ам.доллар болгож өсгөх гол хүчин зүйл бол олон улсын худалдаа, тэр дундаа эрдэс баялагийн бүтээгдэхүүний экспортоо нэмэгдүүлэх шаардлагатай. Бид бүхэн хоосон орон зайнаас эдийн засгийн өсөлтийг бий болгож чадахгүй учир ДНБ-ий гол хүчин зүйл болох экспортын хэмжээгээ л нэмэгдүүлэх нь чухал болов уу.

-Дэд бүтцийн асуудал, хил гаалийн хязгаарлалтаас үүдэн манай уул уурхайн экспорт төдийлөн өсөхгүй байгаа энэ үед олон ▶

► **улсад нүүрсний зах зээлийн нөхцөл байдал ямар байна вэ?**

-Манай улс экспортын боломжуудаа ОХУ, Канад, Индонез, Австрали зэрэг өрсөлдөгч орнууддаа алдсаар байна. Геополитикийн зарим асуудлаас болж Хятад улс Австралиас худалдаж авах нүүрсний хэмжээгээ эрс бууруулсан. Гэхдээ Австрали далайд гарцтай учраас Хятадаас гадна өөр олон зах зээл бий. Энэтхэг, Япон, Солонгос зэрэг улс руу нүүрсний экспортын урсгалаа чиглүүлж чадсанаар өнгөрсөн онд Австралийн нүүрсний экспортын ашиг огцом өссөн.

Манай улс далайд гарцгүй, дэд бүтэц, төмөр зам сайн хөгжөөгүй, экспортын олон гарцгүй учраас 2021 он хүндхэн байлаа.

"Энержи Ресурс" компани Монголын анхны нүүрс баяжуулах үйлдвэрийг ашиглалтад оруулж байсан. Цаашид уул уурхайн бүтээгдэхүүнээ түүхийгээр гаргах биш нэмүү өртөг шингээсэн үйлдвэрлэлийг хэрхэн хөгжүүлэх нь зүйтэй вэ?

-Манай компани 2008 оноос төсөл хэрэгжүүлж эхлэх үеэс л нэмүү өртөг шингээсэн, сайн чанарын бүтээгдэхүүнийг хэрэглэгчдэд санал болгож, нүүрсний зах зээлд байр сууриа урт хугацаандаа хадгалж үлдэнэ гэсэн бодлого, зорилготой үйл ажиллагаа явуулсаар ирсэн. Энэхүү зорилгоо тууштай хэрэгжүүлж, саад бэрхшээлийг даван туулж, тогтвортой ажиллаж байгаа цорын ганц хувийн хэвшлийн компани болов уу гэж бодож байна.

Манай компанийн хувьд бүтээгдэхүүнээ илүү өндөр үнээр борлуулах байнгын эрмэлзэлтэй. Монголын бүх нүүрсний уурхайнуудаас бүтээгдэхүүнээ хамгийн өндөр үнэ хүргэж экспортолж ирсэн.

Ингэснээр нэг талаасаа экспортод гаргаж байгаа бүтээгдэхүүний үнэ цэн өснө. Мөн валютын урсгал нэмэгдэнэ, ажлын байр олноор бий болно, үүнийг дагаад татвар хураамж өсөх зэрэг эдийн засгийн олон талын ач холбогдолтой.

"Шинэ сэргэлтийн бодлого"-ын хүрээнд нэмүү өртөг шингээсэн аж үйлдвэрлэлийг дэмжих, эрдэс баялагийн бүтээгдэхүүнээ түүхийгээр нь бус боловсруулж экспортлохыг зорьж байна. Засгийн газраас олборлолтоос боловсруулалт руу шилжинэ, аж үйлдвэрлэлийг хөгжүүлнэ, төмөр зам барина зэргээр бодлогуудаа зарлаж байгаа ч гүйцэтгэл, бодит

ажил хэрэг болгоход анхаарах нь хамгийн чухал.

Төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааны хүрээнд стратегийн томоохон төслүүдийг амжилттай хэрэгжүүлэх боломж бий. Хувийн хэвшилд уян хатан байдал, илүү бүтээмжтэй ажиллах чадамж, боломж нь байна.

Үүний нэг тод жишээ бол төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд нүүрсний экспортыг эрчимжүүлэх, хилийн боомтуудын нэвтрүүлэх чадварыг нэмэгдүүлэх зорилгоор хилийн боомт, улсын хилийн бүс, зурвас газруудад чингэлэгт тээврийн терминал байгуулах Засгийн газрын 185-р тогтоол батлагдсан юм.

Энэ дагуу нүүрсний экспортын гол суваг Гашуунсухайт боомтод чингэлэгт тээврийн нүүрс тээвэрлэн ачих терминал байгуулах төслийн гүйцэтгэгчээр манай компани ажиллаж, санхүүжилтийг нь гурван уурхай нийлж босгоод төртэй хамтран ажилласан.

-Уур амьсгалын өөрчлөлтөөс үүдэн улс орнууд нүүрсний хэрэглээгээ багасгаж, цаашдаа нүүрснээс бүрэн татгалзахаар төлөвлөж байна. Энэ нь Монголд хэрхэн нөлөөлөх вэ?

-Нүүрсийг цахилгаан, эрчим хүч үйлдвэрлэх зориулалтаар мөн металлурги буюу ган хайлуулах, цемент, шохой, чулуу шатаах зэргээр аж үйлдвэрлэлд ашиглаж байна.

Хятадын Засгийн газар нүүрсний хэрэглээ нь 2025-2030 он хүртэл оргилдоо хүрч, түүнээс хойш багасган нүүрсхүчлийн хийн ялгарлыг бууруулна гэж байгаа. Тэр дундаа чанар муутай, хүхрийн агууламж өндөр, илчлэг багатай нүүрс ашиглахаас татгалзаж байна.

Европ, Америкийн орнууд ч цахилгаан, эрчим хүчний үйлдвэрлэлд нүүрсний хэрэглээг багасгах, цаашдаа хязгаарлах хатуу бодлого баримталж байгаа. Тиймээс дэлхий дахинд эрчим хүчний зориулалтаар ашиглах нүүрсний хэрэглээ цаашид хумигдана. Харин аж үйлдвэрлэлд ашигладаг нүүрсний хэрэглээ, хэрэгцээ байсаар байна.

Коксжих нүүрсний зах зээл ирэх хэдэн арван жилд тогтвортой байна. Мөн Хятад улс нүүрсний хэрэглээний 90 хувийг дотоодоосоо хангаад, үлдсэн 10 хувийг импортолж авах урт хугацааны бодлоготой. Тэрхүү импортоор авч байгаа 10 хувь дээр нь бид өөрсдийгөө хэрхэн байрлуулах вэ гэдэг хамгийн чухал асуудал. ■

Манай компанийн хувьд бүтээгдэхүүнээ илүү өндөр үнээр борлуулах байнгын эрмэлзэлтэй. Монголын бүх нүүрсний уурхайнуудаас бүтээгдэхүүнээ хамгийн өндөр үнэ хүргэж экспортолж ирсэн.

Гадаад төлбөр тооцоо

Хадны завсар...

Энэ оны хоёрдугаар сарын 24-ний өдрийн 05:00 цагт ОХУ Украины нутаг дэвсгэрт өргөн фронтоор довтлов. Үр дүнд нь Оросыг чиглэсэн хориг арга хэмжээ дөрөвдүгээр сарын 21-ний байдлаар долоон мянгаар нэмэгджээ. Бидний хойно хоригт орсон ийм нэг хөрш бий. Харин бидний урд “тэг ковид” хэмээх “хатуу дэглэм”-дээ үнэнч бас нэг хөрш байна. Дээр нь Хятад бол худалдааны дайны талбарт “гол дүр” гэдгийг санахад илүүдэхгүй.

Хоёр хөршийн энэхүү нөхцөл байдал дэлхийн эдийн засаг, тээвэр логистик, худалдаа, банк санхүүгийн системд томоохон нөлөө үзүүлж байна. Ялангуяа манай улс цар тахал, геополитикийн хурцадмал байдалд хамгийн их өртөж буй улсуудын нэг гээд хэлчихвэл хилсдэхгүй болов уу. Хадны завсар хавчуулагдсан мэт энэ хүнд нөхцөлд Монгол Улс нүүдэл бүрээ бодох ёстой.

Дайны сүүдэрт хамгийн их тодорч буй үзэгдэл бол үнийн өсөлт, инфляц. АНУ-д сүүлийн 40 жилд болоогүй үнийн өсөлт ажиглагдаж байгаа бол Европын орнуудын инфляц зорилтот түвшнээсээ гурав дахин хальж, 6-7 хувьд хүрээд байна. Харин Орост энэ оны гуравдугаар сарын байдлаар инфляцын түвшин нь 16.7 хувьд хүрчээ. Энэ нь оны өмнөхөөс хоёр дахин өссөн үзүүлэлт бол Украинд 3.7 хувиар өсөж, 13.7 хувьд хүрсэн байна.

Манай улсад инфляц 14.4 хувьтай байгаа бол Улаанбаатар хотод 15.8 хувьд хүрээд байна. Улмаар Төв банк оны босгон дээр 0.5 хувиар нэмээд байсан бодлогын хүүгээ чангаруулж, дахин 2.5 хувиар өсгөлөө. Энэ шийдвэрийг олон нийтийн сүлжээнд эдийн засгийг боомилсон хортой шийдвэр болсон гэж шүүмжлэх хандлага цухалзсан ч эдийн засагч Д.Ган-Очир “Бодит байдалд сурах бичгийн хамаарал үргэлж оршдоггүй. Инфляц нэгэнт өндөр түвшинд хүрч, хүлээлт өсөж буй үед хүүг хүчээр бага түвшинд баривал хадгаламж буурч, зээлийн хомсдол үүсдэг. Манай эдийн засагт ийм дүр зураг үүсэх

**Хадны завсар
хавчуулагдсан
мэт энэ хүнд
нөхцөлд
Монгол Улс
нүүдэл бүрээ
бодох ёстой.**

эхний шинжүүд ажиглагдаад эхэлсэн. Мөн төгрөгийн өгөөж багасахын хэрээр долларжилт нэмэгдэж, валютын гарах урсгал хурдасдаг. Ханшийн дарамт ч улам бүр хүндэрдэг. Ийм бодит сургамж олон бий” гэж тайлбарласан.

Инфляцад нөлөөлж буй хамгийн хүнд “туухай” бол шатахуун. Манай улс жилд 1.2 тэрбум ам.долларын нефтийн бүтээгдэхүүн, 850 сая ам.долларын хүнс импортолдог. Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд дунджаар дөрвөн тэрбум ам.доллар байсан гадаад валютынхаа талыг, бүр талаас ч илүүг нь бид зөвхөн хүнс, шатахуун хоёртоо зарцуулж байна. Үүнд олон улсад үүсээд буй хурцадмал байдал улам нэрмээс болж эхэллээ. Бид нэг л гараг дээр амьдардаг учир мөнхийн харилцан хамааралд орших нь гарцаагүй үнэн. ►

► Дэлхийн зах зээл дээрх хүнсний бүтээгдэхүүний үнэ дунджаар 30 хувь, газрын тосны үнэ 70 хувь өссөн. Цаашид ч өснө. Тээвэр, логистикийн үнэ өртөг ч дагаад нэмэгдэнэ гэдгийг олон улсын банк санхүүгийн байгууллагууд мэдэгдэж буй.

Тэгвэл 2022 онд манай улсын хүнс, шатахууны импортын үнийн дүн 3.1 тэрбум ам.долларт хүрч өсөх төлөвтэй байна. Зөрүү нь нэг тэрбум ам.доллар. Энэ хэрээр валютын нөөц, ханшид дарамт ирнэ. Тиймээс экспорт хангалттай сэргэхгүй байгаа энэ үед гадаад хөрөнгө оруулалтын урьдчилгаа авах, төсөвт тохируулга хийх, ханшийн тохиргоог оновчтой хийх, импортын зардлыг бууруулах зэргээр нэг тэрбум ам.доллароос багагүй дүнг нөхөх хэрэгцээ үүсэж буйг эдийн засагч Д.Ган-Очир онцолсон. Ингэж чадвал энэ жилдээ гадаад валютын ханш тогтворжиж, төлбөрийн тэнцлийн хүндрэл багасах боломжтой.

Өөр нэг сорилт бол Орос, Украины дайнтай холбоотойгоор Европын холбоо ОХУ-ын долоон банкиг олон улсын SWIFT сүлжээнээс хассан явдал юм. Тодруулбал, ВТБ, Банк Россия, Открытие, Новикомбанк, Промсвязьбанк, Совкомбанк, ВЭБ банкуудыг тус сүлжээнээс салгасан. Ингэснээр ОХУ-аас хүнс, шатахууны хамааралтай манай улс дараагийн алхмаа бодох шаардлага үүсэж буй.

Монголбанк Оросын томоохон банкуудыг SWIFT сүлжээнээс салгасны дараа буюу гуравдугаар сарын 22-ноос хоригт ороогүй банкуудаар дамжуулан төлбөр тооцоо хийх болжээ. Гэвч хориг чангарч болзошгүй учир санаа амарч болохгүй. Иймээс Төв банк цаашид ямар гарц бий эсэхийг судалж байгаа талаараа Монголын эдийн засгийн чуулганы үеэр зохион байгуулсан “Гадаад орчны тодорхой бус байдал, үр дагавар-Үнэ, ханш, гадаад худалдаа, төлбөр тооцоо” нэгдсэн хуралдааны үеэр мэдэгдсэн.

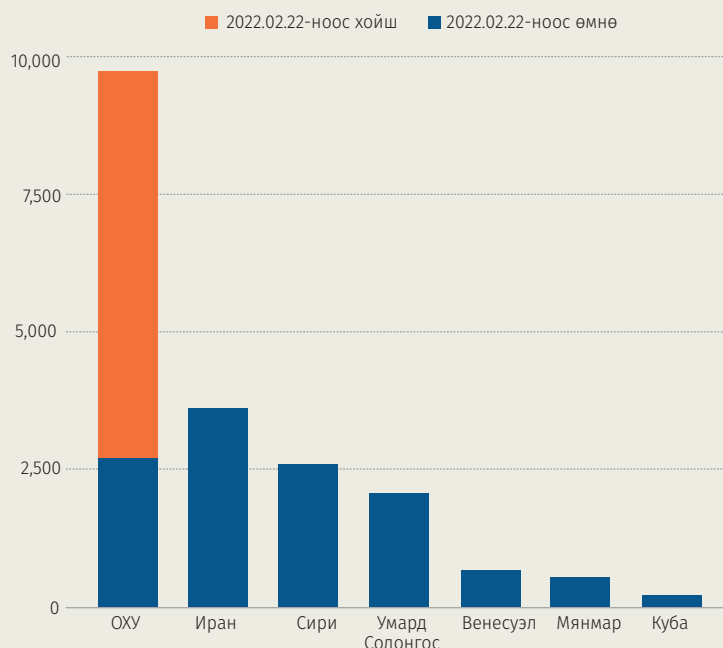
Манай хоёр хөршийн аль алинд нь банк хоорондын төлбөр тооцооны бие даасан систем бий. Тухайлбал, БНХАУ-ын CIPS системээр өнгөрсөн онд 12.6 тэрбум ам.доллар буюу 80 триллион юанийн гүйлгээ дамжсан байна. Юанийн төлбөр тооцооны энэхүү системээр АНУ, Английн Төв банк гэх мэт олон улсын банкууд төлбөр тооцоо хийдэг. Монголын банкууд ч энэ системд нэгдэх боломжтой. Мөн ОХУ-

БНХАУ-ын CIPS системээр өнгөрсөн онд 12.6 тэрбум ам.доллар буюу 80 триллион юанийн гүйлгээ дамжсан.

ын рублийн системд нэлээн олон улс нэгдсэн байдаг. ОХУ-ын Ерөнхийлөгч В.Путин шатахуун, байгалийн хийгээ рублиэр арилжаална гэж албан ёсоор мэдэгдсэнээс хойш рублийн төлбөр тооцоо идэвхжих хандлагатай байна. Тиймээс манай улс ам.доллар болон еврогоор гадаад төлбөр тооцоо хийж чадахгүй бол ОХУ-ын рублийн системийг ашиглах боломж бий талаар Монголбанк мэдээлсэн юм.

Олон улсын тавцанд өрнөж буй геополитикийн хурцадмал байдал биднийг хадны завсар хавчуулчихсан нь үнэн. Гэхдээ манай улс нөлөөлөлд арай бага өртөх боломж байсан уу гэх асуулт эрхгүй урган гарна. Монгол Улс зах зээлийн эдийн засагт шилжээд 30-аад жил болсон ч эдийн засгийн бүтэц эмзэг учраас гадаадын шок, нөлөөнд маш амархан автдаг. Эдийн засаг өсөлттэй байсан ч, валютын нөөц хангалттай байсан ч “эдийн засаг чинь эмзэг шүү” гэж олон улсын байгууллагууд байнга сануулдаг. Тиймээс эдийн засгийг сульдааж буй сул талуудаа зөв оношилж, оновчтой арга хэмжээ авч чадвал хадны завсар хавчуулагдсан хөөрхийлөлтэй байдалд ахин дахин ороод байхгүй биз ээ. ■

Хамгийн их хоригт орсон улс орнууд

Эх сурвалж: Эх сурвалж: Castellum.AI

Байр суурь

Б.ЛХАГВАСҮРЭН
Монголбанкны
Ерөнхийлөгч

Санхүүгийн зах зээлд банкны салбар нь 90:10 харьцаагаар давамгайлдаг. Экспортын 90 гаруй хувь нь уул уурхайгаас хамааралтай. Тээвэр, логистик нь нэг боомтоос хараат. Энэ бүхэн эдийн засгийн эмзэг байдалд хөтөлж байдаг. Ялангуяа цар тахлын хоёр жилийн хугацаанд эмзэг байдлаа бүр илүү мэдэрлээ. Гэсэн ч Монголбанк цар тахлын үед мөчлөг сөрж, бодлогын хүүг зургаан хувь буюу түүхэн доод түвшинд барьж ирсэн. Дээр нь олон улсад өрнөж буй геополитикийн хүндрэлүүд маш том сорилтууд дагуулж байна.

Б.БАТДАВАА
Үндэсний
статистикийн
хорооны дарга

Төв банканд бие даасан мэргэжлийн баг ажиллаж байна. Тэдэнд итгэж, шаардлагатай бодлогын тохиргоо хийхэд нь хөндлөнгөөс оролцохгүй байх хэрэгтэй. Өөрөөр хэлбэл, засаглалын зарчмаа баримталж, бодлогын институтын үйл ажиллагааг дэмжих нь зүйтэй.

Р.МӨНХТУЯА
Хаан банкны
Гүйцэтгэх захирал

Банкны тухай хуулийн нэмэлт өөрчлөлтөөр системийн нөлөө бүхий таван банк олон нийтэд нээлттэй хувьцаат компани болох, мөн нэг хувьцаа эзэмшигч болон түүнтэй холбоо бүхий этгээдийн хувь эзэмшлийг 20 хувиар хязгаарлана гэсэн заалтууд орсон. Манай банкны хувьд бэлтгэлтээ бүрэн базаасан. Хуулийн хугацаанд буюу ирэх зургадугаар сарын 30-ны дотор энэ өөрчлөлтийг амжилттай зохион байгуулна гэдэгтээ итгэлтэй байна.

Ж.ГАНБААТАР
УИХ-ын гишүүн, Эдийн
засгийн байнгын
хорооны дарга

Бодлогын хүрээнд бид Засгийн газар, Монголбанкийг тушсан зүйл байхгүй. Монголбанк зарим тохиолдолд хязгаарлалт хийж байгаа. Ихэнх компани ам.доллароо чөлөөтэй авч чадахгүй байна. Эдийн засгийн байнгын хороо ч тодорхой хэмжээнд интервенц хийх шаардлагатай гэж үзэж байгаа. Мөн төмөр замууд ашиглалтад орж, нүүрсний экспорт нэмэгдвэл орлогыг нь халамжид бус эдийн засгийг тэтгэх дэд бүтцээ сайжруулахад зарцуулах шаардлагатай.

Б.ЖАВХЛАН
Сангийн сайд

ДНБ 40 их наяд орчим төгрөг байна. Төсвийн орлого, зарлага дунджаар 15-16 их наяд төгрөг. Өөрөөр хэлбэл, төсвийн нэг төгрөгөөр ДНБ-ий гурван төгрөгийг бүтээж байна. Харин хөгжингүй улс орнуудын бүтээмж илүү өндөр байдаг. Манай төсвийг задлаад харвал, зардал талаасаа 70 хувь нь халамж, тэтгэмж, тэтгэвэр, цалин гэх мэт төрийн үйлчилгээний зардал байдаг. Зөвхөн 20 хувиар нь л төсвийн хөрөнгө оруулалт хийдэг. Илүү их ДНБ бүтээж, эдийн засгаа уян хатан, хүчирхэг болгоё гэвэл баялаг бүтээх салбартаа хөрөнгө оруулах шаардлагатай.

Ж.МӨНХНАРАН
Монголын газрын
тосны бүтээгдэхүүн
импортлогчдын
мэргэжлийн
холбооны Тэргүүн

Шатахууны үнийн өсөлт иргэдийн худалдан авах чадварт сөргөөр нөлөөлж байна. Тиймээс дунд хугацаанд Засгийн газрын оролцоо тодорхой түвшинд байх ёстой. Шатахууны үнийг чөлөөлөх эсэх асуудалд улс төр, нийгэм, эдийн засгийн олон хүчин зүйл нөлөөлнө. Гэхдээ үнэ чөлөөлбөл асар их шок үүснэ.

Зочин

Монголчууд түүхээ эргэн харах ёстой!

“Бостон Консалтинг Групп”-ийн захирал Майкл МакАдутай эдийн засгийн хямралыг даван туулах нөхцөл, боломжуудын талаар ярилцлаа.

-Монгол Улс эдийн засгаа илүү тэлж, Шинэ сэргэлтийн бодлогыг хэрэгжүүлэхэд нэн тэргүүнд юуг анхаарах ёстой вэ?

-Би чуулганы үеэр Ерөнхий сайдын илтгэлийг сонслоо. Цаг үеэ маш зөв мэдэрсэн оновчтой бодлого болсон гэж хэлмээр байна.

Монгол Улс түүхээ эргэн харах юм бол эзэнт гүрэн байгуулж бүх салбарт технологиороо тэргүүлж байсан шүү дээ. Та бүхэн санаж байгаа бол Монголын эзэнт гүрний үед дөрвөн маш чухал стратегийн салбарыг бүрэн хөгжүүлсэн. Нэгт, худалдаа эдийн засгийн тогтолцоо. Маш өргөн уудам нутгийг хамарсан худалдаа явуулж, халдашгүй эрхтэй худалдааны төлөөлөгчдийг бий болгож байсан. Хоёрт, Баруунаас Зүүн өмнөд Ази хүртэлх тээвэр логикийн тогтолцоо. Маш тодорхой худалдааны маршрут бий болгож дотоодын болон гадаадын худалдаачдад тэгш боломж олгож байсан. Гуравт, мэдээлэл харилцаа холбооны сүлжээ. Өнөөдөр Монгол Улс интернэтийн сүлжээнд холбогдож хүссэн мэдээллээ авч, дамжуулах боломж нээгдсэн ч тэр үед маш хариуцлагатай дэг журамтай тогтолцоо байсан. Дөрөвт, хүний нөөцийг маш сайн бүрдүүлж, мэргэшүүлж байсан. Өөрөөр хэлбэл, цэрэг арми, урлаг соёл, шашин, соён гэгээрүүлэх салбарын хүний нөөцийг бүрдүүлэн мэргэшүүлж байсан. Тиймээс өнөөдөр ч энэ салбаруудаа төгөлдөржүүлж, илүү өрсөлдөх чадвартай болгоход анхаарах ёстой болов уу.

-Гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг татахад манай улсад ямар бэрхшээлүүд тулгарч байна гэж үзэж байна?

-Монгол Улс маш өргөн уудам газар нутагтай. Иймд эдийн засагт нөлөөлөх чухал зүйл бол тээвэр логикийн инновац. Тээвэр логикийн салбарт томоохон ахиц гарвал эдийн засаг түүнийгээ дагаад тэлнэ.

Өргөн уудам газар нутагтай Монгол улсын эдийн засагт нөлөөлөх чухал зүйл бол тээвэр логикийн инновац.

-Эдийн засгийн хямралыг эрсдэл багатай даван туулахын тулд манай улсын авч хэрэгжүүлж буй бодлогын талаар та ямар бодолтой байна вэ?

-Дэлхий нийтээрээ үнийн өсөлттэй нүүр тулж байна. Хятадаас импортын хамааралтай Монгол Улсад үнийн өсөлт бүр ч хүндээр тусч байна. Иймд Шинэ сэргэлтийн бодлогыг төгс утгаар нь хэрэгжүүлж, хэрэглэгчээс үйлдвэрлэгч болох зорилготой томоохон алхмуудыг хийх хэрэгтэй болов уу? Үйлдвэрлэгчдийг дэмжих оновчтой бодлого хэрэгтэй.

-“Эдийн засгийн чуулган 2022”-ын ач холбогдлыг та хэрхэн дүгнэж байна вэ?

-Энэ чуулганы хүрээнд төр хувийн хэвшил, иргэдээ сонсож байгаа нь маш чухал. Ерөнхий сайд, Сангийн сайд болон бусад яамдын сайд нар УИХ-ын гишүүд, салбар бүрийн лидерүүд нэг дор цуглаж, санал солилцож байна. Энэ бол маш хэрэгтэй зүйл. Тус чуулган Шинэ сэргэлтийн бодлогыг хэрэгжүүлэх, экспортыг нэмэгдүүлэхэд том түлхэц болно гэж найдаж байна. ■

Банк

Б.Лхагвасүрэн: Ойрын хугацаанд 1-1.5 тэрбум ам.долларын валютын орлого орж ирэх боломжтой

Өнгөрсөн оны дөрөвдүгээр сард 4.98 тэрбум ам.доллар байсан валютын нөөц 3.3 тэрбум болж 24 хувиар буураад байна.

Монголбанкны Ерөнхийлөгч Б.Лхагвасүрэнтэй инфляц, валютын нөөц, ханин болон нөөцийг хэрхэн нэмэгдүүлэх талаар ярилцлаа.

-Оны өмнө инфляцыг зургаан хувь орчимд барих өөдрөг төсөөлөлтэй байсан. Гэтэл өнөөдөр Улаанбаатар хотод инфляц бараг 16 хувьд хүрсэн бол улсын хэмжээнд 14.4 хувьтай байна. Төв банк инфляцыг хазаарлах ямар арга хэмжээ авч байна вэ?

-Цар тахлын сүүдэр арилаагүй, тээвэр логистикийн гацаа үргэлжилж буй энэ үед Орос, Украины хямралт нөхцөл байдал нь дэлхий дахинд сөргөөр нөлөөлж байна. АНУ л гэхэд инфляцаа хоёр орчим хувьд барихаар зорьдог ч 8.5 хувьд хүрсэн. Зорилттой нь харьцуулахад дөрөв дахин өсчихсөн байх жишээтэй. Үүний үр дүнд сүүлийн 40 жилд үзэгдээгүй үнийн өндөр өсөлт бий болоод байгааг шинжээчид хэлж байна. Евро бүсийн хувьд инфляцаа мөн л хоёр хувьд барих зорилт дэвшүүлсэн ч 5.9 хувьд хүрчихсэн байна. Испанид бүр долоон хувьд хүрсэн.

Манай улсад инфляц 14.4 хувьд хүрсэн ч жилийн дунджаар нь авч үзвэл 11 хувьтай байна. 2021 оны эхний саруудад инфляц 3-4 хувь л байсан. Гэвч өнгөрсөн оны долдугаар сараас нэмэгдсэн. Манай улс инфляцыг 370 гаруй нэр төрлийн бүтээгдэхүүнээр тооцдогийн 48 хувь нь импортын бүтээгдэхүүн. Тэгэхээр АНУ, Европ, ОХУ-д тухайн улсынхаа инфляцыг шингээсэн бүтээгдэхүүн орж ирж байгаа учраас манайд илүү өндөр инфляц тогтож байна. Хэрэв геополитикийн ийм хурцадмал байдал үүсээгүй, бидний төсөөллөөр явсан бол хоёрдугаар сард инфляц 8-9 хувийн түвшинд л хэлбэлзэх хүлээлттэй байсан.

Инфляцад хамгийн их нөлөөлж буй бүтээгдэхүүн бол шатахуун. Манай улс бензин шатахуунаар хойд хөршөөсөө 100 хувь хараат. Бид инфляцын түвшнийг тооцохдоо шатахууныг хасахад л 10 хувьд байх боломжтой гэсэн дүр зураг гарч ирсэн. Өөрөөр хэлбэл, зөвхөн шатахуунаас хамаарч инфляцын түвшин таван хувиар өндөр тогтож байна гэсэн үг. Дайн хэзээ дуусах, энэ олон хориг саад хэдийд сулрах нь өнөө хэр тодорхойгүй байна. Тэгэхээр Төв банк энэ тодорхой бус байдалд ямар шийд гаргахаас ►

► бүх зүйл хамаарна.

-Мөнгөний бодлогын хүүг 2.5 хувиар өсгөлөө. Энэ нь олон улстай харьцуулахад хэр эрс шийдвэр болсон бэ?

-Инфляц бидний төсөөлж байснаас өндөр болсон учраас гуравдугаар сард Мөнгөний бодлогын хорооны хуралдаанаар бодлогын хүүг 6.5-аас есөн хувь болгож өсгөсөн. Үндсэндээ инфляцаас зургаан хувийн доогуур байна. Төв банк инфляцыг аль болох зорилтот түвшиндээ барихыг хичээдэг. Тиймээс бодлогын хүүгээ бага зэрэг чангаруулсан. Олон улсад ч чангаруулж байна. Тухайлбал, Унгарын Төв банк бодлогын хүүгээ нэг нэгж хувиар нэмэгдүүлсэн. Энэ нь нэлээд эрс алхам байлаа. Учир нь Унгарын банк өмнө нь бодлогын хүүгээ голдуу 0.25 хувиар л нэмдэг байсан юм. Унгарын адил 0.25 хувиар бодлогын хүүгээ нэмдэг Польш улс ч мөн эрс шийдвэр гаргаж, 0.75 хувиар нэмсэн.

-Валютын нөөц багасч байгаа нь төгрөгийн ханшид ихээхэн дарамт болж байна. Манай улсын валютын нөөц хэр хангалттай байна вэ?

-Цар тахлын өмнө нүүрсийг 36 сая тонноор экспортолж байлаа. Гэвч өнгөрсөн онд ердөө 16 сая тонн нүүрс экспортолсон. Үүнээс болж валютын орох урсгал нэлээд татарсан. Мөн он гарснаас хойш гурван сарын хугацаанд Монгол Улсын худалдааны тэнцэлд маш том ан цав үүсээд байна. Төлбөрийн тэнцэл маш их алдагдалтай гарсан. Энэ оны гуравдугаар сард өнгөрсөн оны мөн үеэс 700 сая ам.доллараар бага бүтээгдэхүүн экспортолсон. Гэтэл импорт өсөж, өнгөрсөн оны гуравдугаар сард импортолсноосоо 700 сая ам.долларын бүтээгдэхүүн илүү импортлоод байна. Ингээд нийлбэр дүнгээрээ 1.5 тэрбум ам.долларын сөрөг баланс гарсан нь валютын нөөц болон ханшид дарамт болж байна.

Өнгөрсөн оны дөрөвдүгээр сард 4.98 тэрбум ам.доллар байсан валютын нөөц одоо 3.3 тэрбум болтлоо 24 хувиар буурсан. Хэдийгээр нөөц ингэж буурсан ч, зургаан сарын импортыг хаах валютын нөөц байгаа нь олон улсын жишгээр бол хангалттай хэмжээний нөөц. Цаашид ч зургаан сарын нөөцөө байнга барьж явахаар төлөвлөж байна.

Монголбанк гадаад төлбөр тооцоог тасралтгүй, шуурхай явуулах, харилцагчдын

төлбөр тооцоог таслахгүй байхад валютын нөөцөө зарцуулдаг. Долоо хоногийн мягмар, пүрэв гараг бүр дуудлага худалдаа зохион байгуулж, банкуудаас ирсэн хүсэлтийн дагуу валют нийлүүлж байгаа. Оны эхний гурван сарын байдлаар Монголбанк 1.2 тэрбум ам.долларыг валютын захад нийлүүлсэн.

-Тээвэр, логистикийн гацаа үргэлжилж, экспортын урсгал саарсан энэ үед Төв банк валютын нөөцөө сэлбэх ямар боломжуудыг эрэлхийлж байна вэ?

-Банкны салбар энэ онд 600-700 сая ам.долларыг урт хугацаат своп хэлцлээр оруулж ирэх төлөвлөгөөтэй байна. Мөн бид Эрдэнэт үйлдвэр, Оюутолгой, Эрдэнэс Тавантолгой зэрэг валютын орлоготой компаниудаас бараа бүтээгдэхүүнээ урьдчилан зарах боломж бий эсэхийг лавласан. Тэдний зүгээс боломжтой гэдгээ илэрхийлсэн. Дөрөв, тавдугаар сард 1-1.5 тэрбум ам.долларын валютын орлого орж ирэх боломжтой гэж бид тооцоолж байна. Ингэвэл нөөц нэмэгдэж, энэ хэрээр ханшийн дарамт багасна.

-Төгрөгийн ханш 5.5 хувиар суларсан нь хэр эрүүл үзэгдэл вэ? Ханшийн өөрчлөлтөд иргэд нэлээд шүүмжлэлтэй хандаж байна.

-Сүүлийн хоёр жилийн хугацаанд харьцангуй тогтвортой байсан ам.долларын ханш саяхнаас өслөө. Дэлхийн Банк болон бусад олон улсын санхүүгийн байгууллагын зүгээс бидэнд “ханш чинь тодорхой түвшинд хөвж байх ёстой шүү” гэж зөвлөдөг. Өөрөөр хэлбэл, гадаад шокиг донсолгоо багатай мэдрүүлэхийн тулд ханш харьцангуй уян байх шаардлага үүсдэг. Ам.долларын эсрэг ханш суларч байгаа нь зөвхөн Монголд болж буй процесс биш. Ковид, геополитикийн нөхцөл байдал хэвийн болбол Монгол Улсын эдийн засаг ч мөн дагаад хурдан хугацаанд сэргэх боломжтой.

Төгрөгийн ханш өнгөрсөн оны мөн үетэй харьцуулахад 5.5 хувиар суларсан. Цаашид үүнээс илүү сулрах орон зай бий эсэхийг бид судалж байна. Бид бусад улс орны инфляцтай уялдуулсан, төлбөрийн балансаа хадгалах тохиргоонуудыг аль болох оновчтой хийхээр ажиллаж байна. Ер нь ханшин дээр 4-5 хувийн тохиргоо хийнэ гэдэг нь эрүүл үзэгдэл. ■

Дөрөв, тавдугаар сард 1-1.5 тэрбум ам.долларын валютын орлого орж ирэх боломжтой.

Хүнсний хангамж

Стратегийн ач холбогдолтой
бүтээгдэхүүнд зөв стратеги хэрэгтэй

**Манай улс
880 мянган га
тариалангийн
эдэлбэр газарт
тариалалт
хийж буйгаас
90 хувьд нь
улаан буудай
ургуулдаг.**

Гол нэрийн хүнсний бүтээгдэхүүнээр дотоодын хэрэгцээгээ бүрэн хангана, газар тариалангийн бүтээгдэхүүний экспортыг нэмэгдүүлнэ гэж үе үеийн Засгийн газар амладаг. Гэвч эдгээр амлалт, бодлого хөрсөн дээрээ огтхон ч буугаагүй гэдгийг бид коронавирусийн халдвар дэгдсэн сүүлийн хоёр жилийн хугацаанд хангалттай мэдэрцгээсэн. Хөл хорих сургаар хүн бүр хүнс, хоол нөөцөлж цөөхөн хэдэн дотоодын үйлдвэрлэгчдийг сандаргасан бол урд хөрш хилээ хаасны дараа талх, сүүгээ ч савлах аргагүйдэж барьц алдав. Импортын нарийн ногооны үнэ махны үнэтэй дүйж “галзуурав”.

Үүнээс сургамж авч аж үйлдвэрийн сэргэлтийн бодлогоо маш зөв тодорхойлохоос гадна, цаашид хэр хугацаанд үргэлжлэх нь тодорхойгүй цар тахлын нөхцөл байдал, Орос Украины мөргөлдөөний үед хүнсний аюулгүй байдал, үнийн өсөлтийг тогтворжуулах шаардлага үүсээд байна. “Аж үйлдвэржилтийн сэргэлт”-ийн бодлогод хүнс хөдөө аж ахуй,

хөнгөн үйлдвэрийн салбарт дэвшилтэт техник, технологийг инновацад тулгуурлан хөгжүүлэх, боловсруулах үйлдвэрийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх замаар нэмүү өртөг шингэсэн эцсийн бүтээгдэхүүний экспортыг нэмэгдүүлэх, шинжлэх ухаанд суурилсан өндөр технологи, блокчэйн, хиймэл оюун ухааны ололтыг нэвтрүүлж, дижитал эдийн засгийн чиг хандлагад нийцсэн аж үйлдвэржилтийг хөгжүүлэх зорилтуудыг дэвшүүлжээ. Гэхдээ өндөр технологи шүтэхээс өмнө экспорт, импортын зөв бодлого боловсруулах шаардлагатай байгааг Эдийн засгийн чуулганы “Монгол улсын хүнсний хангамж, дотоодын үйлдвэрлэл” салбар хуралдааны үеэр хөндсөн.

Дэлхийн худалдааны байгууллага гэх нэг дээвэр дор улс орнууд гадаад худалдаа наймаа эрхэлж байгаа ч манай улсад хүнсний бүтээгдэхүүн нийлүүлж байгаа улсуудад 5-15 хувийн татвар ноогдуулж харин өөрсдөө мах, гурилаа бусад улс оронд 30-65 хувийн татвартай гаргах гэж зүдэрч байна. Одоогоор Хятад руу гурил экспортлох зөвшөөрөлтэй 13 компанийн 10 нь тогтмол үйл ажиллагаатай. Гурилын зах зээл ганцхан урд хөршөөр хязгаарлагдахгүй. Манай тариаланчид илүү их тариалалт хийх нөөц, боломжтой ч хөнгөлөлттэй зээлийн хэрэгцээ их байгааг хэлж байна. Манай улс 880 мянган га тариалангийн эдэлбэр газарт тариалалт хийж буйгаас 90 хувьд нь улаан буудай ургуулж байна. Газар тариалангийн зарим бүтээгдэхүүнтэй харьцуулахад илүү удаан буюу тав хүртэлх жил хадгалах боломжтой улаан буудайг үйлдвэрлэгчид хангалттай хэмжээнд нөөцөлж чадахгүй байгаа нь ч экспортод гаргахад том тээг болж байгаа юм. Үүний үр дүнд дотоодынхоо хэрэгцээнээс илүү гарсан багахан хэмжээний гурилаа экспортлох хэмжээнд л ажиллаж байна.

Хүнсний ногооны хувьд төмсний хэрэгцээг 100 хувь, ногооны хэрэгцээний 50 хувийг дотоодоосоо хангаж байна. Өргөн уудам газар ▶

► нутагтайн хувьд ургуулж болох бүхий л ургамал ногоог тариалах боломж манай улсад байхгүй биш байгаа. Гэхдээ ямар ч үрийг “хана руу шидэхэд” хүртэл ургахаар чийглэг, таатай уур амьсгалтай улс оронтой харьцуулахад манай тариаланчид байгаль цаг уурын маш хатуу шалгууруудыг давж ажиллаж байна. Дээр нь үр бордоо, техник хэрэгсэл, шавьж устгах бодис гээд бүх хэрэглэгдэхүүн нь импортын хамааралтай. Газар тариалангийн техник хэрэгслүүд өдгөө “асаагаад тавьчихад” тариад, ургуулаад, хураачихдаг гэж хэлэхэд хилсдэхээргүй болтлоо хөгжсөн. Харин манайхан хүн хүч муутайн дээр Зөвлөлтийн үеийн зарим техникээ “тачигнуулсан” хэвээр л байна. Тиймээс Шинэ сэргэлтийн бодлогын хүрээнд Атрын дөрөвдүгээр аяныг санаачлан эхлүүлсэн нь өнгөрсөн жил чамлахааргүй амжилт дагуулж, манай улс түүхэндээ авч байгаагүй өндөр ургац хураасан билээ.

Тариалангийн салбарт хаврын тариалалтаас эхлээд намрын ургац хураалт хүртэл 350-400 тэрбум төгрөг шаардлагатай болдог. Энэ хөрөнгийн 30 орчим хувийг хөнгөлөлттэй зээлээр бүрдүүлж чадвал эдийн засгийн хямралын энэ үед газар тариалангийн бүтээгдэхүүнээр “гал алдахгүй” гэдгийг салбарынхан хэлж байна.

Мах, сүүний тухайд малчдын нийлүүлдэг үнэ болон иргэдийн худалдан авч байгаа үнэ тэнгэр газар шиг зөрдөг. Өнгөрсөн хугацаанд ченж нарын хэтэвч түнтийж, иргэд хоосон хонохгүйн тулд хэлсэн үнээр нь махаа авч дассан гэж хэлж болно. Тиймээс мах, сүүний дамын наймаанд цэг тавьж биржийн үйл ажиллагааг төгөлдөржүүлэх ёстой. Одоогоор хөдөө аж ахуйн бирж (ХААБ)-ээр дамжуулан ноолуур, тосны ургамал, завод ноос, тэмээний ноос, хонины ноос, ямааны завод ноосыг арилжиж байна. Гэхдээ ХААБ-ийн үйл ажиллагаа багагүй шүүмжлэл дагуулдаг. “Биржээр арилжсан” гэх нэрийн дор ноолуур урагш гаргадаг газар болсон гэх яриа ч бий. Учир нь Биржийн тухай хуулиар хөдөө аж ахуйн түүхий эдийг экспортод гаргахдаа заавал биржээр арилжсан байх ёстой гэж заасан байдаг юм.

Тус салбар хуралдааны үеэр үнийн өсөлтийн эсрэг арга хэмжээ авахын тулд аймаг, сум бүрд хөдөө аж ахуйн гаралтай бараа, түүхий эдийг бэлтгэн нийлүүлэх, хадгалах, тээвэрлэх, борлуулах тогтолцоо бий болгож анхан шатанд түүхий эдээ

стандартын дагуу, чанарыг нь алдагдуулахгүй бэлтгэх, баталгаат агуулахад хадгалж, эцэст нь төв бирж дээр борлуулах нөхцөл бүрдүүлэх ёстой гэдгийг онцолсон. Мөн махны, сүүний, ноос ноолуурын, арьс ширний хоршоо, брокер зэрэг нь зах зээлийнхээ жамаар, төрийн оролцоогүй хөгжих боломж байгаа ч эрхзүйн орчин үгүйлэгдэж байгаа талаар салбарын оролцогчид өгүүлж байв.

“Хүнсний хомсдол”-д бэлэн үү?

Манай улсын худалдааны гол түнш БНХАУ-д цар тахлын давллагаа үргэлжилсээр байна. Урд хөршийн энэхүү нөхцөл байдал мэдээж хамгийн түрүүнд манай улсад нөлөөлнө. Орос, Украины мөргөлдөөний нөлөөгөөр шатахууны үнэ өсөх нь цаг хугацааны асуудал. Ийм нөхцөлд Засгийн газар эдийн засгийн түр хугацааны шокоос урьдчилан сэргийлэх зорилгоор Гол нэр төрлийн зарим бараа бүтээгдэхүүний үнийн өсөлт, хомстлоос сэргийлэх, сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хуулийг УИХ-д өргөн барьж, яаралтай горимоор батлуулсан. Энэ хуулийн хүрээнд гол нэрийн бүтээгдэхүүний импортын татварыг тэглэж, “есийн тос”-ны борлуулалтын болон үйлдвэрийн үндсэн түүхий эдийг НӨАТ-аас бүрэн чөлөөлөхөөр шийдвэрлэлээ. Дотоодын хүнсний үйлдвэрүүдийг дэмжихэд зориулж, нэг их наяд төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээл олгож, хүүгийн татаасыг төсвөөс олгохоор болов. Шатахуун импортлогч компаниудад шаардлагатай валютын эх үүсвэрийг хөнгөлөлттэй нөхцөлөөр олгож, зээлийн хүүгийн татаасыг төрөөс хариуцан эргэлтийн хөрөнгөтэй холбоотой асуудлыг нь бүрэн шийдвэрлэх юм. Түүнчлэн тариаланчдад хөнгөлөлттэй зээл олгож бүх төрлийн хүнсний агуулах, зоорь барих, боловсруулах үйлдвэрүүдийг дэмжих бөгөөд энэ хүрээнд зээлийн эх үүсвэрийг арилжааны банкууд гаргаж, төр зөвхөн хүүгийн татаас олгохоор тусгав. Товчхондоо, арилжааны банкны эх үүсвэрээс 13,5 хувийн хүүтэй зээл гарч иргэд, ААН-үүдэд гурван хувийн хүүтэй очих юм. Нэг онцлог нь хөнгөлөлттэй зээлийг нэг жил бус хоёр жилээр олгох шийдвэр гаргасан нь бодитой дэмжлэг болно гэх итгэлийг төрүүлж байна.

Урд хөрш хилээ хааж, хаяагаа манасан, хойд хөрш өөрөө хоригт орсон энэ цаг үе бидэнд юу чаддаг, юуг чадах ёстой маань сануулж, дотоодын үйлдвэрлэлээ сэргээх боломж болж мэдэх юм. ■

Дэлхий дахинд хүнсний бүтээгдэхүүний эрэлт нийлүүлэлтийн тэнцвэр 10-20 хувиар алдагдаад байна

Байр суурь

Х.БОЛОРЧУЛУУН

УИХ-ын гишүүн, БОХХАА-н байнгын хорооны дарга

Япон улс АНУ-аас авах үхрийн махны импортын татвараа нэмэгдүүлэхэд АНУ Японоос импортолж буй авто машины татвараа нэмэгдүүлдэг. Энэ бол худалдааны дайн. Манай улс импортын татваргүйтэй адилхан байгаа нөхцөлд дотоодын үйлдвэрлэл хөгжихгүй. Гучин жилийн өмнө бид хүнсний хэрэгцээгээ дотоодоосоо бүрэн хангадаг

байсан. 1997 онд М.Энхсайханы Засгийн газрын үед Азийн хөгжлийн банкнаас 37 тэрбум төгрөг өгье, танайх импортын татвараа тэглэх гэхэд манай улс тэг болгож байв. Үр дүнд нь бүх үйлдвэр хаалгаа барьж ажилгүйдэл, ядуурал нүүрлэсэн бодит түүх бий. Бид импортын татвараа үе шаттай, зөв бодлогын хүрээнд нэмэгдүүлэх ёстой.

З.МЭНДСАЙХАН

ХХААХҮ-ийн сайд

Бид олон улсад хүнсний бүтээгдэхүүн нийлүүлэхийн тулд эрүүл ахуйн стандарт хангасангэдгийг нь нотлох ёстой. Сүүлийн гурван жил малын эрүүл мэндийн асуудлыг малчдад даатгасан нь алдаа байсан. Мал эмнэлэгийн тогтолцоог төгөлдөржүүлж, малын эрүүл мэндийг хамгаалах, эрүүлжүүлэх, халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх

үндэсний хэмжээний хөтөлбөр хэрэгжүүлэх ёстой.

Газар тариалангийн бүтээгдэхүүн ч ялгаагүй. Импортын үрээр тарьсан төмс ногоо, арвай буудайг эко бүтээгдэхүүн гэвэл өрөөсгөл ойлголт. Цаашид яам багалгаатай, эрүүл хүнсний бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх чиглэлд хийх ажил их байна.

Ц.ОЮУНСҮРЭН

“Улаанбаатар гурил” ХХК-ийн захирал

Төр засгаас гурил үйлдвэрлэгчдийн хүсэж буй гол дэмжлэг нь нөөц бүрдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх явдал юм. Тариаланчид зөвхөн намрын ургац хураалтаар нөөцийнхөө 70 хувийг бүрдүүлдэг учраас улаан буудай худалдан авахад

хөнгөлөлттэй зээл, санхүүжилт хэрэгтэй байдаг. Гадны нөлөөтэй асуудал бий ч төр засгаас дэмжээд өгвөл дотооддоо үйлдвэрлэл тасалдахгүй байх боломжтой. Үнийн хувьд улаанбуудайн үнэ өсөхгүй бол гурилын үнэ өсөхгүй.

ВИНОД АХУЖА

НҮБ-ын Хүнс, хөдөө аж ахуйн байгууллагын Монгол дахь суурин төлөөлөгч

Үнийн өсөлтөөс ирэх цочролыг аядуу болон огцом гэсэн хоёр байдлаар илрэх болов уу гэж таамаглаж байна. Огцом цочрол гарвал 10-25 хувийн үнийн өсөлт бий болно. Монгол

Улс хүнсний импортоос ихээхэн хамааралтай. Хүнсний аюулгүй байдал ч импорттой хамааралтай учраас ихээхэн сорилттой тулгарна гэж үзэж байна.

Ц.РЕНЧИНСЭНГЭЭ

Монголын тариаланчдын үндэсний холбооны дэд дарга

Газар тариаланг хөгжүүлэхийн тулд тогтвортой газар тариалангийн бодлого чухал. Газар тариалангийн үйлдвэрлэл нь байгаль цаг уурын эрсдэлтэй нөхцөлд явагддаг, уур

амьсгалын нөлөөнд өртөмтгий, нийт орцынх нь 90 орчим хувь нь импортын нөлөөнд байдаг учраас төр засагтай хамтарч шийдэх асуудал олон байна.

Хөрөнгийн зах зээл

Хөгжлийг хөшүүрэгдэх
хөрөнгийн зах зээл

Хөрөнгийн зах зээл бол иргэн хүнийг унтаад сэрэхэд нь тэрбумтан болгодог, аж ахуйн нэгжийг алга урвуулахын төдийд хүссэн хэмжээгээрээ хөрөнгө босгох боломж олгодог “шидтэй талбар”. Зах зээлийн эдийн засаг сонгодог утгаараа хөгжсөн олон улсад чухам ийм “ид шид” өдөр бүр тохиолдож байна. Харин Монголд хөрөнгийн зах зээлийн хөгжил нь тэдгээр улсуудаас олон арван жилээр хоцорч яваа тул ийм жишээ хангалттай олон биш нь харамсалтай.

Монголчууд анх цэнхэр, ягаан тасалбараар хөрөнгийн зах зээлд хөл тавьж, ажиллаж хөдөлмөрлөхийнхөө хажуугаар саятан магадгүй тэрбумтан болох боломжийн үзүүрээс атгасан. Түүх сөхвөл Улсын бага хурал 1990 онд Иргэний хуульд хувийн өмчтэй байж болох заалт оруулж, удалгүй өмч хувьчлалын хөтөлбөр боловсруулах ажлын хэсэг, Өмч хувьчлалын комисс болон хөрөнгийн бирж байгуулагджээ. 1992 оноос иргэн бүрт нэг цэнхэр тасалбар, бага хувьчлалын гурван ягаан тасалбарыг тараалаа. Ягаан тасалбараар нэгдлийн мал хөрөнгө, худалдаа үйлчилгээний болон бусад салбарын жижиг газруудын хувьчлалд оролцох, цэнхэр тасалбараар томоохон үйлдвэр, аж ахуйн газруудын хувьцаа авах зориулалттай байжээ.

Гэвч үнэт цаас, хувьцааны талаар ойлголтгүй байсан олон хүн эдгээр тасалбараа будаа, гурил, эсгий гутал зэрэгхэнээр сольсон. Монгол Улсын 1.1 сая иргэнд 475 улсын үйлдвэрийн газрыг цэнхэр, ягаан тасалбараар эн тэнцүүхэн хувьчилж өгсөн атал энэ хөрөнгө өдгөө нийт хүн амын нэгхэн хувьд төвлөрч байна.

Ийнхүү хөрөнгийн зах зээлийн эхний давлагаа цөөн хэдэн иргэн, аж ахуйн нэгжид илүү ашигтай, мэдлэггүй дийлэнх олонхонд нь хохиролтой байдлаар өндөрлөв. Түүнээс хойш улс орны эдийн засгийн сул хөгжил, банкны салбарын давамгайлал зэрэг олон хүчин зүйлээс шалтгаалж хөрөнгийн зах зээл хэсэгтээ л унтаа байдалд орсон.

Харин сүүлийн жилүүдэд хувьцаа, бондын арилжаа идэвхжиж, шинээр болон нэмж үнэт цаас гаргах зэрэг олон үйл ажиллагаа амжилттай явагдаж

байна. Онцлог шинэ үйл явдлууд ч олон тохиолоо. Тухайлбал, 2017-2020 онуудад Монголын хөрөнгийн бирж (МХБ) дээр түүхэн дээд хэмжээний хувьцаа, Засгийн газрын үнэт цаасны арилжаа явагдаж, хамгийн олон IPO бүртгэгдэж, үнэт цаасны анхны давхар бүртгэл, даатгалын компанийн үнэт цаас бүртгэгдэн, давхар бүртгэлтэй үнэт цаас гадаадын бирж болон МХБ хооронд хөрвөн арилжигдах боломжтой болж, урьд өмнө арилжигдаж байгаагүй цоо шинэ бүтээгдэхүүн болох хамтын хөрөнгө оруулалтын сан, хөрөнгөөр баталгаажсан үнэт цаас нэвтэрсэн юм. Тоон үзүүлэлтээс харвал 2021 оны III улирлын байдлаар нийт үнэт цаасны арилжааны хэмжээ өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 28.1 дахин өссөн бол компанийн бондын арилжаа 155.7 дахин өсжээ. “Эрүүл мэндээ хамгаалж, эдийн засгаа сэргээх 10 их наядын цогц төлөвлөгөө”-ний хүрээнд “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК-ийн гаргасан 550.1 тэрбум төгрөгийн бондын арилжаа үүнд голчлон нөлөөлсөн байна. Хувьцаа, бонд, Засгийн газрын үнэт цаас зэрэг бүтээгдэхүүний талаарх иргэдийн мэдлэг ч нэмэгдэж, зөвхөн дотоодын төдийгүй гадаадын биржийн арилжаанд идэвхтэй оролцож, дэлхийн томхон компаниудын хувьцааг авдаг болов.

Цаашид энэхүү өсөлт, дэвшлийг хэвээр хадгалж, нэмэгдүүлэх талаар бодлогын шийдэл, гаргалгааг хамтаар гарган хэлэлцсэн “Монгол

II улирлын байдлаар нийт үнэт цаасны арилжааны хэмжээ өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 28.1 дахин өссөн бол компанийн бондын арилжаа 155.7 дахин өсжээ.

Тус биржийг улам чадавхжуулахад нэн шаардлагатай байгаа дараагийн нөлөөлөгч хүчин зүйл буюу тоглогч нь урт хугацааны, мэргэжлийн хөрөнгө оруулагчид.

Улсын хөрөнгийн зах зээлийн өнөөгийн байдал ба ирээдүйн чиг хандлага” салбар хуралдаан Эдийн засгийн чуулганы эхний өдөр болсон. Өнгөрсөн онд Банкны тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсны дагуу системийн нөлөө бүхий таван банк энэ зун хувьчлагдах нь манай улсын хөрөнгийн зах зээлийг ихээхэн хөдөлгөөнд оруулна. Эдгээр банк ирэх зургадугаар сард багтан нээлттэй хувьцаат компани болсноор Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээлийн үнэлгээ хоёр дахин нэмэгдэж 10 их наяд төгрөгт хүрнэ гэсэн хүлээлт бий.

Мөн төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдүүдийг олон нийтийн болгосны ач холбогдол, мэргэжлийн хөрөнгө оруулагчдыг дэмжих, хөрөнгийн зах зээлийн дэд бүтцийн байгууллагуудын гарц шийдэл, хөгжлийн тушаа болж буй зарим зохицуулалтын орчны талаар хэлэлцлээ. Ташрамд дурдахад энэ онд хувьчлагдах төрийн өмчит компаниудын нэг нь Монголын хөрөнгийн бирж. Гэхдээ “тус биржийг бүх иргэдэд хувьцааг нь өгөх байдлаар нээлттэй болгох бус, харин институциональ буюу мэргэжлийн хөрөнгө оруулагчид хариуцуулах нь зөв” гэж СЗХ-ны дарга Д.Баярсайхан хэлсэн. Түүнээс гадна 106 төрийн өмчит компаниудыг нээлттэй болгох асуудал хүчтэй яригдаж байгаа энэ үед шууд хувьцаа эзэмшүүлэх бус Баялгийн сангаар дамжуулаад тусгай хөтөлбөр, мэргэжлийн багт хариуцуулвал үр өгөөж нь илүү өсөх магадлалтай гэдгийг хуралдаанд оролцогчид хэлж байлаа.

Засгийн газраас дэвшүүлсэн “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын хүрээнд хэрэгжүүлэх төсөл,

хөтөлбөрүүдийг санхүүжүүлэх, цаашдаа байгалийн баялгаас иргэдэд хүртээх, баялгийн эзэд болоход нь туслах нэг чухал бүтэц бол хөрөнгийн зах зээл юм. Нэгэн цагт хөрөнгө оруулагч, иргэдэд санал болгох бүтээгдэхүүнгүй байсан Хөрөнгийн бирж өдгөө эрийн цээнд хүрээд буй. Цаашид тус биржийг улам чадавхжуулахад нэн шаардлагатай байгаа дараагийн нөлөөлөгч хүчин зүйл буюу тоглогч нь урт хугацааны, мэргэжлийн хөрөнгө оруулагчид. Тухайлбал, тэтгэврийн болон даатгалын сангууд. Харамсалтай нь манай улсын тэтгэврийн сан байнгын алдагдалтай ажиллаж ирсэн агаад яаралтай шинэчилж, тогтолцоог нь өөрчлөх, хөгжүүлэх шаардлага тулгараад байна. Үүний тулд Хувийн тэтгэврийн сангийн тухай хуулийг батлах шаардлагатай хэмээн УИХ-ын гишүүн Н.Учрал өгүүлж байлаа.

Өндөр хөгжилтэй орны иргэд тэтгэврийн сангаараа дамжуулан гадаад, дотоодын томоохон компаниудын хувьцааг эзэмшиж, түүгээрээ дамжуулан өгөөж хүртэх, улмаар чинээлэг амьдрах боломжоо бүрдүүлдэг. Компаниуд нь ч нээлттэй байхын хэрээр засаглал нь сайжирч, үйл ажиллагаа нь хөгжин дэвждэг. Энэ бүхний үр дүнд хөрөнгийн зах зээл хөгжиж, баялгийн шударга хуваарилалт бий болж, иргэд хөрөнгөжих боломж нэмэгдэх юм. Дараа жилийн Эдийн засгийн чуулганы үеэр банкуудын хувьчлал амжилттай хэрэгжсэн, Тэтгэврийн сангийн тогтолцоо шинэчлэгдэж, Монголын хөрөнгийн бирж хувьчлагдан олон сайн бүтээгдэхүүнийг хөрөнгө оруулагчдад санал болгосон байна гэсэн итгэлтэйгээр тус салбар хуралдаан өндөрлөлөө. ■

Байр суурь

Н.УЧРАЛ
УИХ-ын гишүүн

Хөрөнгийн зах зээлийн салбарын гол тоглогч, мэргэжлийн хөрөнгө оруулагчид нь тэтгэврийн сан, даатгалын компаниуд байдаг. Энэ бол батлагдаж, нотлогдсон практик. Дэлхий дахины хөгжийн энэ замаас хазайх боломж бидэнд байхгүй. Өнөөдөр санхүүгийн зах зээл маань олон тулгууртай байх ёстой атал бид ямар ч үйлдэл хийхгүй байгаа учир энэ харьцаа алдагдчихаад байгааг бид бүгд мэдэж байгаа.

Тиймээс мэргэжлийн хөрөнгө оруулагчид буюу тэтгэврийн санг байгуулж хөрөнгийн зах зээлийг дэмжих бодлогоос өөр шийдэл байхгүй гэдэг дээр бид санал нэгдэх ёстой.

Тэтгэврийн сан өөрөө тэтгэвэртээ гарсан учраас бид хуримтлал суурьтай тэтгэвэртэй болж, тодорхой хувийг хагас хуримтлалд шилжүүлж, тэрхүү хуримтлалаа иргэд тэтгэвэртээ гараад сонголт хийж авдаг болох ёстой.

Д.БАЯРСАЙХАН

Санхүүгийн Зохицуулах Хорооны дарга

Биржийн бус зах зээлийн зохицуулалтын журмыг баталснаар өнөөдрийн байдлаар 32 аж ахуйн нэгжийн 363 тэрбум төгрөг татсан байна. Хөрөнгийн зах зээлийг хөгжүүлэх, хөрөнгөөр баталгаажсан үнэт цаас

гарч, хөрөнгө оруулалтын сангуудын үйл ажиллагаа идэвхжиж байгаа ч Монголын хөрөнгө оруулалтын зах зээлд мэргэжлийн хөрөнгө оруулагчид дутмаг байна.

Х.ТАКАЧ

Европын Сэргээн Босголт Хөгжлийн Банкны суурин төлөөлөгч

Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээл нь одоогоор хөрөнгө оруулах боломжтой гэдгээрээ гадаад зах зээлд хараахан танигдаагүй, мөн Монгол Улс голчлон уул уурхайн хөрөнгө оруулалт татдаг гэдгээрээ ихэвчлэн мэдэгдээд байна. Мөн гадаадын хөрөнгө оруулагчид оръё гэж сонирхсон ч зах зээл нь жижигхэн, бирж дээр гарч байгаа компаниуд нь мөн жижиг байгаа учраас сонирхол нь багасч байна. Хөрөнгө оруулалт хийе гэхэд судалгаандаа маш их

мөнгө зарцуулчих гээд байдаг тал бий.

Мэдээж хөрөнгө оруулалт хийж болох ч дараа нь хувь эзэмшлээ зараад гаръя гэхэд авах худалдан авагч байна уу гэвэл үгүй. Өөрөөр хэлбэл, хөрвөх чадвар болон гарах гарцын тал дээр орчин нөхцөл нь тааруу байна. Ийм нөхцөлд Монголд институциональ хөрөнгө оруулагч олон байх нь их чухал юм. Түүнчлэн тухайн компанийн засаглал их чухал.

Ч.ГАНХУЯГ

Ард Санхүүгийн Нэгдэл ХК-ийн Гүйцэтгэх захирал

Нийгмийн даатгалын сан нь Баялгийн сан биш юм уу, хэрэв тэгж үзвэл төрийн өмчийн бүх компаниа Баялгийн сандаа хамааруулж, түүнийгээ төрийн тэтгэврийн сан болгох хэрэгтэй. Улмаар хувьчлалын мөнгө, орлого зэргээр нь ирээдүйн тэтгэврээ баталгаажуулаад явж болохгүй юу гэсэн санаа надад

бий. Мэдээж энэ санаа одоо хол сонсогдох байх, гэхдээ үүнийг тооцоолоод, цаасан дээр буулгаад үзвэл хэрэгжих боломжтой гэж харагддаг.

Ингэснээр компаниудын засаглал сайжирна, иргэдийн тэтгэвэр найдвартай болно, төр хяналтаа алдахгүй байна гээд олон давуу тал бий.

О.НОМИНЧИМЭГ

УИХ-ын даргын зөвлөх

Татварын хувьд хувьцааны ногдол ашгаас авах татварыг хуульд маш багаар оруулж өгсөн. Хувь хүнээс ашгийн татвар авах талаар хуульд заасан ч хэрэгжүүлдэггүй. Гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хувьд Монгол Улсад татвар төлөгчөөр бүртгүүлсэн эсэхээс хамаараад татварын хэмжээ нь өөр байдаг.

Гадаадаас Монголын брокер дилерийн компаниар дамжуулан Монголын хөрөнгийн бирж дээр арилжаа хийгээд ашгаа аваад гарахад ашгаас нь биш борлуулалтын орлогоос нь авдаг. Энэ нь гадаадын хөрөнгө оруулагчдын Монголыг сонирхох сэдлийг маш их бууруулдаг.

Л.АМАР

Монголын Банкны Холбооны Гүйцэтгэх захирал бөгөөд Ерөнхий нарийн бичгийн дарга

Арилжааны банкууд хөрөнгийн зах зээлд бүтээгдэхүүн санал болгох боломжтой. Гэхдээ нөгөө талаас нь харвал манай арилжааны банкууд хөрөнгө оруулалтын банкууд биш. Их хэмжээгээр хөрөнгө оруулахыг ч хуулиараа хориглосон.

Суурь асуудал буюу эрхзүйн, засаглалын асуудал шийдэгдээгүй байхад хөрөнгийн зах зээлд хамаагүй

ороход төвөгтэй байна. Тодруулбал, жижиг хувьцаа эзэмшигчдийг хамгаалах асуудлыг манай хууль тогтоох болон хэрэгжүүлэгч байгууллагууд таг хаясан. Тэдгээр хувьцаа эзэмшигчдийг хамгаалдаг системийг бий болгож, засаглалын асуудалд ихээхэн анхаарах буюу хараат бус нэртэй хараат гишүүдийн асуудлыг шийдэхгүй бол бид цаашаа явахгүй.

Эрчим хүчний сэргэлт

Эрчим хүчний салбарт
“гэрэл” асах уу?

Эрдэнэбүрэнгийн УЦС-ын барилгын ажил эхэлнэ

Усан цахилгаан станцын бүтээн байгуулалтын нөлөөлөлд өртөх нутгийн иргэдэд татаас олгоно.

Улсын хөгжлийг бүрэн утгаараа хязгаарлаж буй эрчим хүчний салбарыг хөгжүүлэхээр Шинэ сэргэлтийн бодлогод цөөнгүй зорилт, арга хэмжээ, хөгжлийн төсөл тусгагдсан. Цахилгаан, дулаан үйлдвэрлэж буй станцуудын аваарын гэрэл нь асаад удаж байна. 2021-2022 оны өвлийн их ачааллын үед ДЦС-ууд байгаа боломжоо түлтал ашиглаж нөөц тоноглолгүй аваарын горимд ажилласан. 2021 онд 9,7 тэрбум кВт цаг эрчим хүч үйлдвэрлэж түгээсэн нь 2020 оны гүйцэтгэлтэй харьцуулахад 11 хувиар нэмэгдсэн үзүүлэлт. Манай улс үсрэнгүй хөгжиж, аж үйлдвэр, дэд бүтэц, бүтээн байгуулалт, уул уурхайн олборлолтоор олон улсад өрсөлдөнө гэж өөдрөгөөр төсөөлдөг. Тэгвэл “хөдөлгөгч хүч” болсон эрчим хүчний салбар “хэвтэрт орсон”, ДЦС-ууд бүрэн хүчин чадлынхаа хэмжээнд тулж ажилласан энэ байдал цаашид үргэлжилбэл 2024 он гэхэд цахилгаан доголдох нөхцөл үүснэ.

Өнөөдрийн байдлаар техникийн нөхцөлөө авсан 4000 орчим барилга байгууламж эрчим хүчний холболтоо хүлээж байна. Гэтэл ирэх өвөл -30 хэм хүртэл хүйтрэхэд ДЦС-ууд чадлын дутагдалд орж, алслагдсан дамжуулах эх үүсвэрүүд хөлдөнө гэдгийг Монголын эдийн засгийн чуулганы “Эрчим хүчний сэргэлт салбар” хуралдааны үеэр мэргэжилтнүүд хэллээ.

Жил бүр өсөн нэмэгдэх эрчим хүчний хэрэглээг хангах, одоо үүсээд буй нөхцөл байдлаас гарах арга зам бол цахилгаан станцуудынхаа хүчин

чадлыг нэмэгдүүлэх, шинэ станц барих, усан цахилгаан станцын бүтээн байгуулалтаа хурдасгах юм. Шинэ сэргэлтийн бодлогод эрчим хүчний хөгжлийн 22 төсөл багтаасны нэг нь Таван толгой 450 мВт-ын дулааны цахилгаан станц. Уг станц ашиглалтад орсноор жил бүр улс болон орон нутгийн төсөвт 34.5 сая ам.долларын тагвар хураамжийг төвлөрүүлэх юм. Мөн говийн бүсийн стратегийн орд газруудыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулж, Таван толгой нүүрсний бүлэг ордуудын өсөн нэмэгдэх хэрэглээг хангаж, Оюутолгой уурхайн 2.2 тэрбум кВт цаг эрчим хүчийг тус станцаас хангаж, гадагшаа урсаж буй 120 сая ам.долларыг дотооддоо үлдээх боломжтой болох юм. Таван толгой станцаас ялгарах хийн хэмжээ нь Монгол Улсын MNS6298:2011 стандартыг хангасан, агаар бохирдуулагч бодис болон усны хэрэглээ нь хамгийн бага, агаарын хөргөлттэй конденсатор, орчин үеийн удирдлага мэдээллийн систем бүхий бүрэн автоматчилагдсан байхаар барилга угсралтын төсөлд нь тусгажээ.

Сүүлийн 30 жил ярьж буй Эрдэнэбүрэнгийн усан цахилгаан станцыг барих ажлыг эрчимжүүлэх тухай мөн Шинэ сэргэлтийн бодлогод тусгасан. Өсөн нэмэгдэж буй эрчим хүчний үйлдвэрлэлийг дагаад агаар орчны бохирдол, дэлхийн дулаарал, хүлэмжийн хий ихэссээр байгаа. Тэгвэл дэлхийн дулаарлын эсрэг Монгол улсын хувь нэмэр болох Эрдэнэбүрэнгийн УЦС-ын ажил 2022 оны дөрөвдүгээр сараас эхлэхээр бэлтгэл ажлууд хангагдсан байна. Уг станцын суурилагдсан хүчин чадал 90 мВт буюу жилд 366 сая кВт/цаг цахилгаан үйлдвэрлэх ба эхний ээлжинд цахилгаан эрчим хүчээ импортоор авдаг аймгуудыг хангах зорилготой.

Санхүүжилтийн хувьд БНХАУ-ын хөнгөлөлттэй зээлийг ашиглах тухай ерөнхий хэлэлцээр байгуулагдаж Засгийн газрын тогтоол гарсан. Харин нөлөөлөлд нь өртөж буй Баян-Өлгий, Увс, Ховд аймгуудын дөрвөн сумын 270 өрх, нэг баг, тухайн орон нутагт байгаа соёлын өв, түүхэн дурсгалт зүйлүүдийг хамгаалах нүүлгэн шилжүүлэх ажлыг 2022-2025 оны хооронд хийхээр төлөвлөсөн байна. Нийт 28 мянган га газрыг улсын тусгай хэрэгцээнд авснаас 9.800 га газар усан сан буюу нуур үүсгэх ба эл төсөл нь олон улсын болон манай улсын хувьд байгаль орчинд хамгийн бага нөлөөлөлттэй төсөл болжээ. Мэдээж орон нутагтай хамтарч нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөн олговор олгох

► асуудлуудыг хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа хууль, журмуудын хүрээнд зохион байгуулах юм.

Мөн дулааны станцуудын хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх, дэд төвүүдийг барьж байгуулах, устөрөгч, цөмийн эх үүсвэрийг ашиглан эрчим хүч боловсруулах чиглэлд судалгааны төслүүдийг эхлүүлж, ОХУ-аас БНХАУ руу Монгол Улсын нутаг дэвсгэрээр дайран өнгөрөх байгалийн хий хоолойгоос өөрийн хэрэгцээнд хий ашиглахаар төлөвлөжээ. Эдгээр төсөл хөтөлбөр амжилттай хэрэгжвэл манай улс “Хөгжил ярих” боломжтой болно гэсэн үг.

Хэлэлцүүлгийн үеэр хөндөгдсөн дараагийн сэдэв бол эрчим хүчний үнэ тарифын асуудал. Өнгөрсөн 30 жилийн дотор дэлхийн нийт эрчим хүчний хэрэгцээ хоёр дахин нэмэгдсэн бөгөөд 2030 онд 50 хувь, 2050 он гэхэд гурав дахин нэмэгдэх төлөвтэй байна. Байгалийн хийн хэрэгцээ ч мөн өдөр ирэх тусам нэмэгдсээр байна. Шалтгаан нь хүн амын өсөлт, тэдний хэрэгцээг хангах аж үйлдвэрлэл нэмэгдсэнтэй холбоотой. НҮБ-ын гаргасан судалгаанд 2050 он гэхэд дэлхийн нийт хүн ам есөн тэрбумд хүрч илүү их эрчим хүчний хэрэгцээ үүсэж, улам их нөөц шаардана гэж дурдсан. Улс орнуудын хооронд эрчим хүчний хангамжтай холбоотой “хүйтэн дайн” болж байгаагийн нэг жишээ хойд хөршид үргэлжилж байна. Дээрх болон бусад хүчин зүйлийн нөлөөгөөр дэлхийн зах зээл дээр эрчим хүчний үнэ цаашид тогтмол өсөх хандлагатай байгаа юм.

Манай улсын хувьд нэг кВт/ц эрчим хүчний бодит өртөг 224 төгрөг байхад бид 175 төгрөгөөр хэрэглэж байна. Нэгж бүтээгдэхүүний үнээс 45 төгрөг алдсаар буй эрчим хүчний салбарын алдагдал 2018 онд 18,8 тэрбум, 2019 онд 58,4 тэрбум болсон бол 2020 онд 92 тэрбум болж өсжээ. Цаашид тарифыг үе шаттайгаар нэмэгдүүлэхээс өөр арга байхгүй..

Харин эх үүсвэрийн тухайд манай улс нүүрсний хангалттай батлагдсан нөөцтэй бөгөөд түүний 40 хувийг түүхийгээр буюу анхан шатны олборлолтоор нь экспортолдог. Гэхдээ түүхий нүүрс түлэхээ больсон ард түмний хувьд боловсруулах үйлдвэрлэл чамлахааргүй хөгжиж байна.

Манай улсын эрчим хүчний тогтолцоог сайжруулж, голчлон нүүрсэнд суурилдаг салбарын системийн үр ашгийг дээшлүүлж чадвал экспортолж чаддаггүй хүрэн нүүрсээ эдийн засгийн

эргэлтэд оруулах нөхцөл бүрдэх юм. Хөгжлийн гол түлхэц болох эрчим хүчний салбарт хэрэгжиж буй бодлого байгаа оновол энэ салбарыг шинэ шатанд гаргах асар их хэрэгцээ, мөн боломж байна. ■

Ц.ТҮМЭНЦОГТ

Монголын бизнесийн зөвлөлийн Удирдах зөвлөлийн дарга

“Ойрын 3-5 жилд өөрийн шинэ эх үүсвэртэй болтол гурав орчим их наяд төгрөгийг цахилгааны импортод зарцуулах тооцоолол байна. Энэ хэмжээний орлогоор хэчнээн хүн ажилтай болох вэ. Хэр хэмжээний татвар төлөх вэ. Энэ бол алдагдаж буй боломж. Сүүлийн хоёр жилд нэг их наяд төгрөгийг цахилгааны хөнгөлөлтөд зарцуулсан нь эдийн засагт сөргөөр нөлөөлж байна”

Н.ТАВИНБЭХ

Эрчим хүчний сайд

Эрчим хүчний өсөн нэмэгдэж буй хэрэгцээг хангах нэг арга зам нь эх үүсвэрүүдийг барихаас гадна хэмнэлтийн бодлогод шилжих юм. Дэлхийн банкны хөнгөлөлттэй зэлийн хөрөнгөөр 11 засаг захиргааны нэгжийн түгээх сүлжээг ашиглалтад оруулахаар ажиллаж байна

Г.ТЭМҮҮЛЭН

УИХ-ын гишүүн

Эрчим хүчний салбарын хууль эрхзүйн орчны хувьд харьцангуй ойлгомжтой. Энэ салбарын асуудлууд өнөөдөр үүссэн асуудал биш. Удаан хугацааны туршид төлөвлөсөн ажлаа бид хийгээгүй, хуулиа хэрэгжүүлээгүйгээс үдсэн асуудал

А.ТЛЕЙХАН

Эрчим хүчний зохицуулах хорооны дарга

“Цахилгааны үнийг 28 хувиар нэмж байж бодит өртөгт хүрнэ. Дулаан ч мөн ялгаагүй. Энэ үнэ нь хөгжингүй орнуудаас 3-5 дахин бага үнэ юм”

Хөрөнгө оруулалт

Эргүүлгээс их урсгалд...

Монгол Улс 1990 оноос хойш нийтдээ 35.6 тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалт татсан нь Вьетнамаас 6.5 дахин бага үзүүлэлт.

Олон улсад гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын урсгал 2021 онд хүчтэй сэргэж, 1.65 их наяд ам.долларт хүрснийг НҮБ-ын Худалдаа, хөгжлийн байгууллага (UNCTAD)-аас гаргасан Хөрөнгө оруулалтын чиг хандлагын тайланд дурджээ. Энэ нь 2020 онтой харьцуулахад 77 хувиар өссөн үзүүлэлт юм. Харин цар тахлын өмнөх үе буюу 2019 онд дэлхий дахинд гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт 1.39 их наяд ам.долларт хүрч байсан. Үүнээс үзэхэд, дэлхийн эдийн засгийн урсгал эрчимжиж, сэргэлтэд тэмүүлж буй нь илэрхий. Гэтэл бид “мөнхийн эргүүлгээсээ” мултарч, эдийн засгийн хөгжлийн их урсгалд нэгдэх хараахан болоогүй бололтой. Монгол Улсын хувьд гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын орох урсгал өнгөрсөн онд 1.3 тэрбум ам.долларт хүрсэн. Энэ нь 2020 оноос хоёр дахин буурсан үзүүлэлт юм.

2011, 2012 онд Оюутолгой үүцээ задалж, хөрөнгө оруулагчид шуурч байх үед манай улс жил дараалан таван тэрбум гаруй ам.долларын хөрөнгө оруулалт татаж байлаа. Гэвч үүнээс хойш татарсаар 2015 онд 1.4 тэрбум ам.доллар болж буурсан юм. Харин өдгөө гадаадын хөрөнгө оруулалт сүүлийн 10 жилд байгаагүй хамгийн доод түвшиндээ ирээд байна.

Тэгвэл бусад “айл” “зочид”-доо хэрхэн ханддаг тухай цөөн баримт дурдъя. Зэргэлдээ орших Казахстан улс цар тахлын өмнө буюу 2019 онд 17.1

тэрбум ам.долларын гадаадын хөрөнгө оруулалт татсан бол манай улсад тухайн жилд 3.1 тэрбум долларын гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт орж байв. Эдийн засгийн зарим үзүүлэлтээр манай улстай төстэй гэгддэг Вьетнам 1988-2020 оны хооронд 231 тэрбум ам.долларын гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт татсан байна. Энэ нь жилд дунджаар долоон тэрбум ам.доллар гэсэн үг бөгөөд 2019 онд гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын орох урсгал нь эрс нэмэгдэж, 20.3 тэрбум ам.долларт хүрсэн. Гэтэл Монгол Улс 1990 оноос хойш өнөөг хүртэл нийт 35.6 тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалт татсан нь Вьетнам улсаас 6.5 дахин бага үзүүлэлт болж байна.

Манай улсад орж буй гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын бүтцийг авч үзвэл 70 хувь нь геологи, уул уурхай, олборлолтын салбарт ногдож байна. Харин худалдаа үйлчилгээний салбарт 17 хувь, банк санхүүгийн салбарт гурван хувь нь чиглэж буй.

Гэтэл барилга, дэд бүтэц, тээвэр логистик, хөнгөн үйлдвэр зэрэг хөгжлийг тэтгэх чухал салбаруудад гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын урсгалын усны дусал шиг багахан буюу ердөө нэг хувь нь л орж байна. Бодлого боловсруулагчид сүүлийн 20 жилийн турш эдийн засгаа төрөлжүүлэх талаар ярьсан ч өнөө хэр зөвхөн уул уурхайгаас хараат хэвээр байна. Үүнийг дагаад хөрөнгө оруулалтын урсгал ч зөвхөн нэг салбарт чиглэж, үйлдвэр эрхлэгчид буланд шахагдсан хэвээр үлджээ. Энэ бол гадны хөрөнгө оруулагчдын буруу огтоос биш. Гагцхүү төрийн бодлого, хэрэгжилтийн алдаа согогыг илэрхийлж буй дүр зураг юм.

Дэлхийн Банкны “Бизнес эрхлэх нь-2020” судалгаанд Монгол Улсын бизнесийн орчинд юу чөдөр тушаа болж байгааг тодорхой дурдсан. Дэлхийн 190 улсаас манай улс бизнесийн орчны үзүүлэлтээр 81-р байранд жагсахад хил дамнасан худалдаа, эрчим хүчний хүртээмж хамгийн их оноо чангаасан байдаг. Үүнээс дэд бүтцийн сул хөгжил гадаадын хөрөнгө оруулагч, бизнес эрхлэгчдэд ямар их саад тээг болдгийг ойлгож болох юм. Манай улс хөрөнгө оруулагчдыг урьсан бодлого хэрэгжүүлнэ, хуулиа шинэчилнэ гэж ▶

► хэчнээн зориод ч хатуу дэд бүтцээ сайжруулахгүй бол төдий л үр дүнд хүрэхгүйг Дэлхийн Банкны тус судалгаа харуулж байна.

Тиймээс Шинэ сэргэлтийн бодлогод боомт, эрчим хүч, аж үйлдвэржилтийн сэргэлтийг онцлох чиглэл болгон тусгажээ. Хэрэв энэ бодлого амжилттай хэрэгжвэл эрчим хүчний эх үүсвэр 1896 МВт-аар нэмэгдэж, үндэсний төмөр замын сүлжээ 5600 км-т хүрч, боомтын хүчин чадал гурав дахин нэмэгдэнэ. Нэг боомтын хамаарлаас гарахын хэрээр экспорт хоёр дахин нэмэгдэнэ гэсэн тооцоо бий. Гэхдээ энэ тооцоо одоогоор цаасан дээр л байгааг мартаж болохгүй. Үүнийг бодит ажил хэрэг болгоход мөн л гадаадын хөрөнгө оруулалт чухал.

Шинэ сэргэлтийн бодлогын хүрээнд 94 дэд төсөл бүхий 20 багц төсөл хэрэгжүүлнэ. Эдгээр төслийг хэрэгжүүлэхийн тулд гадаадын хөрөнгө оруулагчдад 100-120 их наяд төгрөгийн хөрөнгө оруулалтын зах зээлийг санал болгож буйгаа Сангийн сайд Б.Жавхлан Монголын эдийн засгийн форумын үеэр онцолсон. Одоогоор 60 төслийн бэлтгэл ажил бүрэн хангагджээ.

Тиймээс төслүүдийг амжилттай хэрэгжүүлж, хөрөнгө оруулагчдыг урьсан таатай орчин бүрдүүлэхийн тулд Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгад хэд хэдэн онцлох заалтыг оруулжээ. Тухайлбал, Хөрөнгийн биржээр хувьцаагаа нээлттэй арилжаалсан уул уурхайн бус компанид ногдуулах хөрөнгө оруулагчийн ногдол ашгийн татварыг 50 хувь бууруулах, биржээр нээлттэй арилжаалсан компанийн үнэт цаас борлуулсны орлогын татварт 50 хувийн хөнгөлөлт үзүүлэх, хөрөнгө оруулалтын сангийн үйл ажиллагааг татвараас чөлөөлөх зэргийг дурдаж болно. Түүнчлэн хөрөнгө оруулалтын томоохон төслийн үндсэн хөрөнгийн импортын, гаалийн, НӨАТ-ын татвар төлөх хугацааг дөрвөн жилээр хойшлуулдаг болох заалтыг оруулсан байна.

Хэдийгээр улс төрийн тогтворгүй байдал, дэд бүтцийн сул хөгжил хөрөнгө оруулалтын орчинд саад болсоор байгаа ч ахиц дэвшил гарч байна. Манай улсын эзэлжих зэрэглэл “В” үнэлгээтэй байдаг бол хөрөнгө оруулалтын өгөөжийн үзүүлэлт үүнээс гурван шат дээшээ буюу “ВВ” үнэлгээтэй байгаа юм. Өөрөөр хэлбэл, хөрөнгө оруулалтын эрсдэл багатай улсууд энэ зэрэглэлд ордгийг Сангийн сайд мэдэгдсэн.

Өдгөө дэлхийн бүх улс орон гадаадын хөрөнгө

оруулалтыг татахын төлөө өрсөлдөж байна. Мөнгөн урсгалаас шанаганыхаа хэрээр хутгаж авах уу, эсвэл шанагаа улам томруулах уу гэдэг нь тухайн улсын авхаалж самбаанаас хамаарна. Тиймээс манай улс муу дүнгээ сайжруулж, сайн дүнгээ хадгалж байж гадны “зочид”-доо итгэл төрүүлж чадна. ■

Монгол Улс дахь гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт

Бусад

7.0%

Хөнгөн үйлдвэр

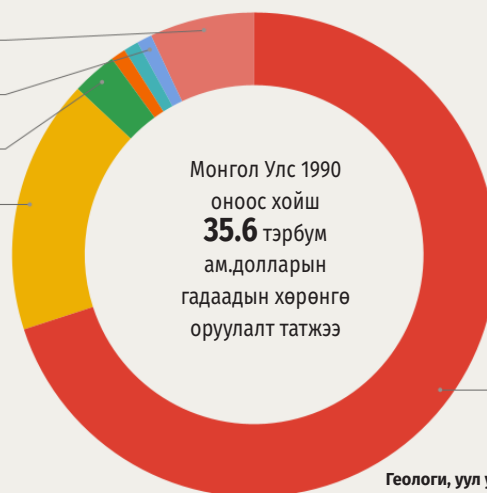
1.0%

Банк, санхүү

3.0%

Худалдаа,

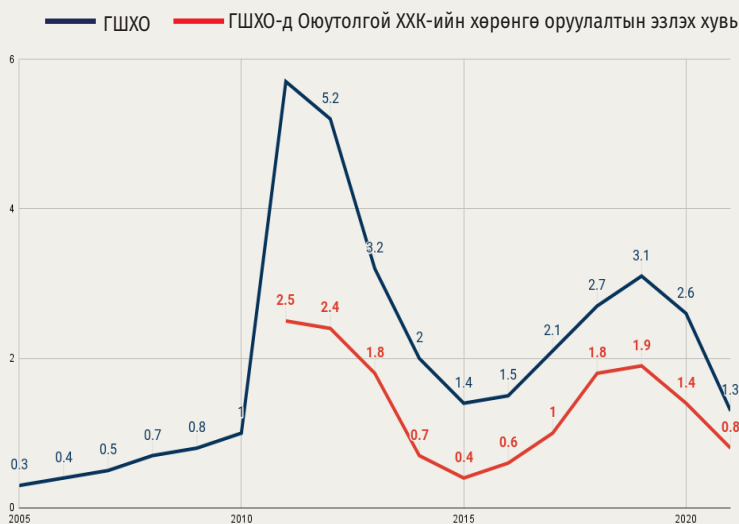
17.0%

Эх сурвалж: Сангийн яам

Монгол Улс дахь гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт

(тэрбум ам.доллар)

Эх сурвалж: Сангийн яам

Бодлого

Б.Жавхлан: Шинэ сэргэлтийн бодлогын хүрээнд хөрөнгө оруулалтын орчны реформ хийнэ

МЭЗЧ-2022 нь хувийн хэвшил, хөрөнгө оруулагчид саналаа чөлөөтэй солилцож, хамтын шийдэлд хүрэхэд чиглэсэн.

Монголын эдийн засгийн чуулганы үр дүнгийн талаар Сангийн сайд Б.Жавхлантай ярилцлаа.

-Гурван жил завсарласны дараа, цар тахлын дараах эдийн засгийн сэргэлтэд дэлхий даяараа анхаарч буй чухал цаг үед “Эдийн засгийн чуулган-2022” зохион байгуулагдлаа. Энэ удаагийн чуулганы онцлог, ач холбогдлыг та юу гэж дүгнэж байна вэ?

-Энэ удаагийн чуулганыг “Шинэ сэргэлт” уриан дор тус бодлогыг хэрэгжүүлэх хүрээнд зохион байгууллаа. Уул уурхайн салбараас хараат манай улсын эдийн засгийн эмзэг байдал цар тахлаас үүдэлтэй дэлхийн эдийн засгийн хямралын үеэр улам тодорлоо. Түүхий эдийн экспортын хамаарлаас гадна хөгжлийг хязгаарлагч хэд хэдэн суурь хүчин зүйл байгааг тодорхой харуулж өгсөн. Тиймээс цаг алдалгүй эдийн засгаа сэргээж, иргэдийнхээ амьжиргааг дэмжихийн тулд Засгийн газраас эдийн засгийн суурийг тэлж, өсөлтийг тэтгэх “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг баталсан. Эдийн засгийн чуулганаар хөгжлийг хязгаарлагч хүчин зүйлсийг танилцуулж, тэдгээрийг шийдвэрлэхээр зорьж буйг

олон нийтэд таниулах, амжилттай хэрэгжүүлэхэд төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг бэхжүүлэх, олон улсын байгууллагуудтай хамтран ажиллахад чиглэсэн.

Мөн гадаад орчны тодорхойгүй нөхцөл байдал бий болсон энэ үед нэн тэргүүнд дотоодын тодорхой бус байдлыг бууруулж, дэлхий дахинд үүсээд буй шинэ нөхцөл байдал, эдийн засагт үзүүлж буй нөлөөлөл, тулгамдаж байгаа сорилтын талаар үнэн бодит мэдээллийг иргэд, олон нийт, бизнес эрхлэгчдэд хүргэх, эв нэгдлийг бэхжүүлэх, нэг зорилгод чиглүүлэх зорилготой байлаа.

“Шинэ сэргэлтийн бодлого” нь томоохон өөрчлөлт, шинэчлэлүүдийг хийхээс гадна олон жилийн өмнөөс яригдаж ирсэн мега төслүүдийг хэрэгжүүлж, аль болох богино хугацаанд үр шимийг нь олон нийтэд хүртгэх зорилготой. Энэхүү зорилгод хүрэхийн тулд төр, хувийн хэвшлийн түншлэл, хөрөнгө оруулагчдын хамтын ажиллагаа хамгийн чухал. Энэ ч утгаараа МЭЗЧ-2022 нь хувийн хэвшил, хөрөнгө оруулагчид саналаа чөлөөтэй солилцож, хамтын шийдэлд хүрэхэд чиглэсэн.

–“Монголын эдийн засгийн чуулган-2022”- ▶

► **ын үеэр дэвшүүлсэн санал санаачилгуудаас хэд нь ирэх жилийн эдийн засгийн чуулганаас өмнө бодит ажил хэрэг болсон байна гэж та итгэлтэй хэлэх вэ?**

-Форумын үеэр оролцогч талуудаас олон бүтээлч санал, санаачилга гарснаас 10 төсөл, арга хэмжээг бид ирэх жилийн эдийн засгийн чуулганаас өмнө хэрэгжүүлэхээр зорьж байна.

Нэгдүгээрт, төрийн болон орон нутгийн өмчит компанийн эрх зүйн орчныг сайжруулах, үе шаттайгаар олон нийтийн хяналтад оруулах. Энэ хүрээнд “Монголын хөрөнгийн бирж” ТӨХК-ийг олон нийтийн буюу нээлттэй хувьцаат компани болгохоор зэхэж байна. Мөн хилийн боомтуудын хүчин чадлыг нэмэгдүүлж олон улсын стандартад нийцүүлэн, хилийн боомтуудын холболтыг дуусгахаар зорьж буй.

Алтны салбарыг дэмжиж, алт худалдан авалтыг нэмэгдүүлэх замаар валютын нөөцийг зузаатгана. Дотоодын аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх зорилгоор үндэсний үйлдвэрлэгч, бизнес эрхлэгчдийг дэмжсэн санхүүгийн хөтөлбөр хэрэгжүүлэхээр болсон. Цаашлаад өрхийн орлого болон хэрэглээнд тулгуурласан оновчтой эрчим хүчний тарифын тогтолцоог бий болгоно.

Мөн хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх, төрийн механизмыг тодорхой болгох хүрээнд хувийн хэвшилтэй зөвлөлдсөний үндсэн дээр Хөрөнгө оруулалтын хуульд шинэчилсэн найруулгыг боловсруулж УИХ-д өргөн барих гэж байна.

Үндэстний брендингийн стратеги төлөвлөгөө боловсруулан хэрэгжүүлэх, орон нутагт ипотекийн зээлийн хүүгийн 50 хувийг төсвөөс санхүүжүүлэх, ухаалаг хот төсөл хэрэгжүүлэх зэрэг ажлуудыг хийхээр төлөвлөөд байгаа. Эдгээрийг хэрэгжүүлснээр Монгол Улсын эдийн засгийн үндсэн суурийг тэлэхэд шаардлагатай дэд бүтцийн болон засаглалын асуудлыг шийдвэрлэхэд чухал алхам болно.

-Чуулганы үеэр бид гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг ихэнхдээ гомдоож ирсэн гэж та хэлсэн. Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах тал дээр бид юун дээр алдав? Одоо тэр алдаагаа засахын тулд "Шинэ сэргэлтийн бодлого"-ын хүрээнд Засгийн газар юу хийх вэ?

-Хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах тогтолцоо сул, хөрөнгө оруулалтыг дэмжих төрийн механизмын тодорхойгүй байдал хамгийн том алдаа байсан гэж үзэж байна. Хууль, эрх зүйн орчны тодорхой бус байдал, төрийн хүнд суртал, шүүхийн буруу тогтолцоо, улс төрийн болоод бизнесийн

тогтворгүй орчин гадаадын хөрөнгө оруулалтад хамгийн том саад болж байгааг хөрөнгө оруулагчид хэлдэг.

Тиймээс "Шинэ сэргэлтийн бодлого"-ын хүрээнд хөрөнгө оруулалтын орчны реформ хий"нэ. Хөрөнгө оруулалтыг татварын бодлогоор дэмжиж хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах тогтолцоог бэхжүүлэх болно. Мөн дотоод, гадаад хөрөнгө оруулагчдыг ижил, тэгш эрхээр хангах, үзүүлэх үйлчилгээг хялбаршуулах, хүртээмжийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл, Төлбөрийн чадваргүйдлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга, Шүүхийн бус журмаар өр барагдуулах тухай анхдагч хуулийн төсөл, Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай анхдагч хуулийн төсөл зэргийг нэрлэж болох юм.

-“Монголын эдийн засгийн чуулган -2022”-ын бас нэг онцлох сэдэв нь төрийн өмчит компаниудыг олон нийтийн хяналтад шилжүүлэх, бүтцийн өөрчлөлтийн тухай байлаа. Энэ хүрээнд бэлтгэл ажлууд хийгдэж байгаа юу? Олон нийтийн хяналтад шилжүүлэх төрийн өмчит компаниудын жагсаалт гарсан уу?

-Төрийн өмчийн болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн засаглал, ил тод байдлыг сайжруулах, ашигт ажиллагааг дээшлүүлэх, үр ашиггүй, өгөөж багатай хөрөнгө оруулалт, зардлыг бууруулах зорилгоор “Төрийн өмчит хуулийн этгээдийн хувьцааг 2022-2023 онд биржээр олон нийтэд нээлттэй худалдах Үндсэн чиглэл батлах тухай” тогтоолыг УИХ-аас дөрөвдүгээр сарын 29-ний өдөр баталсан. Үүний дагуу бүтцийн өөрчлөлтийн ажил эхэлсэн. Үндсэн чиглэлийн дагуу 34 хүртэл хувийн энгийн хувьцаа нэмж гарган Монголын хөрөнгийн биржээр олон нийтэд нээлттэй худалдахаар “Монголын хөрөнгийн бирж” ТӨХК, “Монголын цахилгаан холбоо” ХК, “Мэдээлэл холбооны сүлжээ” ХХК, “Мэдээлэл, технологийн үндэсний парк” ТӨҮГ, “Үндэсний давхар даатгал” ХК, АЗЗА компаниуд гэсэн 25 хуулийн этгээдийн жагсаалт батлагдсан. Эдгээр компанийг олон нийтийн хяналтад оруулснаар санхүүгийн сахилга бат, засаглалыг сайжруулах, үйл ажиллагааны тогтвортой байдал, ил тод байдлыг хангах, зах зээл дэх төрийн оролцоог бууруулах ач холбогдолтой гэж үзэж байна. Компанийн үнэлгээг тогтоож, аль хуулийн этгээдээс эхлэн хөрөнгийн биржээр нээлттэй худалдахыг Засгийн газраас шийдвэрлэнэ. ■

Хөрөнгө оруулалтыг татварын бодлогоор дэмжиж хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах тогтолцоог бэхжүүлнэ.

Б.ЖАВХЛАН:
Сангийн сайд

Богино хугацаанд үр өгөөж өгөх боломжтой хамгийн том салбар бол уул уурхай. Бусад салбарт хөрөнгө оруулалт чиглэхгүй байгаа шалтгаан нь дэд бүтэцтэй холбоотой. Том үйлдвэр баръя гэхэд л эрчим хүч хангалтгүй байна. Дээрээс нь боловсон хүчин дутмаг. Иймээс бид хөрөнгө оруулалтын

урсгалыг хэчнээн төрөлжүүлбэ гэвч ойрын хугацаанд хөрөнгө оруулалтын гол талбар нь уул уурхай байх болно. Харин цаашид дэд бүтцийг шийдэж, төрийн зүгээс зөв менежмент хийх ёстой. Ингэж байж хөрөнгө оруулалтын урсгалыг илүү олон салбарт чиглүүлнэ.

О.АМАРТҮВШИН
МҮХАҮТ-ын Ерөнхийлөгч

Гадаадын хөрөнгө оруулалтгүй бол манай эдийн засаг хэзээ ч тэлэхгүй гэдгийг бид ойлгосон. Экспорт хөрөнгө оруулалтад түшиглэн нэмэгддэг. Тиймээс хөрөнгө оруулалт татах ажлыг цаг алдалгүй эхлүүлэх хэрэгтэй. Мөн хуулийн эерэг боломжуудыг

хэрхэн хүртэх талаар мэдээлэл гадаадын хөрөнгө оруулалттай компаниудад дутмаг байна. Тиймээс хууль болон шинэчлэлийн хүрээнд бий болж буй давуу талуудыг хөрөнгө оруулагчдад сурталчлан таниулах хэрэгтэй.

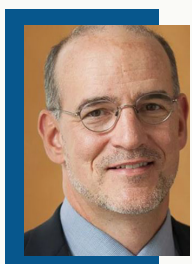

Х.АМАРЖАРГАЛ
“Рио Тинто” группийн Монгол дахь үйл ажиллагаа эрхэлсэн захирал

Монгол Улс 500 тэрбум төгрөгийн гадаадын хөрөнгө оруулалт хийсэн компанитай Хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулдаг. Гэрээний гол зорилго том хөрөнгө оруулагчдад хөрөнгө оруулалтын таатай, тогтвортой орчин бий болгоход чиглэдэг. Оюутолгойн хувьд, 2009 онд Хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулсан. Одоогоор Оюутолгой төсөл Монгол Улсад 14 орчим тэрбум

ам.долларын хөрөнгө оруулалт хийгээд байна.

Цаашид хөрөнгө оруулагчдад үүдээ улам том нээхийн тулд улс төрийн тогтвортой орчин бүрдүүлэхэд анхаарах хэрэгтэй. Мөн талууд урт хугацаанд Хөрөнгө оруулалтын гэрээгээ баримталж, гомдол маргаанаас зайлсхийснээр дараа дараагийн хөрөнгө оруулагчдад итгэл төрүүлнэ.

МАЙКЛ МАКАДУУ
Бостон Консалтинг группийн Партнер

Засаглал сайжрах тусмаа эдийн засаг тэлдэг бол засаглал муудах тусам эелдэг дарангуйлал тогтдог. Наанаа инээсэн хэрнээ ачир дээрээ хүнд сурталтай, тодорхойгүй байдалтай байвал гадаадын хөрөнгө оруулагчид тогтож үлдэхгүй. Тиймээс төрийн үйлчилгээ ил тод, шуурхай байх ёстой.

Эдийн засгийн форумын энэ өдрүүдэд

иргэдийн жагсаал болж байгаа нь бидэнд эерэг мессеж өгч байна. Иргэд төр засагтаа дуу хоолойгоо чөлөөтэй илэрхийлж чадаж байгаа нь хөрөнгө оруулагчдад нэг талаар итгэл төрүүлдэг. Зөвхөн Засгийн газар бүгдийг хийнэ гэж байхгүй. Орон нутгийн засаг захиргаа ч чухал оролцоотой. Хамгийн гол нь энэ бүгд нэгдсэн уялдаа холбоотой ажиллах шаардлагатай.

ЭРИКО ТАМУРА
ЖАЙКА-ийн Монгол дахь төлөөлөгчийн газрын дарга

ТЭЗҮ, эдийн засгийн өгөөж, эрсдэлийн үнэлгээ бүхий удирдамж, тооцоо судалгаа хийх нь хөрөнгө оруулалтыг илүү оновчтой удирдахад тусалдаг. Японы Засгийн газрын хувьд дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтдаа ихээхэн анхаардаг. Ялангуяа зүүн эргийн бүс нутагтаа хотуудыг холбосон хурдны

галт тэрэг, төмөр замтай. Мөн зам дагуу дөрвөн аж үйлдвэрийн төв байгуулсан. Энэ нь эдийн засаг хурдацтай тэлэхэд том түлхэц болсон. Тиймээс Монгол Улс ч мөн тооцоо судалгаагаа оновчтой хийж, хөрөнгө оруулалт авах салбаруудынхаа ач холбогдол, эрэмбэ дарааг зөв тодорхойлох хэрэгтэй.

Түншлэл

Шинэ сэргэлтийн бодлогын амин сүнс нь төр, хувийн хэвшлийн түншлэл

Төр нь хувийн хэвшилтэйгээ түншилж, хөгжилд чиглэсэн томоохон бүтээн байгуулалтын төслүүдийг амжилттай хэрэгжүүлэн, үүгээрээ төсвийн дарамтыг багасгаж, бизнес, хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулах боломжтой талаар манай улс аль 2000 оноос ярьж эхэлсэн. Энэ хүрээнд 2009 онд бодлогын баримт бичиг боловсруулан, 2010 онд Концессын тухай хууль баталсан ч амжилтыг эс олж, төрийн төлөх өр л нэмэгдсэнээс өөр үр дүн бараг гарсангүй. Тодруулбал, эл хууль хэрэгжиж эхэлснээс хойш нийт 60 концессын гэрээ байгуулжээ. Үүнээс 40 төсөл нь “Барих-шилжүүлэх” төрлийн гэрээтэй байсан бол “Барих-Ашиглах-Шилжүүлэх” төрлөөр 20 төсөл хэрэгжүүлэхээр гэрээ байгуулсан ч ердөө нэг нь амжилттай хэрэгжсэн байна.

Концессын тухай хуульд заасан долоон төрлөөс зургаад нь концесс эзэмшигч нь тухайн бүтээн байгуулалтыг өөрийн хөрөнгөөр барьж ашиглалтад оруулан, гэрээнд заасан хугацаанд ашиглаж гаргасан зардлаа нөхөх боломжийг бүрдүүлсэн. Гэрээний хугацаа дуусгавар болоход төр болон орон нутгийн өмчлөлд шилжүүлэхээр заасан нь олон улсын жишигт нийцсэн загвар юм. Харин тус хуулийн 4.1.2-т зааснаар “Барих-шилжүүлэх” төрлийн концесс эзэмшигч нь тухайн бүтээн байгуулалтын ажлыг өөрийн хөрөнгөөр барьж ашиглалтад оруулан төр болон орон нутгийн өмчлөлд шууд шилжүүлээд төрөөс зардлаа нэхэмжилдэг. Гэтэл энэ нь концессын сонгодог утгыг алдагдуулж, төрийн ачааллыг бууруулах бус төсөвт улам дарамт учруулж байгаа юм. 2021 оны эцсийн байдлаар “Барих-шилжүүлэх” төрлийн концессын гэрээний үр дүнд төрийн төлөх өр 673.9 тэрбум төгрөг болоод буй.

Тиймээс төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай асуудлыг дахин шинэ шатанд гаргаж ирэх шаардлага гарч ирлээ. Энэ хүрээнд “Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай” анхдагч хуулийн төслийг боловсруулан УИХ-д өргөн бариад байна. Эл хуулийн төслийг хувийн хэвшилтэй хамтран хоёр жил боловсруулсан учраас Концессын тухай хуулийг бодвол алдаа мадаг, цоорхой багатай хууль

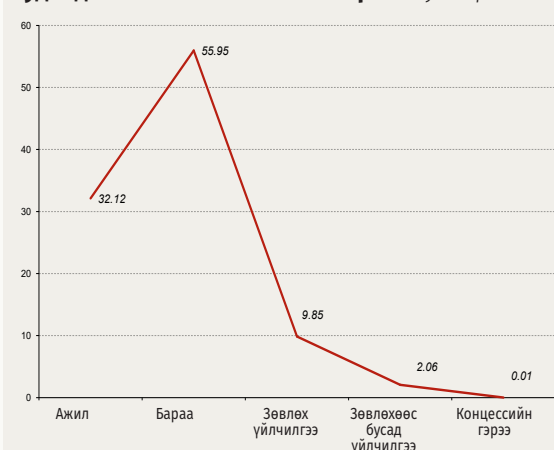
болно гэж үзэж буй. Мөн уг хуулийг батлахтай холбогдуулан дагалдах 26 хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагатай аж. Ингээд зогсохгүй төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн төв, төсөл хэрэгжүүлэх санг тус тус байгуулахаар төлөвлөжээ.

Энэхүү түншлэлийн төв нь Эдийн засаг, хөгжлийн яаманд харьяалагдаж, мэргэжлийн зөвлөх баг ажиллана гэж Сангийн сайд Б.Жавхлан хэлсэн. Харин Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн төсөл хэрэгжүүлэх сангийн талаар Сангийн яамны Төсвийн хөрөнгө оруулалтын газрын ахлах мэргэжилтэн Ж.Дэлгэржаргал танилцуулав. Эдийн засаг, хөгжлийн сайд удирдах тус сан нь төсөл боловсруулах болон төсөвт үзүүлэх нөлөөллийн тооцоо, шинжилгээ хийхэд мэргэжлийн зөвлөх үйлчилгээ авах, бэлтгэл ажил, төлөвлөлт, сонгон шалгаруулалт, хэрэгжилт, хяналт, тайлагналттай холбогдон гарах зардлыг санхүүжүүлэх зорилготой аж.

Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай хуулийг баталснаар аж ахуйн нэгжүүдэд гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт татах, зах зээлээ тэлэх боломж нээгдэнэ гэж үзэж байна. Хэрэв УИХ-аас эл хуулийг баталбал Концессын хууль хүчингүй болох аж. Өнөөдрийн байдлаар концессын гэрээгээр хийж байгаа стратегийн ач холбогдолтой хэд хэдэн төсөл бий. Тухайлбал, “Зүүнбаян-Ханги чиглэлийн төмөр зам” төслийн концессын гэрээг “Монголиан транс лайн” ХХК болон “Монголиан

2021 оны эцсийн байдлаар “Барих-шилжүүлэх” төрлийн концессын гэрээний үр дүнд төрийн төлөх өр 673.9 тэрбум төгрөг болоод буй.

Худалдан авах ажиллагааны төрөл /хувиар/

Эх сурвалж: Tender.gov.mn

► транс ложистик” ХХК-ийн нэгдэлтэй байгуулж, төмөр зам барих ажлыг эхлүүлээд буй. Тус нэгдэл Зүүнбаян-Ханги чиглэлийн төмөр замыг өөрийн хөрөнгөөр барьж, 20 жил ашиглаад төрд буцааж өгөхөөр гэрээлээд байгаа.

Мөн хувийн хэвшилтэй байгуулах гэрээний дээд хугацаа 30 жил бөгөөд гэрээ байгуулах эрхийг Засгийн газар олгох юм. Түншлэлийн гэрээг Эдийн засаг, хөгжлийн сайдаас гадна тухайн салбарын сайд, орон нутгийн захиргаа заавал давхар баталж, гарын үсэг зурах ёстой. Төр хувийн хэвшилтэй хамтран хэрэгжүүлэх төсөлд урьдчилсан үнэлгээ хийж, түншлэлээр хэрэгжих зайлшгүй шаардлагатай эсэх, хөрөнгийг төсөв, гадны зээл, орон нутгийн төсвийн алинаар хэрэгжүүлэх нь оновчтой вэ гэдгийг мөн шийдэх аж. Өмнө нь төр хувийн хэвшлийн түншлэлээр хэрэгжүүлэх төслийн эрсдэлийг бүрэн тооцоогүйгээс болж олон төсөл зогссон жишээ бий. Тиймээс үнэлгээнээс гадна бүрэн шинжилгээ болон ТЭЗҮ, эрсдэлийн шинжилгээг заавал хийх талаар уг хуулийн төсөлд тодорхой зааж өгчээ.

Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ Монголын эдийн засгийн чуулганы нээлтийн үеэр хэлсэн үгэндээ “Төр нь хувийн хэвшлээ хязгаарладаг биш дэмждэг, тусалдаг болно. Хувийн хэвшилд ашигтай төслүүд дээр төр оролцохгүй. Харин хязгаарлагч хүчин зүйлсүүдийг нь шийдвэрлэхэд төр дэмжлэг үзүүлнэ” гэдгийг онцолсон.

Энэ онд Улсын төсвийн тухай хуулиар 2.6 их наяд төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийх бөгөөд гадны зээл, тусламжийг нэмбэл 4.6 их

наяд төгрөгийн хөрөнгө оруулалтын төслүүд хэрэгжинэ. Энэ нь манай улсад шаардлагатай 80 их наяд төгрөгийн хөрөнгө оруулалтын 10 хувь юм. Харин үлдсэн 90 хувьд нь хувийн хэвшил хөрөнгө оруулдаг болгохын төлөө Засгийн газар ажиллана гэдгийг Сангийн яамнаас мэдээлсэн.

“Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг хэрэгжүүлэхэд дан ганц төсвийн хөрөнгө, зээл тусламжийн эх үүсвэр хангалтгүй тул хувийн хэвшлийн оролцоог нэмэгдүүлж, хувийн хэвшилтэй түншилж урт хугацаанд үр ашигтай хамтран ажиллах хууль, эрхзүйн орчныг шинээр бүрдүүлэх нь чухал. Мөн хувийн хэвшлийн үр чадварыг ашиглаж төрийн үйлчилгээг бага зардлаар олон нийтэд илүү хүртээмжтэй хүргэх шаардлага бий.

Энэ ч үүднээс түншлэлийн асуудлыг “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-той уялдуулах, хөгжлийн томоохон төслүүдийг хувийн хэвшилтэй хамтран үр ашигтай хэрэгжүүлэх болон төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай хуулийн төслийн талаар тус чуулганаар хэлэлцүүлэг өрнүүллээ. Төр бүх зүйлийг өөрөө хийх биш хувийн хэвшлийн хийж чадах ажлыг тэднээр гүйцэтгүүлэх, ингэснээр зардлаа хэмнэх нь зүйтэй гэсэн санааг хэлэлцүүлэгт оролцогчид санал нэгтэй онцолж байсан юм.

Тухайлбал, Японы олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллага (ЖАЙКА)-ын Монгол дахь төлөөлөгчийн газрын дарга Эрико Тамүра “Дэлхийн хоёрдугаар дайны дараа Японы Засгийн газар хувийн хэвшилтэйгээ маш сайн хамтран ажиллаж чадсан. Яам болгон салбарынхаа хөгжлийн төлөвлөгөөг гаргаж, хувийн хэвшлийнхнээс санал авч байсан нь Японы хөгжлийн нэгэн нууц” гэдгийг онцлов.

Эдийн засаг, геополитикийн амаргүй энэ цаг үед төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг хөгжүүлснээр төр өөрийн чиг үүрэг, хариуцлагыг хувийн хэвшлээр дамжуулан хэрэгжүүлэх, нийтийн өмч хөрөнгийг үр ашигтай зарцуулах, төсвийн дарамтыг багасгах, төрийн үйлчилгээг бага зардлаар чанартай хүргэх боломж бүрдүүлэх шаардлагатай байна.

Чуулганы бусад хуралдаан дээр ч төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн асуудал хүчтэй яригдаж байлаа. Хувийн хэвшлийн томоохон төлөөллүүд ч байр сууриа илэрхийлж, “Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай хууль” хэрхэн батлагдах бол гэсэн хүлээлттэй байгаа гэдгээ илэрхийлж байв. ■

2021 ОНД
ЗАРЛАГДСАН
ТЕНДЕРИЙН ТООТендерийн
урилга
21739Тендерт
оролцогчид
15504Тендер
шалгаруулалт
зарласан
захиалагч
1416

Байр суурь

Г.БАТЦЭНГЭЛ

Энерги Ресурс ХХК-ийн Гүйцэтгэх захирал

Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг амжилттай хэрэгжүүлэхэд улс төрийн тогтвортой байдал, эрх зүйн орчин хамгийн чухал. Засаг солигдсоноос болж бодлого нь тогтворгүй, тууштай бишээс болж Монгол Улсад итгэх гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдын итгэл үгүй болдог. Цаашид энэ байдлыг давтахгүй байхад анхаарах хэрэгтэй. Бүтээн байгуулалтын төслүүдэд төрийн өмчийн компани оролцсон л бол багадаа 45 хоног, тендер сонгон шалгаруулалт гээд 2-3 жилийг алддаг. Энэ жишгээр гацсан дэд бүтцийн төслүүд олон бий.

Н.БАЯРЧИМЭГ

Улаанбаатар хотын хөгжлийн корпорацийн Гүйцэтгэх захирал

Улаанбаатар хотын асуудлыг шийдвэрлэж, хөгжүүлэхийн тулд төсөл, хөтөлбөрүүдээ төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр хэрэгжүүлэх нь зүйтэй. Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хуульд иргэд, аж ахуйн нэгжүүдийн оруулж буй хөрөнгө оруулалт болон хамтын ажиллагааг дэмжинэ гэсэн заалт бий. Энэ хүрээнд тодорхой хэмжээний урамшуулал, дэмжлэг үзүүлж, журмыг нь Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурал батална гэж заасан. Эл заалт төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг амжилттай явуулах эрхзүйн орчныг бататгаж байгаа юм.

А.МИХНЕВ

Дэлхийн Банк группийн Монгол Улс дахь суурин төлөөлөгч

Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг үр дүнтэй, сайн хэрэгжүүлэхийн тулд хувийн хэвшлийнхэнд хангалттай цаг хугацаа өгч, төслийн дарамтыг бууруулах нь маш чухал. Ингэснээр хувийн хэвшлийнхэн Засгийн газрын бодлого, төслийн үр дагаврыг ойлгох цаг хугацаа гарч, түншлэл амжилттай явагдана.

Ж.СҮХБААТАР

УИХ-ын гишүүн

Монгол улс авлигажсан орон болсон. Энэ категорид багтаад удаж байна. Энэ нь улс төр, эдийн засгийн бүлэглэл, нам төрийн тогтолцооноос үл хамаараад нийгмийн баялгийг өөртөө давуу боломжоор авдаг байдал оршсоор байгаатай холбоотой. Ерөнхий сайдын хэлснээр “Төр дангаараа юу хийх, юуг хувийн хэвшилтэй хуваалцах вэ” гэсэн заагийг хэрхэн тодорхойлох вэ, үүний балансыг яаж олох вэ гэсэн асуудал бий. Үүнийг бид ярьж байгаа боловч тодорхой болгосон зүйл алга. Энэ бүхнийг Алсын хараа, хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийн баримт бичгүүдтэйгээ уялдуулах ёстой. Үүн дотроо төр дангаараа хийх, хувийн хэвшилтэй хамтарч хийх ажлуудаа зааглах шаардлагатай.

Г.ТҮВДЭНДОРЖ

БОАЖ-ын дэд сайд

Төр төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэхдээ хэмнэлттэй байж, хувийн хэвшилд зоригтой хөрөнгө оруулалт хийж байж түншлэл амжилттай явагдана. Ингэснээр нэг талаас иргэд чанартай үйлчилгээгээр хангагдаж, нөгөө талаас хувийн хэвшлийнхэн урт хугацааны ашиг олох боломж бүрдэнэ.

Г.ТЭЛМЭН

Монгол шуудан ХК-ийн ТУЗ-ийн ердийн гишүүн

Бизнесийн салбарт хүний нөөц тулгамдсан асуудал болоод байна. Цар тахлаас шалтгаалан их, дээд сургууль төгссөн залуусын мэдлэг чадвар сул, ажиллах хүч, хүний нөөц хомс байгаагаас ААН-үүд асар том бүтээмжийн алдагдал хүлээж байна. Иймээс төр, хувийн хэвшил хамтран залуучуудын боловсрол, ур чадварыг нэмэгдүүлэх инновацлаг ажил хэрэгжүүлэх шаардлагатай болжээ.

Уул уурхай

Геологи хайгуул, боловсруулах үйлдвэрийн “эрэлд”

Цаашид уул уурхайн салбараа илүү том гацаанд оруулалгүй, хөгжлийн шинэ шатанд гаргах дараагийн алхам бол олборлолтоос боловсруулалт руу чиглүүлэн хөгжүүлэх.

Уул уурхайн салбартай холбоотой нааштай гэж болохоор мэдээллийг эхлээд хүргэе. Эрдэс баялгийн салбар 2021 оны байдлаар дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 24 хувь, аж үйлдвэрийн салбарын 67 хувь, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын 77 хувь, экспортын 92 хувь, улсын төсвийн орлогын 30 орчим хувийг дангаараа бүрдүүлж байна. Уул уурхайн экспортын 31 хувийг зэсийн хүдэр баяжмал, 30 хувийг чулуун нүүрс, 11 хувийг мөнгөжөөгүй алт, 10 хувийг төмрийн хүдэр баяжмал эзэлжээ. Тус салбараас төсөвт төвлөрүүлж буй орлого сүүлийн жилүүдэд тогтмол нэмэгдэж байгаа агаад 2013-2015 онд төсвийн орлогын 21-22 хувийг бүрдүүлж байсан бол 2021 онд улсын төсвийн нийт орлогын 29.6 хувь буюу 4.1 их наяд төгрөгийг бүрдүүлсэн.

ОХУ-Украины дайн, инфляцын дарамт, логиستيкийн гацаа зэргээс шалтгаалж унц алтны үнэ 1988 ам.доллар хүрч сүүлийн саруудад эрс өссөн бол зэсийн үнэ энэ оны дунд үе гэхэд шинэ дээд түвшинд хүрч нэг тонн нь 13 мянган ам.долларт хүрч магадгүй гэсэн таамаг байна. Түүнчлэн манай улсын экспортын гол түүхий эдийн нэг нүүрсний үнэ ч өндөр байх хүлээлт бий. Голлох түүхий эдийн үнийн өсөлтөөс гадна өмнө дурдсан шалтгаануудын улмаас эрэлт ч богино болон дунд

хугацаандаа өндөр хэвээр байх бололтой.

Харин одоо тийм ч таатай буй мэдээллүүд. Уул уурхай, олборлох аж үйлдвэрийн салбарын үйлдвэрлэл өнгөрсөн оны мөн үетэй харьцуулахад 1.2 (34.7 хувь) их наяд төгрөгөөр буурчээ. Үүнд чулуун хүрэн нүүрсний олборлолт 1.0 (72.6 хувь) их наяд төгрөг, газрын тосны олборлолт 214 тэрбум төгрөгөөр буурсан нь голчлон нөлөөлсөн байна. Үүнээс гадна салбарын борлуулалт өмнөх оны мөн үеэс 1.7 их наяд төгрөгөөр буурсан. Энэ оны нэгээс гуравдугаар сарын хооронд манай улсын нүүрсний гарц 5.17 сая тонн болж өнгөрсөн жилийнхтэй харьцуулахад 58.26 хувиар багасчээ. Түүхий эдийн экспортын гол гарцуудаар гарах тээврийн хэрэгслийн тоо цар тахлын өмнөх жилүүдтэй харьцуулбал хамаагүй буурсан, ойрын хугацаанд нэмэгдэх төлөв харагдахгүй байна.

Бодит байдал болоод боломжийн хооронд ийм л хол зөрүү байна. Зөвхөн уул уурхайн бүтээгдэхүүн, тэр дундаа нүүрс, зэсээ голчлон зарж амь зуудаг манай улсын хувьд дэлхийн зах зээл дээрх түүхий эдийн үнийн өсөлтөөс өдийд өндөр орлого олж, дээрх зөрүүг үгүй хийх боломж уг нь бий. Энэ нь тус салбарын өөрийн хөгжил доройгийнх бус харин тээвэр логиستيкийн асуудлаа бид өнөөг хүртэл шийдэж чадаагүйн гай юм.

Гэхдээ тээвэрлэлт бол богино хугацааны “гацаа”. Цаашид уул уурхайн салбараа илүү том гацаанд оруулалгүй, хөгжлийн шинэ шатанд гаргах дараагийн алхам бол олборлолтоос боловсруулалт руу чиглүүлэн хөгжүүлэх бөгөөд энэ сэдвийг хөндсөн салбар хуралдааныг “Монголын эдийн засгийн чуулган”-ы үеэр зохион байгуулсан юм. “Уул уурхай: олборлолтоос боловсруулалт руу” хуралдаанаар геологи, хайгуулын ажлыг эрчимжүүлж баялгийн нөөцийг нэмэгдүүлэх, ил тод хариуцлагатай уул уурхайг хөгжүүлж олборлолтыг нэмэгдүүлэх, эрдэс түүхий эдийн боловсруулалтын түвшнийг ахиулах замаар импортыг орлох экспортод чиглэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх, хүнд үйлдвэрийн төслүүдэд төрөөс

► үзүүлэх дэмжлэг, хөрөнгө оруулалт, санхүүжилтийг шийдвэрлэх арга замуудыг тодорхойлох, тээвэр, дэд бүтэц зэрэг асуудлын оновчтой шийдлийг төр, хувийн хэвшил хамтран тодорхойлох асуудлыг хөндөн ярилцсан юм.

Энэ чиглэлд ажиллах зорилгоор Уул уурхай хүнд үйлдвэрийн яам салбарын бодлогыг “хайгуул-олборлолт-боловсруулалт-борлуулалт-хуваарилалт” гэсэн зарчмаар тодорхойлж ажиллаж буйг сайд Г.Ёндон онцлов. Эл бодлогын хүрээнд хууль эрх зүйн орчныг шинэчлэх, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх, дотоодын олборлолт, боловсруулалтыг эрчимжүүлж, нэмүү өртөг шингэсэн эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэн гадаад зах зээлд нээлттэй, ил тод, худалдах, хөрөнгө оруулагчдад урт хугацааны үр ашигтай, тогтвортой, харилцан ашигтай үйл ажиллагаа явуулах нөхцөл бүрдүүлэх шаардлагатай юм. Мөн уул уурхайн салбарын үр шим, баялгийн хуваарилалтыг иргэдэд хүргэх, баялагтаа эзэн Монгол болгохын тулд “борлуулалт-хуваарилалт” гэсэн шатыг нэмж өгсөн талаар дурдав. Газрын хэвлийд байгаа баялгийг геологи хайгуулын ажлын үндсэн дээр олж, олборлож, Монголдоо ахиухан нэмүү өртөг шингээн боловсруулсны дараа биржээр борлуулах юм. Борлуулж олсон мөнгөө иргэн бүрт хүргэх замаар уул уурхайн салбарын өгөөж жинхэнэ утгаараа хөгжилд, иргэдэд хаялгаа өгнө гэж үзэж байгаа аж.

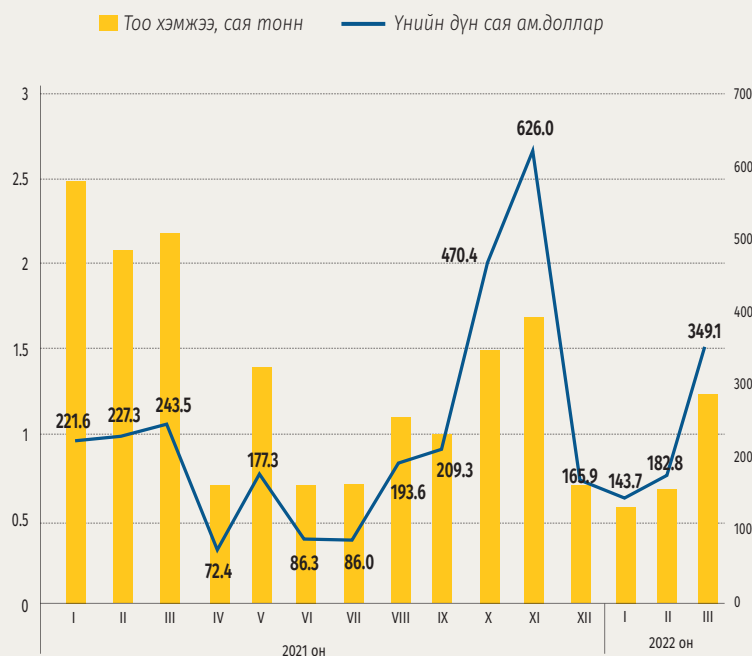
Энэ гинжин хэлхээ тус бүрийг “тосолж”, хурдлуулах эрхзүйн орчин 2022 онд бүрдэх хүлээлттэй байна. Монгол Улсад уул уурхайн салбар үүсэж хөгжсөний 100 жилийн ой тохиох 2022 онд УИХ-аар Ашигт малтмалын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга, Хүнд үйлдвэрийн тухай хууль, Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн тухай хууль, Үндэсний баялгийн сангийн тухай хууль тус тус батлагдах юм.

Боловсруулах үйлдвэртэй болохын давуу тал их бий. Нэг энгийн жишээ дурдъя. Өдгөө Эрдэнэт үйлдвэрт 60 орчим мянган тонн, Монголросцветмет нэгдлийн хашаанд 200 мянга орчим тонн бүтээгдэхүүн хил гаалийн гацаанаас үүдээд зарагдаагүй хадгалагдаж байна. Хэрэв бид түүхий эдээ боловсруулдаг байсан бол энэ хэмжээ үлэмж багасч, асар их хэмжээгээр тээвэрлэх шаардлага, үүнийг дагасан логистикийн зовлон үгүй болж, тэр хэрээр орлого маань нэмэгдэнэ.

Эдийн засаг, нийгмийн суурь шалтгаанууд манай улсыг олборлолтоос боловсруулалт руу том алхахад саад болсоор байгааг хуралдаанд оролцогчид хүлээн зөвшөөрч байв. Тухайлбал, хайгуулын лиценз олголтыг удаан хугацаанд зогсоосон, улс төржилт болон авлига нэмэгдсэн, гадаадын хөрөнгө оруулалт буурсан зэргийг дурдаж болно. Чухам ийм тээг саадгүй хөрсөн дээр л боловсруулах үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх боломжтой гэдгийг Монголын Алт Үйлдвэрлэгчдийн Холбооны УЗ-ийн дарга Т.Ганболд онцолсон. Өөрөөр хэлбэл, хууль гаргаж, гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг урин дуудаж, шинэлэг техник технологи бүрдүүлсэн ч системээ л шинэчлэхгүй бол бид үүрд уурхайчин улс хэвээрээ үлдэнэ. Гэтэл хөгжингүй улс болохын тулд уул уурхайн салбар нь боловсруулалт хийдэг, нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг тийм шат дамжлагаар заавал замнах ёстой. Тиймээс олборлолтоос боловсруулалт руу шилжих нь нэг ёсондоо Монгол Улсын хөгжлийг шат ахиулахтай холбогдож байгаа юм. ■

Уул уурхай хүнд үйлдвэрийн яам салбарын бодлогыг “хайгуул-олборлолт-боловсруулалт-борлуулалт-хуваарилалт” гэсэн зарчмаар тодорхойлж ажиллаж буй.

Чулуун нүүрсний экспортын биет хэмжээ, үнийн дүн (сараар)

Эх сурвалж: УЦХ

Байр суурь

Г.ЁНДОН

Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайд

Аливаа юманд ундарга эх гэж байдаг агаад уул уурхайн хувьд тэр зүйл нь хайгуул юм. Тиймээс бид хайгуулын ажлаа эрчимжүүлэх зайлшгүй шаардлагатай. Сүүлийн 10 жилд хайгуулын ажил удааширч, дөрвөн жилд нь хайгуулын лиценз огт олгоогүй шүү дээ. Ингэж зогсоосон нь эдийн

засгийн асар их сөрөг үр дагавар дагуулсан.

Бид дараагийн Оюутолгой, дараагийн Эрдэнэтийг энэ цаг үедээ олж ашиглах ёстой. Учир нь дунд болон урт хугацаандаа уул уурхайн түүхий эдийн эрэлт болоод үнийн өсөлт хангалттай өндөр байх төлөв харагдаж байна.

Г.ТЭМҮҮЛЭН

УИХ-ын гишүүн

Уул уурхай бол хариуцлагатай салбар. Ийм салбарын хууль эрх зүйн орчин нь ч хариуцлагатай, бүх зүйл нь тодорхой ойлгомжтой байх ёстой. Мөн энэ салбарт эдийн засаг, зах зээлээ дэмжсэн, төр нь хувийн хэвшилтэй өрсөлддөггүй байх суурь зарчмыг суулгаж өгөх ёстой. Гуравдугаарт, шүүх засаглал нь шударга, хувийн өмчийг дээдэлдэг, булаадаггүй байх шаардлагатай.

Энд онцолж хэлэхэд тус салбарт хоолой дээр тээглэсэн хутга мэт 2-3 том асуудал бий. АМНАТ-ын давхардал, олон улсын бирж, эзэмшигчийн эрхийг хамгаалах, тусгай зөвшөөрөл олгохтой холбоотой тэдгээр асуудлыг Ашигт малтмалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгад оруулан шийдэх ёстой гэж бодож байна.

Б.ДУЛАМСҮРЭН

Оюу толгой ХХК-ийн Санхүү эрхэлсэн Дэд захирал

2022 онд Оюутолгойн ил уурхай 110-150 мянган тонн зэс, 115-165 мянган унци алт олборлоно гэсэн төлөвлөгөөтэй ажиллаж байна. Түүнчлэн 2022 онд бид үйл ажиллагаандаа 800-900 сая ам.доллар зарцуулахаар төлөвлөсөн. Харин ил уурхайн хөрөнгө оруулалтын хэмжээ 170-200 сая доллар, гүний уурхайн үйл ажиллагаа, бүтээн байгуулалтад энэ жил 1.2-1.4 тэрбум доллар зарцуулах төлөвлөгөөтэй байна.

Ингэснээр энэ онд Оюутолгой нийт 2,2-2,4 тэрбум долларын хөрөнгө оруулалтыг Монгол Улсад хийнэ.

Гэхдээ бидэнд хил гаалийн асуудал сөргөөр нөлөөлж байна. Одоогоор 80 мянган тонн зэсийн баяжмал экспортлоход бэлэн, уутлагдаад манай хашаанд байж байна. Энэ нь 200 сая ам.долларын бүтээгдэхүүн. Ердөө 100-хан км зөөгөөд гаргах л асуудал.

Т.ГАНБОЛД

Монголын Алт Үйлдвэрлэгчдийн Холбооны УЗ-ийн дарга, “Алтан Дорнод Монгол” ХХК-ийн Ерөнхий захирал

Боловсруулах үйлдвэргүй, дан түүхий эд экспортлох нь эдийн засагтаа өгөөж наалдац багатай гэдгийг боловсруулах үйлдвэргүй Африкийн их олон улсын эмгэнэлт жишээнээс харж болно. Боловсруулах үйлдвэрийн энгийн жишээ бол БНХАУ руу хил гараад л харагдах нүүрс угаах олон үйлдвэрүүд юм. Гэтэл манай улсад ийм үйлдвэр мэр сэр байгаа шүү дээ.

Сүүлийн жилүүдэд бид энэ талаар их ярьж байгаа ч байгаагаа үгүй болгоод, мэдсэн хэрнээ хийхгүй байгаа нь харамсалтай. Энэ нь боловсруулах үйлдвэрийн хөгжилд тээг болж байна. Гэхдээ үндсэн шалтгаан бол эдийн засгийн үрэлгэн бодлого, сонгуулиар их мөнгө тарааж, түүнийгээ элдэв татвар, шимтгэл хэлбэрээр олох гэж оролддог чөтгөрийн тойрог юм.

К.СТЮАРТ

Уэйр Минералс группийн Зүүн өмнөд болон хойд Ази хариуцсан захирал

Бид 1990-ээд оны эхнээс Монгол Улсын уул уурхайн салбарт үйл ажиллагаа явуулж байна. Мэдээж хэрэг гадаад улсад үйл ажиллагаа явуулахад хууль тогтоомж болон арилжааны нөхцөлийг нь ойлгоход цаг хугацаа их шаарддаг,

хүчин чармайлт хэрэгтэй болдог. Гэхдээ манай компанийн хувьд саад бэрхшээл нь харьцангуй цөөн, давуу буюу эерэг тал нь илүү их байсан учраас өнөөг хүртэл Монгол Улсад үйл ажиллагаа явуулж байгаа гэж ойлгож болно.

Төрийн өмчит компани

О.Хулан: “Эрдэнэс Монгол” компанийг хөрөнгийн зах зээлд гаргахыг зорьж ажиллаж байна

“Эрдэнэс Монгол” ХХК-ийн Гүйцэтгэх захирлын үүрэг гүйцэтгэгч О.Хулантай ярилцлаа.

–“Эрдэнэс Монгол” ХХК геополитик, цар тахал, боомтын амаргүй нөхцөл байдлын энэ үед ямар төслүүддээ илүү ач холбогдол өгч ажиллаж байна вэ? Энэ онд хэрэгжүүлэх гол төслүүдийн талаар мэдээлэл өгнө үү?

–Бид бүх төсөлдөө анхаарч ажиллаж байна. Мэдээж чухлаас нь, өгөөжөө эрт өгөхөөс эхлээд эрэмбэлнэ. Тэр дундаа металлын төслүүд дээрээ илүү төвлөрч, бизнес утгаар нь хөгжүүлэхийг хичээж байна. Тухайлбал, алтны төслүүд дээр

хүссэн хүсээгүй төвлөрөхөөр байгаа нь өнөөгийн нөхцөл байдалтай холбоотой. Эдийн засагт шууд нөлөө үзүүлэх таваар нь алт байгаа учраас гэж хэлж болно. Манай компанийн хувьд алтны 2-3 төсөл явж байгаа ч тэдгээрийн үр дүн нь алга урвуулахын төдийд гарч, олборлолт хийх хэцүү гэдгийг дурдах хэрэгтэй болов уу. Уул уурхайн бизнес урт хугацааны, их хэмжээний хөрөнгө оруулалт шаарддаг. Өнөөдрийн гаргасан шийдвэр хэдэн жилийн дараа үр дүнгээ өгдөг.

Ураны хайгуулын хувьд Зөөвч овоогийн ордын олборлолтыг эхлүүлээд амжилттай сайн явж байна. Энэ оны сүүлчээр технологийн туршилтууд явагдаж дууссанаар төслийн өртөг тооцоо нь тодорхой болно гэсэн хүлээлттэй байгаа. Түүнчлэн олон жил яригдсан Асгатын мөнгөний орд дээр ихээхэн төвлөрч ажиллана. Уг ордыг ашиглахын тулд технологийн нарийн ширийн асуудлыг шийдэх, ордын хөрөнгө оруулалт, төслийн санхүүжилт гэх мэт олон зүйл хийгдэж байна.

Манай компанийн гол орлого, ашиг олдог салбар нь нүүрсний тээвэр байсан. Гэвч нүүрсний экспорт явахаа болингуут санхүүгийн нөхцөл байдалд сөргөөр нөлөөллөө. Зам ашигласны төлбөрөөс олох орлого 2020 онд 67.3 тэрбум төгрөг байсан бол өнгөрсөн онд 23.9 тэрбум болж 66 хувиар буурсан.

Энэ намар гэхэд хэд хэдэн төсөл маань тун амжилттай эхэлчихсэн байна гэдэгт итгэлтэй байна.

–Хувийн хэвшилд ажиллах, төрийн өмчит компанид ажиллахын ялгаа мэдээж их. Та тус компанид ирснээс хойш юунд хамгийн их анхаарч, ямар өөрчлөлтүүд хийхээр зорьж байна вэ?

–Хөрөнгийн зах зээлд компаниа гаргах бол бидний хамгийн эхэнд хийх, хамгийн их

Энэ намар гэхэд хэд хэдэн төсөл маань тун амжилттай эхэлчихсэн байна гэдэгт итгэлтэй байна.

Хувийн хэвшлийн хийж чадах ажил дээр стратегийн орд газрууд эзэмшдэг төрийн компани оролцох нь зөв үү гэдгийг бодолцох ёстой.

▶ зорьж байгаа ажил. “Эрдэнэс Монгол” компани хөрөнгийн зах зээлд гарч нээлттэй болох ёстой. Энэ компанид ямар ч захирал ирсэн өдөр тутмын гүйлгээ, ашиг орлого нь ил тод харагддаг, ард иргэддээ өгсөн хувьцаа амь орсон тийм л байгууллага болох ёстой. Үүнийг хэрэгжүүлэх нь хамгийн чухал. Төрийн өмчит компаниудад байдаг засаглалын гажиг, мэргэжлийн бус боловсон хүчин зэрэг олон асуудлыг шийдэх гарц нь нээлттэй компани болох юм.

Стратегийн орд газруудыг эзэмшдэг төрийн өмчит компанийн хувьд хаанаа алдаатай ажиллаж байна, систем нь хаанаа гажигтай вэ гэдгийг олж тогтоох нь чухал. Бид өртөг зардлаа бууруулах, ашигт үйл ажиллагаа, бүтээмжийг сайжруулах, бизнесийн бус гажиг согогыг засах нь миний эн түрүүнд хийх ёстой ажил. Үүнээс үүдээд компанийн засаглал сөхөгдөнө. Бид өнгөрсөн лхагва гарагт (III.6) “Эрдэнэс Монгол” ХХК-ийн дүрмийг шинэчлэн баталлаа. “Эрдэнэс Монгол” ХХК-ийн охин компаниуд Монгол Улсын 20 гаруй мянган компанийн нэгэн адил зарчмаар ашгийн төлөө ажиллах ёстой юм. Тэр үүднээс компанийн дүрэмд Төлөөлөн удирдах зөвлөлийн хариуцлагыг нэмэгдүүлж, цаашдын үйл ажиллагааны зохицуулалтуудыг их сайн тусгаж өгсөн.

Мөн хүн бүрийн ярьдаг авлига, худалдан авалтын асуудлуудтай холбоотойгоор хувийн компанийн ажиллах зарчим, худалдан авалт, санхүүгийн сахилга батыг шингээсэн зохицуулалтуудыг нэвтрүүлэхийг хичээж байна. Энэ бүхнээс үүдээд яалт ч үгүй охин компаниудын өдөр тутмын үйл ажиллагаанд оролцох, хяналт тавихаас өөр аргагүй болдог. Олон бэрхшээл, ойлгохгүй зүйлстэй тулгардаг юм байна.

Санхүүгийн хувьд нэг хэлээр ярья, хүний нөөцийн нэг программыг нэгдлийн хэмжээнд ашиглая гэж бодож байна. Тендер зарлалаа гэхэд ганцхан оролцогчтой байдаг тохиолдол бий. Ихэнх охин компани маань том бүтэцтэй байна. Жишээлбэл, арав хүрэхгүй хүнтэй компанид хуульч, нягтлан гээд давхардсан гэмээр ажлын орон тоонууд бий. Энэ арван хүний цалинг сард хоёр удаа өгнө, дээрээс нь охин компаниуд тус бүртээ түрээсийн байртай гэхээр зардал нь нэмэгдчихэж байгаа юм. Засаглалын хувьд ч ашгийн төлөө бус явдаг нь ойлгомжгүй. Энэ бүхнийг цэгцлэх нь чухал байна. Гэхдээ миний хувьд шүүмжлэхээс

илүү ойлгох нь чухал гэж үзэж байгаа.

Төрийн өмчит компаниуд алдагдалтай ажиллаад байх нь зөв үү гэсэн шүүмжлэл “Эдийн засгийн чуулган”-ы үеэр их гарсан. Мөн хувийн хэвшлийн хийж чадах бүтээн байгуулалтыг заавал төрийн өмчит компани хийнэ гэж булаах нь зохимжгүй талаар ч ярилаа. Хувийн хэвшилд ажиллаж, өртөг зардал, бүтээгдэхүүн хөгжүүлэлт дээр ажиллаж байсан болохоор миний хувьд ийм асуудлуудыг зогсоох нь зөв гэдэгтэй санал нийлж байгаа.

Уул уурхай бол урт хугацааны бизнес. Цаг хугацаа, хөрөнгө оруулалт маш их шаарддаг, үр дүн нь удаан хүлээгддэг, эрсдэл өндөртэй салбар. Тиймээс бид компанийн засаглал болоод шинэчлэлийн асуудлууд дээр их анхаарч ажиллаж байна.

–“Эдийн засгийн форум”-ын “Уул уурхай: Олборлолтоос боловсруулалт руу” салбар хуралдааны үеэр геологи хайгуулын ажлыг эрчимжүүлэх талаар хөндөж ярьсан. “Эрдэнэс Монгол” компани ойрын хугацаанд хайгуулын ямар ажил хийх вэ?

–Хайгуулын чиглэлээр манай компани төслүүдээ эрэмбэлээд, ямар төсөл дээр ажиллахаа шийдээд явж байна. Гэхдээ хувийн хэвшлийн хийж чадах ажил дээр стратегийн орд газрууд эзэмшдэг төрийн компани оролцох нь зөв үү гэдгийг бодолцох ёстой. Төр заавал бүгдийг хийх гэж зүтгэх нь утгагүй. Хувийн хэвшлүүдийн тэр бүр хийж чадахгүй төслүүд дээр бид Засгийн газар хувийн хэвшлийг холбосон гүүр болж ажиллах учиртай.

Үндэсний геологийн алба байгуулагдсан нь маш том дэвшил. Геологи судалгааны ажлыг зарим хүн шууд уурхай ажиллуулна гэж ойлгодог нь буруу. Хайгуул хийнэ гэдэг нь бүгд орд болно гэсэн үг бишээс гадна ямар нэгэн илэрц, үр дүн гарсан ч эдийн засгийн ач холбогдолтой байна гэсэн ойлголт байхгүй. Харин эх орон маань ямар тогтоц, байршилтай, бид ямар баялагтай улс вэ гэдгийг мэдэх, шинжлэх ухаан талаас нь ойлгоход тусалдаг маш том дэвшил юм. Геологи бол уул уурхайн салбарын зөвхөн нэг хэсэг нь шүү дээ. Аливаа улс орны хөгжил дэвшил, хэтийн бодлогыг шинжлэх ухаан, судалгаа, тооцоонд тулгуурлан гаргадаг. Энэ жишгээр явж байгаад би талархалтай байгаа. ■

Хот, хөдөөгийн сэргэлт

Хөгжлийн заагийг арилгах шийдэл

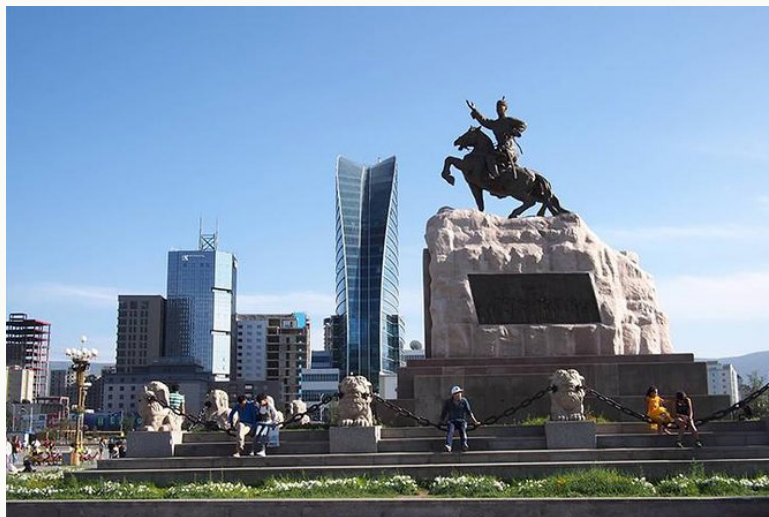
Хотын сэргэлт

Монгол Улс нэг хүнд ногдох газар нутгийн хэмжээгээр дэлхийд эхний 10-т жагсдаг. Гэвч нийт нутаг дэвсгэрийн 0.3 хувийг эзэлдэг Улаанбаатар хотод хүн амын 50 орчим хувь нь аж төрж байна. Мөн их, дээд сургуулийн 90 хувь, худалдаа үйлчилгээний 84 хувь, бүртгэлтэй аж ахуйн нэгжийн 76 хувь нь нийслэлд төвлөрчээ. Эдгээр төвлөрлийн үр дүнд Улаанбаатар хот ДНБ-ий 65 хувийг дангаараа үйлдвэрлэх хэмжээнд хүрээд байна.

Хуучин ЗХУ-ын мэргэжилтнүүдийн боловсруулсан Улаанбаатар хотын анхны Ерөнхий төлөвлөгөөнд нийслэлийг 2000 он гэхэд 500 мянган хүнтэй байхаар тооцсон. Гэвч хот, хөдөөгийн хөгжлийн ялгаа нэмэгдэхийн хэрээр их нүүдэл тасрахаа больж, өдгөө нийслэлчүүдийн тоо 1.6 саяд хүрээд байна.

Үндэсний статистикийн газрын мэдээлэлд дурдсанаар жилд дунджаар 30 гаруй мянган хүн Улаанбаатар хотод шилжин ирж байгаа бол 80 мянган автомашин шинээр дугаар авч замын хөдөлгөөнд оролцож байгаа аж. Эндээс нийслэлчүүдийн толгойны өвчин болсон түгжрэлийн учир шалтгааныг амархан ойлгож болно. 2012 онд 367 мянга байсан тээврийн хэрэгслийн тоо өдгөө 640 мянгыг давжээ. Гэтэл 2010 онд 954.4 км байсан хотын авто замын нийт урт 2020 онд 1135.7 км болсон. Өөрөөр хэлбэл, 10 жилийн хугацаанд машины тоо хоёр дахин өссөн атал авто замын урт ердөө 180 км-ээр нэмэгдсэн байна.

Тиймээс энэ онд нийслэлийн түгжрэлийг шийдвэрлэхэд зориулж улсын төсвөөс анх удаа 420 тэрбум төгрөг төсөвлөсөн нь нийслэлийн төсвөөс түгжрэлд зарцуулсан 10 жилийн хөрөнгөтэй дүйцэж буй. “Энэ бол их хотын амьдрал, эдийн засгийн урсгалыг боомилж ирсэн чөдөр тушаандаа бид ямар хайнга хандаж ирсний илрэл” гэж Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ Эдийн засгийн чуулганы үеэр тавьсан илтгэлдээ онцолж байв. Мөн тэрбээр Улаанбаатар хотын иргэд

өдөрт дунджаар 2.4 цаг, жилд 35 өдрийг түгжрэлд өнгөрүүлж, үүнээс шалтгаалсан алдагдсан боломжийн өртөг сүүлийн 10 жилд 11.8 их наяд төгрөг болсныг мэдэгдсэн.

Зөвхөн түгжрэлээс болж ийм их хэмжээний хохирол учирч байгаа учир “гарзын цоорхой”-г нөхөж, алдагдлаа бууруулах ёстой. Үүний тулд Улаанбаатар хотын нийтийн тээврийг бүрэн шинэчилж, тулгуурт гүүрэн байгууламж бүхий нийтийн тээврийн хэрэгслийг гурван чиглэлд барих ажлыг эхлүүлж, эхний шугамыг 2024 онд багтаан дуусгахаар төлөвлөжээ.

Мөн Богдхан уулыг тойрсон 136 километр төмөр зам ашиглалтад орсноор Улаанбаатар хотын дундуур нэвтрэн өнгөрдөг төмөр замын ачаалал 50 хувиар буурч, ингэснээр нийслэлийн төвд байрлах тээвэр логиستيкийн болон худалдааны томоохон төвүүдийг үе шаттай нүүлгэн шилжүүлэх суурь нөхцөл бүрдэх учиртайг Нийслэлийн засаг дарга Д.Сумъяабазар хэлж байв.

Нийслэлийн авто замын талбарт ч их бүтээн байгуулалт өрнөж, Толгойт, Баянхошуу, Сэлбэ, Дарь-Эх зэрэг дэд төвийг холбосон 72 километр Их тойруу хурдны зам барих ажлыг ирэх оноос эхлүүлэхээр төлөвлөжээ. Дэд бүтцийн томоохон шийдлүүдийн үр дүнд нийслэл хотын “ачаа”

Монгол Улс нэг хүнд ногдох газар нутгийн хэмжээгээр дэлхийд эхний 10-т жагсдаг ч нийт нутаг дэвсгэрийн 0.3 хувьд хүн амын тэн хагас аж төрж байна.

Улаанбаатар хоттой дүйцэхүйц шинэ суурьшлын бүсийг эртний нийслэл Хархорум хотыг түшиглэн байгуулах нарийвчилсан судалгааг эхлүүлнэ.

хөнгөрч, бизнес цэцэглэн хөгжих, эдийн засгийн урсгал эрчимжих суурь нөхцөл бүрдэнэ гэж албаныхан онцолж байна.

Хөдөөгийн сэргэлт

Ардчилсан нийгэмд хэн, хаана амьдрах нь хувь хүний сонголт. Хэн нэгнийг хаана амьдрахыг нь заах эрх хэнд ч үгүй. Харин дэд бүтцийг илүү хүртээмжтэй болгож, хот хөдөөгийн хөгжлийн холдсон орон зайг ойртуулах нь төвлөрлийг сааруулах хамгийн оновчтой шийдэл юм. Дэлхийн зарим хот эдийн засгаа бэхжүүлэх зорилгоор оршин суугчдаа тэлэх бодлого явуулдаг ч манайх шиг цөөн хүн амтай улс хүн амын суурьшил, хэт төвлөрөлд онцгой ач холбогдол өгөх учиртай.

Хот, хөдөөгийн тэнцвэрт хөгжлийг хангахад эдийн засгийн бодит хөшүүрэг, эрхзүйн цогц шинэчлэл, тогтолцооны томоохон шийдэл хэрэгтэй. Харин бодлогын хамгийн том хөшүүрэг нь “Шинэ сэргэлтийн бодлого” гэдгийг Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ онцолж байв. “Тэр дундаа боомт, эрчим хүч, аж үйлдвэржилтийн сэргэлтийн бодлого, их бүтээн байгуулалт дагасан ажлын байр нь орон нутгийн хөгжилд ихээхэн түлхэц үзүүлнэ” гэж тэрбээр тодотгосон.

Мөн энэ жил Улаанбаатар хоттой дүйцэхүйц шинэ суурьшлын бүсийг эртний нийслэл Хархорум хотыг түшиглэн байгуулах нарийвчилсан судалгааны ажлыг олон улсын

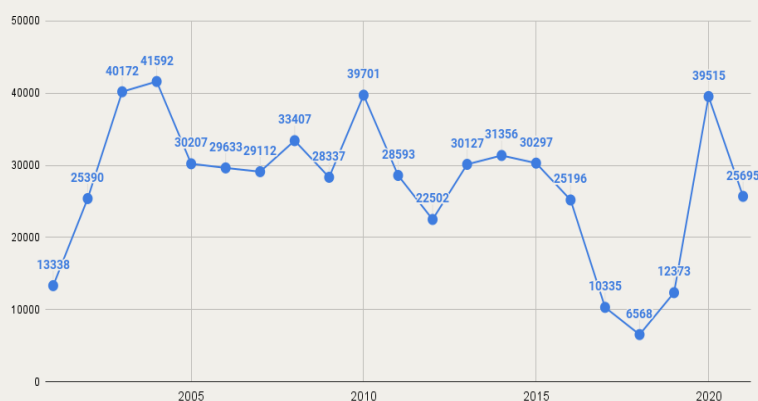
хот байгуулалтын инженерүүдтэй хамтран эхлүүлэхээр төлөвлөжээ,

Төвлөрлийг сааруулах өөр нэг гарц нь аймгийн төвүүдийг бие даасан хот болгон хөгжүүлэх явдал юм. Үүний үр дүнд төсвийн орлогоо бие даан бүрдүүлэх эдийн засгийн боломжийг нээж, орон нутгийн удирдлагуудын эрх мэдэл, үүрэг хариуцлагыг нэмэгдүүлснээр бүсчилсэн хөгжлийг дэмжих боломжтой гэж бодлого тодорхойлогчид үзсэн байна. Мөн хөдөө, орон нутгийн хөгжлийг дэмжихийн тулд Улаанбаатар хотоос орон нутагт шилжин суурьшсан иргэд, аж ахуйн нэгжүүдийг цогц бодлогоор дэмжих замаар төвлөрлийг сааруулах боломжтой талаар чуулганд оролцогчид онцолж байв.

Хөдөөгийн хүн амыг хотууд соронз мэт татаж, орон нутаг эзгүйрч буй нь дан ганц манай улсын зовлон биш юм. Хэт төвлөрлийг шийдвэрлэж буй зарим орны туршлага үнэхээрийн санаа авуштайг Удирдлагын академийн дэд захирал, доктор, профессор Ш.Батсүх онцолж байсан удаатай. Тухайлбал, ХБНГУ-ын Бавари муж улс Үндсэн хуульдаа хот, тосгоны хөгжлийн ялгааг арилгах тухай заалт оруулж, энэхүү заалтаа хэрэгжүүлэх зорилгоор ажлын хэсэг байгуулжээ. Тус ажлын хэсэг хот, хөдөөгийн ялгааг арилгахын тулд “Орон зайн тэгш байдал” гэсэн бодлого хэрэгжүүлж, хот, тосгон, суурингийн алинд нь ч иргэд ижил тэгш боломжоор хангагдсан орчинд амьдрахад бүх анхаарлаа чиглүүлдэг байна. Жишээлбэл, Мюнхэн хотынхоос ч илүү өндөр хурдтай өргөн зурвасын интернэт үйлчилгээг жижиг хотуудад нэвтрүүлж, авто зам болон төмөр замын дэд бүтцийг сайжруулж, үйлчилгээг нь чанаржуулснаар иргэд, аж ахуйн нэгж байгууллагууд байгалийн сайханд, тайван, чимээгүй нөхцөлд том хотуудынхтай адил түвшинд ажиллах боломж бүрджээ.

Манай улсад хот, хөдөөгийн ялгааг богино хугацаанд арилгах боломжгүй ч дэд бүтцийг сайжруулах, ажлын байрыг шинээр нэмэгдүүлэх, жижиг дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих, боловсрол, нийгмийн үйлчилгээг илүү хүртээмжтэй болгох зэргээр хөдөөг хөгжүүлэх боломж бий. Энэ боломжийг 10 жилийн хугацаанд хэрэгжих “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын хүрээнд бодит ажил хэрэг болгоно гэдгээ эрх баригчид Эдийн засгийн чуулганы үеэр онцолж байлаа. ■

Орон нутгаас нийслэл рүү шилжин ирсэн хүн амын тоо

Эх сурвалж: ҮСХ

Байр суурь

С.АМАРСАЙХАН
Шадар сайд

Залуучууд хөгжлийг дагадаг. 2020 онд нийслэл хотод 40 мянга шахам иргэн шилжин суурьшсан бол өнгөрсөн онд 25 мянган иргэн нүүж ирсэн. Сум орон нутагт залуусыг татах үзвэр үйлчилгээ алга. Төрийн алба дагасан цөөн хэдэн ажлын байр л байна. Тиймээс тэд арга буюу эдийн засгийн 70 гаруй хувь эргэлддэг нийслэл хотод ирж байна. Замын-Үүд, Цагааннуур, Алтанбулаг, Хөшигийн хөндий гэх мэт чөлөөт бүсүүдэд хөгжлийг бүтээж чадвал төвлөрөл саарна.

Ж.МӨНХБАТ
УИХ-ын гишүүн

Хот, хөдөөг хөгжүүлэх нэгдсэн бодлого алга. Эдийн засгийн хөгжлийн яаманд Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал, Бүсийн хөгжлийн зорилтот хөтөлбөр, Барилга хот байгуулалтын яаманд Хүн амын нутагшил, суурьшлын ерөнхий төсөл, нийслэлд болохоор Улаанбаатар хотын ерөнхий төлөвлөгөө байна. Эдгээр дөрвөн баримт бичгийг дөрвөн янзын хуулиар зохицуулдаг. Дөрвөн яам, дөрвөн байгууллага нь өөр өөрсдийнхөө оролцоо, нөлөөллийг дөвийлгөж явсаар бие биеэ чөдөрлөчихсөн. Тиймээс энэ бүхнийг нэг стандартад оруулж, уялдуулах шаардлагатай.

А.ГАНХУЯГ
Улаанбаатар хотын
Худалдааны танхимын
ерөнхийлөгч

Хотын төвлөрлийг буруутгах талаас нь их ярьдаг. Гэвч үнэн хэрэгтээ төвлөрөл бол хоёр талтай зүйл. Өнөөдөр Улаанбаатар хотод 1.6 сая хүн аж төрж байгааг боломж гэж харах хэрэгтэй. Дэлхийн аль ч хот, муж олон хүн авчрахын төлөө өрсөлдөж байдаг. Үр дүнд нь тэр хот, бүс нутаг хөгждөг. Тиймээс төвлөрлийн муу үр дагаврыг бууруулж, зөв тал руу нь чиглүүлэхийн тулд оновчтой бодлого хэрэгжүүлэх нь чухал. Магадгүй алсдаа орон нутагт дэд бүтэц сайжирмагц хүмүүс хөдөөг зорьж амьдрах байх. Дэд бүтэц Улаанбаатарт байхад хүмүүс наашаа л зүтгэнэ.

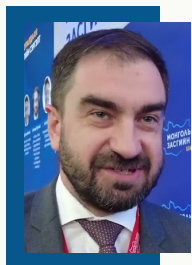
Д.СУМЬЯАБАЗАР
Нийслэлийн Засаг
дарга бөгөөд
Улаанбаатар хотын
Захирагч

Өнгөрсөн хугацаанд нийслэл хот төсөв хөрөнгийн маш их дутагдалтай явж ирсэн. Хэрэв хөрөнгө нь байвал нийслэлчүүдийн өмнө тулгамдаад буй олон асуудлыг шийдэж чадна. Бид 2021 онд 29 тэрбум төгрөг байсан нийслэлийн төсвийг 900 тэрбум болгон нэмэгдүүлж чадсан. Нөгөөтгээгүүр, хотын хөгжлийг тодорхойлох хууль, эрхзүйн зохицуулалтуудаа үндэс сууриар нь эргэж хараач гэж хэлмээр байна.

Д.ОЮУНХОРОЛ
Хөшигийн
хөндийн бүтээн
байгуулалтын
асуудал хариуцсан
захиргааны дарга

Хот, хөдөөгийн сэргэлтийн хүрээнд Хөшигийн хөндийд эдийн засгийн чөлөөт бүс, шинэ хот байгуулах бүтээн байгуулалтыг ирэх онд эхлүүлэхээр төлөвлөсөн. Дэлхийн олон улс орон нисэх онгоцны буудлаа түшиглэн хот байгуулж, аялал жуулчлал, худалдаа үйлчилгээ, тээвэр логистикийн төв байгуулдаг. 2010 оноос хойш 83 орон нисэх буудлаа түшиглэн хот байгуулсан байна. Эдгээр сайн загваруудаас санаа авч ажиллах нь зүйтэй.

ВИКТОР ЛУТЕНКО
НҮБ-ын Олон
улсын шилжилт
хөдөлгөөний
байгууллагын Монгол
дахь салбарын
хөтөлбөрийн
менежер

Хүн эрх чөлөөгөө эдэлж буй учир шилжих хөдөлгөөнийг муу зүйл, сайн зүйл гэж ярихаа больсон. Харин үүний оронд шилжин суурьших хөдөлгөөнийг хэрхэн сайн зохион байгуулж, хөгжлийн нэг хэсгээ болгох вэ гэдэгт илүү их анхаарах болсон байна. Тиймээс Монгол Улс ч үүнийг ашигтай байдлаар төлөвлөх боломжтой. Шилжин суурьших хөдөлгөөн нь хүн гэдэг үнэт капиталыг тухайн зах зээлд нийлүүлж байна гэсэн үг.

Үндэсний үнэт зүйл

Соёлоор байлдан дагуулъя

Монгол Улсыг мэдэхгүй бол биднээс хэн ч, юу ч авахгүй гэсэн нь эл хэлэлцүүлгийн нэг онцлох санаа байв.

Монголчууд бидний үндэсний ялгарал буюу ижилсэл (national identity) юу вэ? Үндэсний өв соёл, түүх уламжлал, нүүдэлчин хэв маяг, онгон дагшин байгаль, монгол хэл бичиг, эрийн гурван наадам гэх мэт олон ялгаатай хариулт гарч ирэх байх. Харин Монгол Улсын даяар ижилсэл нь (global identity) юу вэ? Бас л өргөн хүрээг хамарсан, ганц хариулт хэлэх боломжгүй адармаатай гэмээр асуулт.

Гэтэл дэлхийн зарим улс аль хэдийн өөрийн гэсэн ялгаралтай, тэр нь тов тодорхой, олон улсад өөрийн гэсэн үнэ цэнтэй болсон байна. Тухайлбал, бид япон хүнийг хөдөлмөрч, улсыг нь өндөр хөгжилтэй Азийн бар, германчуудыг цаг барьдаг, сахилга баттай, Европын хамгийн том эдийн засагтай улс, АНУ-ыг ардчиллын өлгий, харин Израилийг Нобелийн шагналтнуудын өлгий гэх мэтээр ерөнхийд нь тодорхойлдог. Сонирхолтой нь “өөрөө өөрийгөө олсон”, дэлхий

дахинд даяар ижилсэлээ тодорхойлсон дийлэнх улс нь хөгжингүй улсууд байна.

Тиймээс үндэсний ялгаралаа зөв тодорхойлох нь улс орны хөгжилд тодорхой хэмжээний нөлөөтэй, эдийн засаг, нийгмийн хөгжилд шууд биш боловч дам (сөрөг болон эерэг) нөлөө үзүүлдэг гэсэн гаргалгаа хийж болох юм. Чухам энэ сэдвийг хөндсөн “Үндэсний нэгдмэл үнэт зүйл, үндэсний өнгө төрх” хэмээх нэгэн сонирхолтой хэлэлцүүлэг “Эдийн засгийн чуулган”-ы хүрээнд боллоо.

Монгол Улсыг мэдэхгүй бол биднээс хэн ч, юу ч авахгүй гэсэн нь эл хэлэлцүүлгийн нэг онцлох санаа байв. Дэлхийн 200 гаруй улсыг айл гэж үзэх юм бол бүгд ямар нэг зүйл зарж борлуулж, улс гэрээ авч явж буй. Тэр дунд Монгол Улс юугаараа ялгарах вэ? Зөвхөн өнөөдрийнх шиг нүүрс, зэсхэн зардаг эдийн засагтай улс гэдгээрээ ойлгогдоод явах уу? Бид үндэсний ижилсэл, эсвэл

► даяар ижилслээрээ дэлхийн бусад улсаас ялгарах нь чухал боловч энэ нь бусад улс үндэстэнд үнэ цэн өгдөг, таалагддаг, бидний борлуулж буй бүтээгдэхүүн тэдэнд хэрэгтэй байх ёстой юм. Хүн төрөлхтний сайн сайхны төлөө оруулж хувь нэмрээр нь улсуудыг тодорхойлдог “Good Country Index”-т Монгол Улс 169 улсаас 106-р байрт орсон агаад бидний хамгийн гол хувь нэмрийг НҮБ-ын энхийг сахиулах ажиллагаанд оролцож буй энхийг сахиулагчид гэж үзжээ. Мэдээж бидэнд дэлхийд үнэ цэн, өнгө нэмж буй өөр олон жишээ буюу соёл урлаг, спорт, эдийн засаг, шинжлэх ухааны салбарын төлөөлөл олон бий. Гагцхүү тэр бүхнийг эдийн засгийн томруулдаг шилээр харвал чамлалттай үр дүн харагдана. Тиймээс Монгол Улсыг таниулах коммуникацийн стратеги чухал гэдгийг Соёлын сайд Ч.Номин хуралдааны үеэр дурдсан.

Монголчууд бид дэлхийд өгөх үнэ цэн талаасаа “алтан дээр суусан гуйлгачин” мэт байгааг нэг талаас хүлээн зөвшөөрөх ёстой. Зөвхөн байгаль, түүх, Чингис хаанаас гадна суусан газраасаа шороо атгах олон боломж бидэнд бий. Заавал гар утас бүтээж, автомашин үйлдвэрлэж, жуулчдын диваажин болж, казино байгуулах шаардлагагүй. Бид том зах зээл дээр байр сууриа олсон улсуудтай өрсөлдөхийн оронд зах зээлийн сиймхийг эзэлхийг хичээх нь зүйтэй юм. Монголын худалдааг дэмжих төслийн ахлах мэргэжилтэн К.Круг энэ талаар “Дэлхийд бараг өрсөлдөгчгүй бүтээгдэхүүн хөгжүүлэх нөөц Монголд бий” гэж өгүүлсэн. Тэрбээр “Жишээ нь, адууны тос, хонины сүүл, ингэний сүүтэй биеийн тос зэрэг ургамал болон амьтны гаралтай үс, арьс арчилгааны бүтээгдэхүүнүүд. Ийм бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг өөр улс бараг байхгүй шүү дээ. Ийм төрлийн бүтээгдэхүүн нь зах зээлийн маш жижиг сегмент буюу зах зээлийн сиймхийд (market niche) чиглэдэг бөгөөд хүн бүр худалдаж авахыг хүсэхгүй нь мэдээж. Харин авах хүсэлтэй хүмүүс нь Монголоос авах болно” гэж зөвлөж байв. Үүн дээр мэдээж манай улсын нүүр царай болж буй ноолуурын үйлдвэрлэлийг дурдах ёстой. Дэлхийн ноолуурын зах зээлд жилд дунджаар 24 мянган тонн ноолуур эргэлддэг бөгөөд үүний 45 хувийг Монгол улс хангаж, ноолуур үйлдвэрлэлээр дэлхийд хоёрдугаарт орж байна.

Хуралдааны үеэр онцолсон өөр нэг сэдэв

бол соёлын бүтээлч үйлдвэрлэл. Монгол Улсын үндэсний баялаг болсон оюуны бүтээлийг эдийн засгийн эргэлтэнд оруулах, уул уурхайгаас хэт хамааралтай эдийн засгаа солонгоруулахын тулд соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийг дэмжих зайлшгүй шаардлагатай. Дэлхий даяар соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийн экспортын хэмжээ 2015 онд нүүрсний экспортын хэмжээнээс 6.4 дахин их байсан статистик бий. Харин 2020 онд Монгол Улсын нийт экспортын 0.005 хувийг соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийн салбар бүрдүүлжээ. Үүнийг мөнгөн дүнгээр илэрхийлбэл 362.2 мянган ам доллар юм. Харин К-поп урсгалаар дэлхийн зах зээлд танигдсан БНСУ-ын дуу хөгжмийн салбарынх нь экспорт хэдэн зуун сая доллароор хэмжигдэж байна.

Монголыг дэлхийд таниулж буй нэг бахархал бол “The Hu” хамтлаг. Тус хамтлагийн анхны “The Gereg” цомог нь 2019 оны дөрөвдүгээр сард “Billboard”-ийг тэргүүлж, тэдний араас BTS хамтлаг жагсаж байв. Венецийн дүрслэх урлагийн олон улсын биенналь, Каннын кино наадмын асар өндөр стандарт, шалгуурыг давж оролцоор ирсэн монгол уран бүтээлчид ч олон. “Бор зүрхээрээ” бүхнийг болгож ирсэн бүтээлч үйлдвэрлэлийн салбарынхныг дэмжих чухал хуулиуд өнгөрсөн онд батлагджээ. “Соёлын тухай хуулийг шинэчлэн, Кино урлагийг дэмжих тухай хууль, Музейн тухай хуулийг шинээр баталсан нь соёлын салбарт бизнесийн эрхзүйн орчныг оруулж ирсэн ач холбогдолтой” гэж УИХ-ын гишүүн, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын байнгын хорооны дарга Г.Дамдинням онцлов. “Соёлын салбар бол тэтгэмж авч амьдардаг бус харин эдийн засагтаа хувь нэмэр оруулж, өөрөө өөрийгөө аваад явдаг салбар” гэдгийг харуулахын тулд Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийг дэмжих тухай анхдагч хуулийг батлах ёстой гэж үзэж буйгаа тэрбээр нэмж хэлсэн.

Бусад үндэстний үнэт зүйлстэй өрсөлдөж, дэлхийд нэрээ тамгалах стратеги боловсруулан улмаар Монгол Улсын нэр хүндийг өсгөх, өрсөлдөх чадварыг сайжруулах, экспортыг нэмэгдүүлж, эдийн засагт эерэг нөлөө үзүүлэх нөөц боломж бидэнд хангалттай их бий. Гагцхүү энэ тал дээр нэгдсэн ойлголтод хүрч, түүнийгээ сурталчлан таниулахын төлөө бодитой алхам хийх нь л чухал байна. ■

“Good Country Index”-т Монгол Улс 169 улсаас 106-р байрт орсон агаад бидний хамгийн гол хувь нэмрийг НҮБ-ын энхийг сахиулах ажиллагаанд оролцож буй энхийг сахиулагчид гэж үзжээ.

Байр суурь

Ч.НОМИН
Соёлын сайд

Үндэсний нэгдмэл үнэт зүйл бол биднийг оюун санаагаар нэгтгэж байгаа хамгийн чухал зүйл юм. Эл үнэт зүйлээ өвлөн уламжлуулж, нэгдмэл хэвээр нь байлгаж хойч үедээ өвлүүлэх нь аль нэг салбарын үүрэг бус салбар дундын зохицуулалт юм. Соёлын яамны зүгээс үндэсний нэгдмэл үнэт зүйлийг тодорхойлохын тулд ямар чиглэлээр ажиллах ёстой талаар судалгаа хийж байна. Ташрамд дурдахад олон улсын коммуникацийн чиглэлээр дэлхийн тэргүүлэх компаниудын нэг “Edelman” группийн БНСУ дахь салбартай хамтран монголчуудын дунд хийсэн судалгаанаас үзэхэд бид өөрсдийгөө дасан зохицох чадвартай, ур ухаан сайтай, морь унасан Чингис хаан гэж боддог нь харагдсан.

Монгол Улсын global identity-г тодорхойлохын тулд гурван тулгуурт буюу үндэсний нэгдмэл үнэт зүйл, үндэсний ижилсэл ондоошил, үндэсний брэндингийг хамтатган хийсэн бодлого байх ёстой. Үндэсний брэндинг бий болсноор Монгол Улс олон улсад танигдах, нэр хүнд өсөх, энэ хэрээр өрсөлдөх чадвар сайжрах, экспорт нэмэгдэх, эдийн засагт эерэг нөлөө үзүүлэх давуу талтай юм.

В.ГАНЗОРИГ
Бат Солюшн
Партнерс ХХК-ийн
УЗ-ийн дарга

Монголчууд бидэнд үнэт зүйлс байхгүй мөн нэг зүйлд нэгдэж чадахгүй байгаа гэж боддог. Бусад улс үндэстнийг тодорхойлдог, толгойд амархан орж ирдэг ажилсаг, үнэнч, цаг барьдаг гэх мэт тэмдэг нэр бий. Харин монгол хүнийг эергээр ингэж тодорхойлж, заах үг бий юу? Хэрэв байгаа бол бид түүндээ хүрэхээр хангалттай сайн байж чадаж байна уу гэдэгт би эргэлзэж байгаа учраас ингэж хариуллаа. Гэхдээ энэ бол улс үндэстнийг бүхэлд нь, олон салбарыг хамарсан том асуудал учраас бүгдээрээ хэлэлцэх шаардлагатай. Гэхдээ хэлэлцэж байна гээд удаж цаг алдах ёсгүй. Үнэндээ бид үндэстний нэгдмэл зүйл, үндэсний брэндийн талаар олон жил хангалттай ярьлаа.

Г.ДАМДИННЯМ
УИХ-ын гишүүн,
Боловсрол, соёл,
шинжлэх ухаан,
спортын байнгын
хорооны дарга

Эдийн засгийн чуулганд соёлын асуудлыг тусгайлан авч үзэж, монголчууд бид өөрсдийгөө хайх, бид хэн юм бэ, дэлхий дахинд өөрсдийгөө хэн гэж таниулах вэ, баатрууд, нүүдэлчин ард түмэн гэдгээрээ юу, эсвэл шинэ дижитал орчинд ажиллаж амьдарч чаддаг, хурц тод өнгө бүхий орчин үеийн монгол уу, эсвэл хүний эрх, тэгш байдлыг дээдэлдэг, дэлхий нийттэй ижилхэн дуу хоолойгоор ярьж чаддаг ард түмэн үү гэдгээ ярьж байгаа нь их чухал юм.

Ч.ГАНЦЭЦЭГ
Ханбогд Кашмер ХХК-ийн
Ерөнхий захирал

Бид Монголын онгон байгалийг дэлхийд таниулж, монголчууд зориг тэвчээртэй, тууштай, хөдөлмөрч ард түмэн гэдгийг брэндинг болгож гаргах цаг иржээ. Бидэнд дэлхий дахинд сурталчлах олон үнэт зүйл байна. Манай компанийн хувьд ноолууран бүтээгдэхүүнээрээ дамжуулан нүүдлийн мал аж ахуй, онгон байгаль, монгол ахуйг сурталчилж байна.

Д.ЧОЙЖАМЦ
Тэргүүн хамба лам

Монголчууд түүхэндээ хэзээд үндэсний нэгдмэл үнэт зүйлтэй байж ирсэн, хамтдаа нэгдэж, нэгдмэл байж чадсанаараа улс эх орноо аварсаар ирсэн гэдэгт би итгэдэг. Үндэсний үнэт зүйл цаг хугацааны туршид өөрчлөгдөж болох ч уламжлал, эв эе нь үргэлж хадгалагдах болно.

ШЁН КВОН
Адельман Кореа
компанийн захирал

Би 2011 оноос Монголын үндэсний брэндийн зөвлөлтэй хамтран ажиллаж, брэндийн ач холбогдлыг харуулсан судалгаа хийж байсан юм. Аливаа улс соёл, үнэт зүйлсээс гадна эдийн засгийн хөгжил, байгалийн нөөц тал дээр ч брэнд бүтээх нь их чухал. Тиймээс үүнийг бий болгохын тулд яамд системтэйгээр ажиллах хэрэгтэй гэж боддог.

Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэл

Ч.Номин: Эдийн засгийн бодлого, хамтын ажиллагааг маш тодорхой болгож, олон улсад зарлаж чадлаа

Соёлын сайд Ч.Номинтой Эдийн засгийн чуулганы үр дүн болон соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийн талаар ярилцлаа.

-Цар тахлын дараах эдийн засгийн сэргэлтэд дэлхий даяараа анхаарч буй чухал цаг үед “Эдийн засгийн чуулган-2022” зохион байгуулагдлаа. Энэ удаагийн чуулганы онцлог, ач холбогдлыг та хэрхэн дүгнэж байна вэ?

-Монголын эдийн засгийн чуулган цар тахлаас болж гурван жил завсарлаад энэ жил өргөн хүрээнд боллоо.

Өнгөрсөн хугацаанд Засгийн газар цар тахлын эсрэг шат дараатай хариу арга хэмжээ

авч, иргэдийг вакцинжуулсны дүнд Монгол Улс харьцангуй эрт хязгаарлалтын горимоо цуцалж, энгийн ажил амьдралдаа шилжсэн.

Улмаар цар тахлын дараах эдийн засгийн сөрөг нөлөөллийг бууруулахын тулд Засгийн газраас “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг хэрэгжүүлж эхлээд байна.

Хэдийгээр дотоодод цар тахал харьцангуй намжиж байгаа ч бүс нутгийн улс орнуудад цар тахал болоод геополитикийн асуудал үргэлжилж байгааг бид бүгдээрээ мэдэж байна. Тиймээс энэ амаргүй цаг хугацаанд эдийн засгаа сэргээхийн тул зөвхөн Засгийн газар бодлогоо тодорхойлоод орхих бус төр хувийн хэвшил, хөрөнгө оруулагчдын итгэл, ойлголцлыг урьтал болгож, “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-оо танилцуулж, хамтаараа эдийн засгаа сэргээхийг энэ удаагийн чуулганаар голчилсон.

“Шинэ сэргэлтийг бодлого”-ыг хэлэлцэх, хувийн хэвшил, ард иргэд, эрдэмтэн судлаачид, гадаадын түншүүддээ цэгцтэй дараалалтай, тодорхой танилцуулах, ойлгуулах зорилгоор эдийн засгийн чуулганы өмнө урьдчилсан хэлэлцүүлгийг явуулсан. Энэ нь тал талын ойлголтыг нэгтгэсэн чухал үүрэгтэй боллоо.

Миний дүгнэж байгаагаар энэ удаагийн чуулганы үр дүнд нэг чиг рүү улсаараа харж, улсын бодлого ямар явж байгааг хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллага, эрдэмтэн судлаачид, цаашлаад дэлхий дахин олж мэдэж чадсан гэж бодож байна.

Ялангуяа цар тахлын амаргүй үед олон улсын томоохон байгууллагуудаас төлөөлөгч, хөрөнгө оруулагчид ирж оролцсоныг дурдах хэрэгтэй болов уу. Түүнчлэн энэ удаагийн чуулганаар төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаа маш сайн тодрон харагдсан гэж бодож байна.

-МЭЗЧ-2022-аас гарсан бодитой үр дүн юу

Энэ удаагийн чуулганы үр дүнд нэг чиг рүү улсаараа харж, улсын бодлого ямар явж байгааг хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллага, эрдэмтэн судлаачид, цаашлаад дэлхий дахин олж мэдсэн.

Үндэсний
нэгдмэл үнэт
зүйл болоод
үндэсний өнгө
төрхөө хэрхэн
бүрдүүлэх
вэ гэдэг
судалгаа хийж
ерөнхийдөө
дуусаж байна.

► **вэ. Ерөнхий сайдын амласнаар ирэх жилийн чуулган эхлэхэд бодитой ажил хэрэг болгосон байх зорилтуудаа тодорхойлсон уу?**

- Юун түрүүнд Засгийн газар Шинэ сэргэлтийн бодлогоо танилцуулж, дотоод гадаадаа ойлголцол итгэлцэл бий болгож чадсан.

Аялал жуулчлалын салбарт гэхэд Соёлын яам жуулчдын явдаг маршрутын дагуу энэ зун тоглогдох олон арван соёлын арга хэмжээг төлөвлөж, агуулгаар нь зангидах, нэг цонхоор сурталчлах зэрэг ажлыг хийж эхэлсэн.

Ирэх жилийн өдийд гэхэд боомтын сэргэлт, эрчим хүчний сэргэлт, аж үйлдвэрийн сэргэлт, хот хөдөө, ногоон хөгжил, төрийн бүтээмжийн сэргэлт гэсэн зургаан бодлогоо хэрэгжүүлээд, тодорхой үр дүнд хүрнэ гэсэн хүлээлттэй байгаа.

Дээрх бодлогыг хэрэгжүүлэхийн тулд Ерөнхий сайд 49 тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалтын боломжийг дотооддоо болон олон улсад зарласан. Мөн хувийн хэвшилд ашигтай төслүүд дээр төр оролцохгүй гэсэн зарчим баримталж байгаа. Тиймээс аливаа нэг төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлэхэд хязгаарлагч хүчин зүйл байгаа бол салбар яамдтайгаа уулзаж, тодорхой асуудлаа шийдвэрлэхэд Засгийн газар бүхий л талаар дэмжин ажиллана.

-Тус чуулганд Соёлын яам ямар үүрэгтэй оролцсон талаар мэдээлэл өгнө үү?

-Олон улс оронд соёлын бодлогоор дамжуулан эдийн засгийн өсөлтийг дэмжиж байна. Үүнийг соёлын бүтээлч үйлдвэрлэл гэж дэлхий дахинаа нэрлээд байгаа юм. Зөвхөн эдийн засгийн ойлголт талаас нь ярихад бид өнгөрсөн жил Монгол Улсын соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийн суурь судалгааг бүрэн хийж дууссан.

2018 оны ЮНЕСКО-гийн тайланд соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийн салбар нь 2.2 их наяд ам.долларын зах зээлтэй, 30 сая ажлын байр бий болгодог гэж дурдсан. Нүүрсний салбар 78.4 тэрбум ам.долларын орлого олж байхад соёлын салбар 253 тэрбум ам.доллар буюу 3.2 дахин том зах зээлийг дэлхий дахинаа бий болгочихсон.

Харин Монгол Улсын хувьд энэ салбар ДНБ-ий 1.3 хувийг бүрдүүлж байгаа. Энэ нь ойролцоогоор 500 орчим тэрбум төгрөг, 30 гаруй мянган ажлын байрыг бий болгож байна гэсэн үг. Тэгэхээр соёлын салбар маань өөрөө эдийн

засгийн ухагдахуунтай, мянга мянган ажлын байр бий болгодог.

Бид судалгаа хийж, салбар бүрд тохирсон хууль эрх зүйн орчныг сайжруулж байгаа. Жишээ нь, кино салбарт Кино урлагийг дэмжих тухай хуулийг батлуулж, олон улсын кино зах зээлд оролцох, хамтрах боломжтой болсноор найм орчим сая ам.долларын хамтарсан кино төсөл эхэлсэн. Ердөө энэ кино төслөөс гэхэд бид ойролцоогоор хоёр сая орчим ам.долларыг Монгол Улсын эдийн засагт шингээж чадна. Тоног төхөөрөмж, зочид буудал, хоол хүнс гээд олон салбарт шингэнэ гэсэн үг. Мэдээж үнэлж баршгүй нь бид хамтын ажиллагааны хүрээнд салбартаа шинэ хуудас нээж, кино салбарынхан маань туршлагажиж дараа, дараагийн хамтын ажиллагааны эхлэл болно.

Энэ мэтээр соёлын салбарын бодлого давхар эдийн засгийн өгөөжөө өгч байгаа.

Харин эдийн засгийн чуулганд аялал жуулчлалын салбартай хамтран тодорхой бодлого барьж орсон. Манай улс жуулчид болоод хөрөнгө оруулагчдад хилээ бүрэн нээж, аялал жуулчлалын салбарыг сэргээх том зорилго тавьж байгаа. Засгийн газрын хуралдаанаа БНСУ-ын жуулчдыг визийн журмаас чөлөөлсөн. Энэ ажилд л гэхэд БОАЖЯ, ГХЯ гээд оролцогч тал нь олон. Мөн жуулчдад үйлчлэх зочид буудал, хоол үйлчилгээ гээд хувийн хэвшлийн оролцогч тал ихтэй. Тиймээс бүгд нэг цонхоор харж улс орноо сурталчилна гэдэг үүднээс Монгол Улсад ирээд яг юу үзэх вэ, бид улс орноо хэрхэн сурталчлах вэ, гадаад орчиндоо өөрсдийгөө хэрхэн таниулах вэ зэрэг асуудлаа нухацтай ярилцсан. Давхар судалгаа нь мөн хийгдэж байгаа.

Үүнийг бид Үндэсний нэгдмэл үнэт зүйл, үндэсний өнгө төрх хэлэлцүүлгээр ярилцсан. Дэлхий дээр 200 гаруй улс орон ижилхэн л аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх гэж байна. Үүнд бид хэрхэн өрсөлдөх юм, номоор төсөөлөхөд бидний хавтас юу вэ гэдгийг л нэн тэргүүнд хийж байгаа юм. Харин номын агуулга нь хавтас шигээ байхад бусад оролцогч талуудын үүрэг оролцоо чухал байгаа юм. Тиймээс Үндэсний нэгдмэл үнэт зүйл болоод үндэсний өнгө төрхөө хэрхэн бүрдүүлэх вэ гэдэг судалгаа хийж ерөнхийдөө дуусаж байна. Удахгүй олон нийтэд танилцуулна. ■

Ажиллах хүч

Ажилтай, орлоготой Монгол хүн хаана явна

Манай улсын хүн амын дийлэнхийг хөдөлмөрийн насны залуус эзэлдэг. Тиймдээ ч “Залуучуудын орон” хэмээн тодотгох нь бий. Үндэсний статистикийн хорооны судалгаагаар 2021 оны IV улирлын байдлаар манай улсад хөдөлмөрийн насны 2.104.6 мянган хүн байгаагийн 1.2 сая гаруй нь ажил хөдөлмөр эрхэлдэг болон эрхэлхэд бэлэн хүн байна. Харин 878.1 мянга нь ажиллах хүчнээс гадуурх хүн амын тоонд ордог. Үүнээс хүн амын дунд ажиллах сэдэл буурч, хөдөлмөрийн зах зээлийн идэвх суларсан гэдгийг харж болохоор. Угтаа Монголын хөгжлийг сэвхийтэл татах учиртай залуус маань өнөөдөр ажилгүйчүүдийн армийг түүчээлж байна.

Нөгөө талдаа ажлын байр олноор бий болсон ч өндөр цалин, хангамж авахыг хүн бүр хүсэж буй. Энэ байдлыг хөдөлмөрийн зах зээл дэх эрэлт, нийлүүлэлт харилцан адилгүй байдагтай холбон тайлбарладаг. Өөрөөр хэлбэл, ажиллах орчин, цалин хангамж нь ажил хайгчийн хэрэгцээнд нийцэхгүй байх, нөгөө талдаа ажил хайж буй иргэн ажил олгогчийн тавьж буй мэдлэг ур чадвар, хандлагын шаардлагад нийцэхгүй байх зэрэг хүчин зүйлсээс шалтгаалан хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтийн харьцаанд зөрүү үүсчээ.

Мөн ажилгүйчүүдийн тоо нэмэгдэж, иргэдийн хөдөлмөр эрхлэх сэдэл буурч байгаа нэг том шалтгаан бол төрийн хавтгайрсан халамж.

Төр, засгаас шаардлагатай иргэддээ халамж үзүүлэх нь зүй ёсных боловч үндэстнээ халамжийн бодлогод живүүлэх хэмжээнд хавтгайруулан олгож байгаа нь нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийг туших, иргэдийг бэлэнчлэх сэтгэлгээнд сургах, ажил хөдөлмөр эрхлэх сэдлийг бууруулж байна. Халамжаар амьдрагчид олширч хөдөлмөр эрхлэгчид багасаж байгаа нь нийгмийн “толгойны өвчин” болж хувирлаа.

Хөдөлмөрийн зах зээлийн өсөлт сүүлийн хэдэн улиралд алгуур сэргэж байгаа ч цар тахлын

өмнөх үе буюу 2019 оны түвшинд хүрээгүй хэвээр байна. Харин ажилгүйдлийн түвшин 8.1 хувь буюу өмнөх оны мөн үеэс 0.5 нэгж хувиар өндөр гарчээ.

Монголбанкнаас гаргасан 2022 оны гуравдугаар сарын тайлан мэдээнд дурдсанаар энэ оны эхний хоёр сарын байдлаар нийгмийн даатгалын сангаас 10.5 тэрбум төгрөгийн ажилгүйдлийн тэтгэмжийг 4.2 мянган хүнд олгожээ. Олгосон тэтгэмжийн хэмжээ өмнөх оны мөн үеэс 17.9 хувиар өндөр байгаа ч тэтгэмж авсан иргэдийн тоо буурсан үзүүлэлттэй байна.

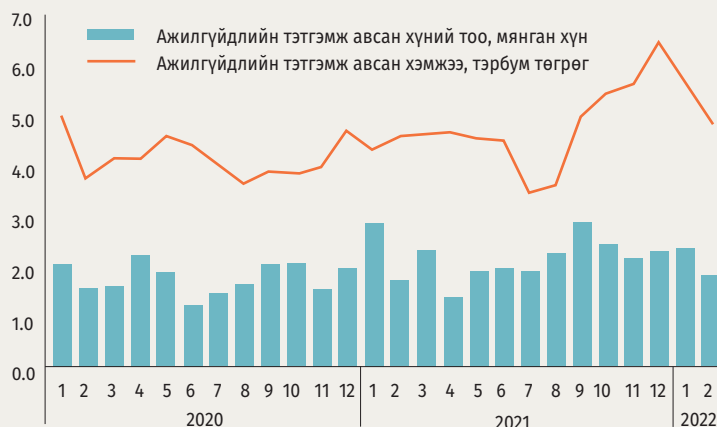
Цаашид хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих замаар ажиллах хүчний оролцоог нэмэгдүүлэх, хөдөлмөрийн зах зээлд нэвтрэхэд нь дэмжлэг үзүүлэх бодлого, үйл ажиллагааг боловсонгуй болгох зайлшгүй шаардлага тулгараад буй.

Нөгөө талдаа хавтгайрсан халамжийг багасгах, ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, хөдөлмөр эрхлэх насны залуучуудын хөдөлмөрийн бүтээмжийг сайжруулах бодлого нэн шаардлагатай байна.

“Монголын эдийн засгийн чуулган-2022”-ын үеэр Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын үр дүнд 280 гаруй мянган

Ажилгүйдлийн түвшин 8.1 хувь буюу өмнөх оны мөн үеэс 0.5 нэгж хувиар өндөр гарчээ.

Ажилгүйдлийн тэтгэмжийн хэмжээ

Эх сурвалж: Нийгмийн даатгалын ерөнхий газар

“Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын үр дүнд 280 гаруй мянган ажлын байр шинээр бий болно.

► ажлын байр шинээр бий болно. Улаанбаатарыг зорьсон их нүүдэл багасч, хөдөө орон нутагт өндөр цалинтай ажлын байр олноор бий болгохыг зорьж буй” гэдгээ онцолсон. Энэ хүрээнд ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, ажилтай орлоготой иргэдийн тоог нэмэгдүүлэх, хүний нөөцийн оновчтой менежментийг хөгжүүлэхэд салбарын яамнаас анхааран хэд хэдэн төсөл, хөтөлбөр эхлүүлээд байна.

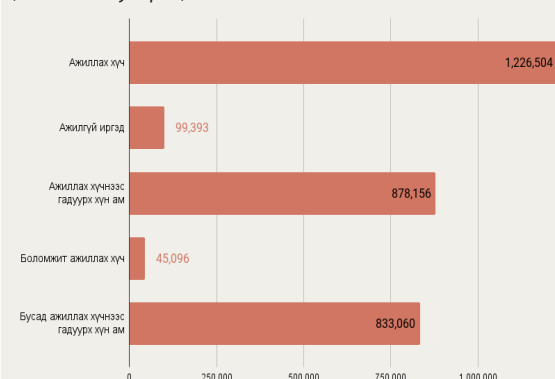
Эдийн засгийн чуулганы үеэр хөдөлмөрийн зах зээлийн өнөөгийн байдал, ажилгүйдлийн талаар “Ажиллах хүч, ажлын байрны ирээдүй” сэдэвт салбар хуралдаан зохион байгуулав. Хуралдаанд Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд А.Ариунзаяа Засгийн газраас хэрэгжүүлж буй хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлого, үйл ажиллагааны талаар дэлгэрэнгүй мэдээлэл өгсөн. Тэр дундаа Хөдөлмөрийн тухай хууль, Ажиллах хүчний шилжилт хөдөлгөөний тухай хуулийн шинэчлэлийн талаар мэдээллээ. Мөн Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангаас иргэд болон үйлдвэрлэл эрхлэгчдэд санхүүгийн дэмжлэг үзүүлж байгаа гэв.

Онцлууштай нэг арга хэмжээ нь залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих хөтөлбөр юм. Эл хөтөлбөрөөр залуусын хөдөлмөр эрхлэлтийн ур чадварыг хөгжүүлэх, ажил олгогчдын эрэлт хэрэгцээг хангах, ажлын байранд бодит туршлага хуримтлуулах, мэргэжлийн болон практик ур чадвар эзэмшүүлэх зорилготой аж.

Мөн хөдөлмөр хөнгөвчилж, зардал хэмнэсэн шинэ бүтээл, санаачилгыг дэмжих “СтартАп” улсын уралдааны талаар мэдээлэл өглөө. Уг уралдаанд тэргүүлсэн залууст Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангаас санхүүгийн дэмжлэг олгож, үндэсний ялагчаар тодорсон нэг багийг тавдугаар сард болох JCI байгууллагын Ази, Номхон далайн бүсийн чуулганы хүрээнд зохион байгуулж буй “Creative Young Entrepreneur” (CYE) уралдаанд улсаа төлөөлөн оролцох эрх олгоно гэдгийг салбарын сайд мэдэгдсэн.

Мөн Засгийн газраас эдийн засгаа дэмжих 10 их наядын цогц бодлогын хүрээнд 4.7 их наяд төгрөгийг хөдөлмөрийн зах зээлд зориулсан нь ажлын байрыг хадгалж чадсан гэдгийг онцоллоо. Хүний нөөцийн асуудал дээр өнгөрсөн зургаан жил боловсролын салбарын байгууллагуудыг дэмжих, залууст ур чадвар эзэмшүүлэх, мэргэшүүлэх олон төрлийн сургалт, үйл ажиллагаа зохион байгуулсан. Гэсэн хэдий ч хүний нөөцийн асуудал шийдэгдэхгүй хэвээр байна гэдгийг “АНД Глобал”, “Ондо Холдинг”-ийг үүсгэн байгуулагч, Ерөнхийлөгч Ч.Анар хуралдааны үеэр онцолж байлаа.

Ажил олгогч нь ажилтан сонгон шалгаруулж авахдаа мэргэжлийн ур чадвараас гадна харилцааны соёл, зөв хандлага, тогтвортой байх зэргийг илүүд үздэг болсон. Хэдийгээр мэргэжил нь өөр ч үнэхээр ажиллах сонирхолтой байвал сургаж, дадлагажуулаад ажиллах сонирхолтой байдаг гэдгийг хуралдаанд оролцогчид санал нэгтэй хэлж байв. ■

Хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал
(2021 оны IV улирал)

Эх сурвалж: ҮСХ

Байр суурь

А.АРИУНЗАЯА
Хөдөлмөр, нийгмийн
хамгааллын сайд

Хөдөлмөрийн зах зээлд тулгамдаж байгаа гол асуудал нь эрэлт, хэрэгцээний хоорондын нийцэл таарахгүй байгаатай холбоотой. Нэг талдаа маш олон ажилгүй залуучууд, нөгөө талдаа маш олон аж ахуйн нэгж нээлттэй ажлын байр зарлаад байхад ажиллах хүн алга гэсэн гомдол байна. Хоорондоо юун дээр зөрж байна вэ гэхээр нээлттэй ажлын байрууд нь мэргэжлийн, техникийн ур чадвар шаардаж байна. Нөгөө талдаа нийгмийн чиглэлээр төгссөн залуучууд хэт их байна. Тиймээс богино хугацаанд эдгээр залуучуудыг ур чадварын болон мэргэшүүлэх сургалтанд хамруулах шаардлагатай.

**МИНГАРЕЛЛИ
ЖИОВАННА**
“Global Dignity” ТУЗ-
ын дарга

Монгол Улс хөдөлмөрийн зах зээл, ажиллах хүчний тал дээр хэд хэдэн зүйлд анхаарах ёстой болов уу. Тухайлбал, эдийн засаг, байгаль орчинд ээлтэй, үнэ цэнийг эрхэмлэх, нэр хүндтэй байх гэсэн суурь зарчмуудад онцгой их анхаарах хэрэгтэй. Засгийн газраас хэрэгжүүлэхээр зэхэж буй төсөл, хөтөлбөрүүдээ нэн даруй эхлүүлэх ёстой. Мөн ирээдүйн хөдөлмөрийн зах зээлд эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлж, үүнд онцгой анхаараасай гэж хүсэж байна.

О.ОТГОНБАЯР
Эрдэнэт үйлдвэр ТӨҮГ-
ийн Захиргаа, хүний
нөөцийн бодлогын
газрын дарга

“Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын хүрээнд Эрдэнэт үйлдвэр шинээр 1800 гаруй ажлын байрыг бий болгоно. Жилдээ 300 гаруй шинэ ажлын байр бий болгох зорилт тавьж, үе шаттай хэрэгжүүлэхээр төлөвлөөд байна. Манай үйлдвэрийн ажиллах хүчний 70 гаруй хувь нь залуус. Залуу үеийн сэтгэлгээ өөрчлөгдөж хөгжиж байна, цалингаас илүү тэд өөрсдийнх нь үнэт зүйлд тохирсон байгууллагын соёл, ажил амьдралын тэнцвэртэй байдлыг хүсэж байна. Тиймээс хүний нөөцийн хөгжлийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг судалгааны байгууллагуудыг дэмжиж, шинжлэх ухааны нотолгоонд суурилсан хүний нөөцийн удирдлагыг хэрэгжүүлэх зайлшгүй шаардлага бий болжээ.

О.ЦОГТГЭРЭЛ
УИХ-ын гишүүн

Монголын нийгэмд ажилгүйдлийн түвшин долоон хувьтай байна. Гэхдээ энэ бол өндөр тоо биш. Гол асуудал нь хөдөлмөр эрхэлж байгаа иргэд хөдөлмөрлөөд ч амьдрал нь өөдлөхгүй байна. Монголын нийгэмд иргэд ажил хийнгээ ядуурч байна. Үүний тод жишээ нь Төрийн ордны өмнө Чингисийн талбайг бүрхсэн олон залуусын жагсаалын шаардлага гэрчилж байгаа юм.

Ч.АНАР
АНД Глобал, Ондо
Холдинг Үүсгэн
байгуулагч,
Ерөнхийлөгч

Монгол Улсын хүн ам цөөн, мөн суурь боловсролын түвшин муудсан. Хоёрдугаарт, оюуны бүтээлч салбарын ажиллах хүч гадагшаа ихээр гарч байна. Учир нь тэд өөрсдийн үнэт зүйл, утга учрыг үнэлүүлэх орон зайг хайж байна. Тиймээс тэрхүү утга учир, үнэт зүйлсийг Монголд бүтээх хэрэгтэй. Монгол хүний үнэлэмжийг дээшлүүлэх, бүтээлч үйлдвэрлэлийн салбарыг хөгжүүлэх нь чухал. Үүнд төрийг хүлээхээс илүү хувийн хэвшил манлайлах ёстой.

Дэлхий дахинд капитал буюу хөрөнгө мөнгөнд суурилсан эдийн засаг мөхөж байна. Харин капитал гэдэг зүйл нь хүн болж хувирсан. Хэн авьяастай, чадвартай, бүтээлч байна тэр хүн баялгийг, үнэ цэнийг бүтээж байна. Үүнийг Монголд хувийн хэвшлийнхэн үлгэрлэх хэрэгтэй.

Б.ГАНТУЛГА
Ардын Тэтгэврийн
Данс компанийн
Гүйцэтгэх захирал

Ажиллах хүч хязгаарлагдмал манай улсын хувьд ажиллах хүчээ зөв хуваарлах нь чухал. Тиймээс бүтээмж өндөр, ашигтай салбар луу ажиллах хүчээ чиглүүлэх хэрэгтэй. Төр 37 их наяд төгрөгийн үнэлгээтэй 339 компанитай. Үүнийхээ 10 хувийг хувьцаат компани болгоод тодорхой шалгууртайгаар иргэддээ эзэмшүүлбэл эргээд уул уурхай болон бусад салбараас гарч байгаа ашиг өгөөжийг иргэд хүртэж чадна.

Ногоон хөгжил

Ногоон хөгжлийн сэргэлт эхэллээ

Экологийн тогтворгүй байдал, дэлхийн дулаарлаас шалтгаалсан байгалийн гамшигт үзэгдлүүд хурдацтай нэмэгдэж, дэлхийн улс орнууд орших уу, эс орших уу гэдэг түгшүүртэй, эгзэгтэй цаг мөчтэй нүүр тулаад байна. Байгалийн гамшгийн 49 хувь нь хүний буруутай үйлдлээс шалтгаалж байгаа агаад үүнээс гарах гарц бол ногоон хөгжил гэж НҮБ-аас тунхаглан зарласан.

Гэтэл манай улс өнгөрсөн 30 гаруй жилийн хугацаанд байгалийн баялагт тулгуурласан эдийн засгийн бодлого явуулж, байгаль экологи, нөхөн сэргээлт, ногоон хөгжлийг хамгийн арын эгнээндээ үлдээжээ. Үүний уршгаар нийт газар нутгийн доройтол, цөлжилт 76,8 хувьд хүрч, сэргээгдэж буй гол мөрний тооноос ширгэж алга болж буй булаг

шанд, гол мөрний тоо хоёр дахин их байна. Дэлхийн дулаарал 1,5 хэмээс дээш нэмэгдвэл сүйрэл гэдгийг НҮБ анхааруулсан. Гэтэл манайд 2,2 хэмээр дулаарч, бусад улс орноос 0,7-1,0 хэмээр илүү байгаа нь сүйрлийн ирмэгийг аль хэдийн даваад гарчихсан үзүүлэлт.

Мянганы тунхаглал хэмээх бодлогын баримт бичгийг баталсан НҮБ-ын Ерөнхий ассамблейн 2000 оны хурлаас хойш Тогтвортой хөгжил гэх нэр томъёо дэлхий нийтийн анхаарлын төвд орсон бөгөөд “Дэлхийн тогтвортой хөгжлийн илтгэл” хэмээх зузаан товхимлыг манай Ерөнхий сайд нар жил бүр НҮБ-ын суурин төлөөлөгчөөс гардан авч байгаа нь телевизийн суваг бүрийн мэдээгээр гардаг байлаа. 2012 онд болсон НҮБ-ын тогтвортой хөгжлийн дээд хэмжээний уулзалтаар ногоон эдийн засгийг улс орон бүр өөрийн онцлогт тохируулан хөгжүүлэх зөвлөмж гаргав. Монгол Улс 2012 онд Засгийн газрынхаа бүтцэд үндсэн чиг үүргийн Ногоон хөгжлийн яамыг шинээр байгуулж, 2014 онд “Ногоон хөгжлийн бодлого” хэмээх бичиг баримтыг УИХ баталсан юм. Түүнчлэн өнгөрсөн жил УИХ-аас баталсан “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын есөн зорилгын нэгэнд Ногоон хөгжил багтжээ.

Гэвч ногоон хөгжлийн далайцтай бодлого, томоохон төсөл хөтөлбөр, ядахнаа олон нийтийн сэтгэл зүйд хоногших ганц сурталчилгаа ч хийгдээгүй өнөөг хүрчээ. Тийм ч учраас манай улсад ногоон бодлого, ногоон бизнес, ногоон санхүү, ногоон технологи, ногоон боловсрол, ногоон эрүүл мэнд, ногоон банк, ногоон даатгал зэрэг ойлголтыг жирийн иргэд төдийгүй бодлого тодорхойлох дээд, дунд түвшинд ч шууд ногоон гэдэг утгаар нь хүлээн авч, мод, цэцэг, жимс тарихыг л ногоон хөгжил гэсэн төсөөлөлтэй хэвээр байгаа тул энэ талын ойлголт, мэдлэгийг бий болгох шаардлагатай байна. Мөн хүүхдүүдэд ногоон хөгжлийн тухай ойлголтыг системтэй олгохын тулд цэцэрлэг, дунд сургуулийн сургалтанд “ногоон хөгжил” хичээлийг багтаах хэрэгтэй юм.

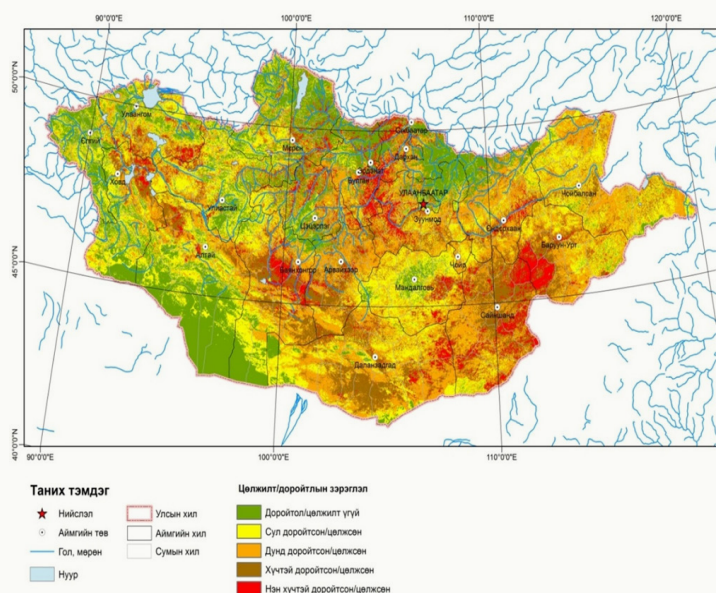
УИХ-аас баталсан “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-д Ногоон хөгжлийг чухалчилж оруулснаар “Эдийн засгийн чуулган-2022”-ы хүрээнд “Ногоон ▶

Монгол орны цөлжилт, газрын доройтол

МОНГОЛЫН ГАЗАР НУТГИЙН

76,8%

ДУНД БОЛОН ХҮЧТЭЙ ЦӨЛЖИЛТӨНД ӨРТЖЭЭ

ТЭРБУМ МОД ҮНДЭСНИЙ ХӨДӨЛГӨӨН

АЙМГУУДЫН ТАРЬЖ, УРГУУЛАХ МОД

Улаанбаатар

Говь-Алтай

Дундговь
Хэнтий

Өмнөговь
Завхан

Архангай	Дорноговь	Сэлэнгэ
Баян-Өлгий	Дорнод	Төв
Баян-Хонгор	Орхон	Увс
Булган	Өвөрхангай	Ховд
Дархан-Уул	Сүхбаатар	Хөвсгөл

Говь-Сүмбэр

► хөгжлийн сэргэлт ба аялал жуулчлал салбар” хуралдаан болж өнгөрлөө.

Манай улс унтаа байдалд байсан ногоон хөгжлөө хожимдсон ч гэсэн “Ногоон хөгжлийн сэргэлт” хэмээн тунхаглаж байгаа нь олзуурхууштай хэрэг юм. НҮБ-ын Ерөнхий ассемблейн 76 дугаар чуулган дээр Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх Монгол Улс 2030 он гэхэд нэг тэрбум мод тарина хэмээн амласнаас гадна Парисын гэрээний дагуу хүлэмжийн хийн ялгарлыг 22,7 хувиар бууруулах, нийт газар нутгийнхаа есөн хувийг ойжуулах амлалтыг манай улс аваад байгаа билээ. Эдгээрийг бодит үйл хэрэг болгоход 11,5 тэрбум доллар шаардлагатай гэсэн тооцоолол гарчээ.

Дэлхийн ихэнх улс, том банк, хөрөнгө

оруулалтын сангууд байгальд ээлгүй төсөлд зээл олгохгүй байхыг уриалж эхлээд байна. БНХАУ л гэхэд нүүрсээр ажилладаг цахилгаан станц нэмж барихгүй, хамтарч ажиллах болон хөрөнгө оруулалт хийхгүй гэдгээ өнгөрсөн онд зарласан. Харин манай Засгийн газар саяхан “Бүс нутгийн хамтын ажиллагааны мега төсөл хэрэгжүүлэх” уриалга гаргасныг олон орон дэмжиж, хөрсний элэгдэл ихтэй цөлжсөн тал, говийн бүсээс үүссэн Монголын шар шороон шуурганд улирлын байдалтай өртдөг БНХАУ, БНСУ, Япон зэрэг орнууд маш нааштай хүлээн авсан. Үүний зэрэгцээ лед гэрэл, бохир зайлуулах, усжуулах, хог ангилж шатаах, устгах зэрэг ногоон хөгжлийг дэмжсэн тоног төхөөрөмжүүдэд гаалийн хөнгөлөлт үзүүлж,

▶ татвараас чөлөөлж байна.

Одоогийн байдлаар дотоодын банкууд 10 хувийн, банк бус санхүүгийн байгууллага, хувийн хэвшлийн таван хувийн ногоон зээл гаргах тохиролцоонд хүрээд байгаа бөгөөд нийт хөрөнгө оруулалтын 15 хувийг ногоон зээлээр санхүүжүүлнэ гэж үзэж байна. Цаашид Засгийн газар болон хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгжүүд хамтран ногоон бонд гаргах нь багагүй хэмжээний хөрөнгө мөнгө босгох боломж гэж үзэж байгаа аж. Учир нь олон улсад ногоон гэсэн тодотголтой бонд худалдан авалт, хөрөнгө оруулалт байнга өсөж, өнгөрсөн онд

гэхэд 30 хувиар нэмэгдэн, сангуудад 270 тэрбум ам.доллар төвлөрчээ. Сэргээгдэх эрчим хүч, ногоон аж үйлдвэр, тэрбум мод тарих, тарьсан модоо усаар хангах, хог хаягдлыг дахин боловсруулах зэрэг олон зорилтуудаа хэрэгжүүлэхэд цогц бодлого хэрэгтэй.

Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх “Ногоон санхүүжилт бүс нутгийн чуулган” дээр “Уур амьсгалын өөрчлөлтийн эсрэг тэмцэлд бид агшин зуур ч амсхийх учиргүй” хэмээн мэдэгдсэн билээ. Монголчууд бид хүн төрөлхтний өмнө хариуцлага хүлээсэн амлалтаа биелүүлэх үе бол 2030 он. Бидэнд ердөө наймхан жил үлдээд байна. ■

Байр суурь

Д.САРАНГЭРЭЛ
УИХ-ын гишүүн

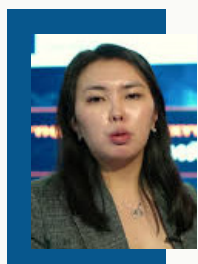
УИХ-аас баталсан Генетик нөөцийн тухай хууль ирэх зургадугаар сараас хүчин төгөлдөр хэрэгжиж эхэлнэ. Ингэснээр байгаль, ховор ан амьтан, ургамлыг ашигласан бол төрөл зүйл, бүтэц, тоо толгойг цөөрүүлэхгүйгээр эргээд хэвийн байдалд нь байлгах эрх зүйн орчин бүрдсэн.

Манайд нэн ховор 1000 гаруй төрлийн эмийн ургамал ургадаг. Хойд Америк, Солонгос, Хятад зэрэг улс эмийн ургамлын тариалалт, уламжлалт эмийн бизнесээрээ алдартай. Тиймээс бид ургамал, ан амьтдыг устгаж цөөлөхгүйгээр эдийн засгийн эргэлтэд оруулж, зөв ашиглах хэрэгтэй.

Б.БАТ-ЭРДЭНЭ
БОАЖ-ын сайд

Саяхан 17 аймаг, дархан цаазат газруудаар явж үзэхэд экологийн асуудлууд хүндхэн байна. Япон, Солонгос, Хятад хүмүүс Монголын элсэн, шар шороон шуурга хэмээн нэрлэсэн, салхиар алдаж буй хөрсөө яах вэ? Бэлчээрийн даац хоёр дахин хэтэрчихсэн байна. Уул уурхайгаас үүдэлтэй 7000 га газрыг нөхөн сэргээж, ногооруулах төслүүдийг яаралтай хэрэгжүүлж эхлэх хэрэгтэй. Түүнчлэн ойгоо хамгаалах ёстой байгаль хамгаалагч нар нь хууль бус үйл ажиллагаанд хамтран, гэмт хэрэгтнүүдэд боломж олгож байсан нь илэрсэн. Одоогоор 13 хүнд эрүүгийн хэрэг үүсгэсэн байна. Цаашид хууль бус үйлдэлд хатуу хариуцлага тооцож ажиллах болно гэдгийг салбарын нийт ажилтнууддаа анхааруулж байна.

З.НОМИНДАРЬ
Тогтвортой хөгжил төслийн Санхүүгийн холбооны гүйцэтгэх захирал

Эдийн засгийн чуулган, хэлэлцүүлэг салбар хуралдаануудад ногоон хөгжлийн тухай ярьж байгаа хүн маш ховор байгаа нь харамсалтай. Юун түрүүнд бид ногоон хөгжлийн талаарх сэтгэлгээ, хандлагаа өөрчлөх хэрэгтэй байна. Ногоон хөгжил бол хөрөнгө оруулалт татах эдийн засгийн боломж юм. Сайхан мод, цэцэг тарихыг л ногоон хөгжил гэж ойлгоод байна. Харин бүх салбартай холбож, ярьж хэрэгжүүлбэл жинхэнэ утгаараа ногоон хөгжил болно. Ялангуяа эрчим хүч, аж үйлдвэр, уул уурхайн салбаруудад цогцоор нь хэрэгжүүлэх хэрэгтэй.

Б.ДАВААДАЛАЙ
Ерөнхийлөгчийн эдийн засгийн зөвлөх

Засгийн Газраас ББСБ, хувийн хэвшилтэй хамтарч ногоон бонд гаргах бөгөөд төрөөс бодлогоор дэмжиж, хувийн хэвшлийн менежментээ авч явах юм. Олон улсад амжилтад хүрч байгаа 108 итгэлцлийн сангийн туршлагыг судалсны үндсэн дээр “Монголын ногоон хөгжил”-ийн санг байгуулах гэж байна. Ногоон хөгжлийн асуудал жил, сараар биш өдрөөр, цагаар хэмжигдэх тулгамдсан эмзэг асуудал болж байгаа тул гадаадаас хөрөнгө оруулалт татах боломж бий.

Дижитал шилжилт

“Цахим засаглал”-ыг хэрэгжүүлэх кибер багтай болно

Аж үйлдвэрийн дөрөвдүгээр хувьсгал эрчээ авсан энэ үед бид техник технологийн зөвхөн хэрэглэгч байхаас гадна түүнийг үйлдвэрлэгч, хувийн болоод “хувьсгал”-ын үйл хэрэгтээ ухаалгаар ашиглагч байх хэрэгцээ үүсээд байна. Цахим технологи хэрэглээнд нэвтэрснээр нийтийн тээврийн ууртай тасалбар түгээгчээс эхлээд нийгмийн даатгалын дэвтэр хүртэл халаагаа өгөв. Төрийн үйлчилгээг шат дараатайгаар цахимд шилжүүлэх нь чанар, хүртээмжийг нь нэмэгдүүлэхээс гадна авлигыг бууруулах бодитой гарц мөн гэдэгтэй бодлого тодорхойлогчид санал нийлж байгаа нь бас нэг дэвшил юм. Төрийн үйлчилгээний хүнд суртал, оочер дарааллаас залхсан иргэд, хувийн хэвшил ч дижитал шилжилтийг дуу нэгтэй дэмжиж, шинэ цахим боломжуудыг тэсэж ядан хүлээж буй.

Энэ удаагийн “Эдийн засгийн чуулган”-ы “Дижитал шилжилт” салбар хуралдааны үеэр эл шилжилтийг хурдасгах, эрчимжүүлэхэд төр болон хувийн хэвшлийн зүгээс хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ, тулгарч буй саад бэрхшээл, шийдвэрлэх арга замын талаар салбарын лидерүүд санал солилцлоо.

Дижитал шилжилт хийхэд шаардлагатай хууль эрхзүйн орчин манай улсад тодорхой хэмжээнд бүрдэж байгааг хуралдаанд оролцогчид онцолж байв. Тодруулбал, таван шинэ хуулийг баталсан нь тавдугаар сарын 1-ээс хүчин төгөлдөр хэрэгжиж эхэлнэ. Мөн Засгийн газар Цахим хөгжил, харилцаа холбооны яам байгуулах шийдвэр гаргаж, үйл ажиллагаанд нь зориулж 2022 оны төсөвт 1.8 тэрбум төгрөг суулгасан. Кибер аюулгүй байдлын индексээр дэлхийд 108-д жагсаж байгаа манай улс цахим шилжилт хийх салбарын яамтай болсон нь томоохон дэвшил гэж үзэж болно.

Хүүхдүүд цахимаар хичээлдээ сууж, банкны гүйлгээний 89 хувь цахимаар хийгдэж, ахмадууд эмнэлэгт үзүүлэх цагаа цахимаар авдаг болох хүртэл бид багагүй саадыг давсан. Цаашид

дижитал үндэстэн болж, үлгэр жишээ авдаг Эстони зэрэг улсын хэмжээнд хүрэхийн тулд Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль, Виртуал хөрөнгийн тухай хууль, Кибер аюулгүй байдлын тухай хууль, Цахим гарын үсгийн тухай хуулиуд чухал үүрэг гүйцэтгэх ёстой.

Цаашлаад энэ салбарын хүний нөөцийн асуудалд нухацтай хандаж, “цус сэлбэлт” хийх шаардлагатай байгаа нь нууц биш. Мэдээллийн технологийн таван сая мэргэжилтэнтэй Энэтхэг улстай бид мөчөөрхөх боломжгүй ч гэсэн гурван сая хүнд тохирсон маш чанартай цахим шийдлийг санал болгох, бүтээх, улмаар дэлхийн зах зээлд гаргах мэргэжилтнүүдийг дотооддоо бэлтгэх цаг нь ирсэн. Хүний нөөцийг бүрдүүлэх чиглэлд боловсрол, сургалтын байгууллагуудаас гадна Засгийн газар, ажил олгогч компаниудын оролцоо үгүйлэгдэж байна. Мэдээллийн технологийг сонирхон суралцах залуусын тоо хангалттай биш, төгсөгчдийн дийлэнх нь өөр чиглэлээр ажиллах, гадаадад суралцаж, ажиллах замыг сонгодгоос энэ чиглэлийн компаниудад чадварлаг инженерүүдийн хомсдол үүссэн.

Боловсон хүчний асуудлаас гадна эдийн засгийн таагүй нөхцөл байдал болон гадаад,

Цахим гарын үсэг иргэний үнэмлэхийг орлоно

▶ дотоод орчны тодорхой бус байдал нэмэгдсэн энэ үед аюулгүй, найдвартай дижитал эдийн засгийг бий болгох хэрэгцээ тулгарч байна. Энэ тал дээр бид бусад орны сайн туршлагаас судлах нь зүйтэй юм. Энэ хүрээнд Цахим хөгжил, харилцаа холбооны яам болон Бүгд найрамдах Эстони улсын Цахим Засаглалын академи хооронд хамтран ажиллах харилцан ойлголцлын санамж бичиг байгуулсан нь үр дүнгээ өгч эхэлсэн.

Монгол Улсад цахим шилжилт хийх дэд бүтцийн давуу талууд бий. Учир нь манай улс бүх аймгаа шилэн кабелийн сүлжээнд холбосноос гадна нэг хүнд ногдох ухаалаг утас, интернэт хэрэглэгчийн тоогоор дэлхийд тэргүүлж байна. Тиймээс бидэнд цахим үндэстэн болох уриагаа хэрэгжүүлэх боломж хангалттай бий. Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн газар (ХМТГ)-аас гаргасан судалгаагаар, энэ оны байдлаар

Монгол Улсад үүрэн холбооны хэрэглэгч давхардсан тоогоор 3,405,916 байгаагаас ухаалаг утас хэрэглэгч хоёр сая 576 мянга байна. Харин интернэт хэрэглэгч гурван сая гаруй байгаа юм. Сонирхуулахад, Монгол Улсад 2019 оны байдлаар фэйсбүүк хэрэглэгчдийн тоо 2.2 сая байгаагаас ихэнх нь (2.1 сая) гар утсаараа холбогддог байна. Энэ нь 3.3 сая хүн амтай харьцуулахад маш өндөр тоо.

Нэг талаараа энэ нь том дэвшил боловч нөгөө талаараа иргэдийн цахим хэрэглээний соёл ямар түвшинд байна вэ, мэдээллийн аюулгүй байдлаа хамгаалж чадаж байна уу гэсэн том анхаарлын тэмдэг гарч ирж байгаа юм. Цахим үндэстэн болох зорилготой манай улсын хувьд энэ бол нэн тэргүүнд анхаарах асуудал. Иймд шинээр батлагдсан “Кибер аюулгүй байдлын тухай хууль” нь кибер аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагааны зарчим, эрх зүйн үндсийг тогтоох, кибер орчин дахь мэдээллийн бүрэн бүтэн, хүртээмжтэй, нууцлагдсан байдлыг хангахтай холбогдсон харилцааг зохицуулах юм. Цаашлаад дэлхийн улс орнууд технологиороо “дайтэж” буй өнөө үед манай улсын батлан хамгаалах салбар “Кибер баг”-тай болно гэдгийг ч “Цахим шилжилт” салбар хуралдааны үеэр хариуцлагатай албан тушаалтнууд хэлж байлаа.

Энэ мэт анхаарах ёстой асуудлуудаас гадна ахиц дэвшил ч бий. 2016 онд нэвтрүүлсэн “E-barimt” цахим татварын системийг 1.7 сая хүн идэвхтэй ашиглаж, өдөрт 500 мянган хүн тогтмол нэвтэрдэг гэсэн судалгаа бий. Өөрөөр хэлбэл, манай улсын насанд хүрсэн 2.1 сая хүний 85 орчим хувь нь тус системийг ашигладаг гэсэн үг.

Хамгийн далайцтай, хүртээмжтэй бөгөөд бидний бахархах ёстой нэгэн “бүтээл” бол цахим нэг цонхны E-Mongolia үйлчилгээ юм. Тус порталаар дамжуулан төрийн болон хувийн хэвшлийн 55 байгууллагын 650 гаруй үйлчилгээг иргэд, аж ахуйн нэгж байгууллагууд ямар нэг чирэгдэлгүй, түргэн шуурхай авч байна. Цаашид ч үйлчилгээний тоо, боломжууд улам нэмэгдэнэ.

Галт тэрэгний тасалбар авах, гадаад паспорт захиалахаар удаан дараалалд зогсдог байснаа аль хэдийн мартсан шигээ төрийн байгууллагын хүнд суртал, авлига, хээл хахуулийг ч ор тас мартаж, цахим эринтэй хөл нийлүүлэн алхах гарц бол яах аргагүй цахим шилжилт билээ. ■

Хамгийн өндөр хандалттай цахим үйлчилгээнүүд

Вакцины гэрчилгээ

2,253,479

26.5%

Нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөлтийн талаарх тодорхойлолт

1,789,249

21.0%

Жолоочийн лавлагаа, мэдээлэл

574,087

6.8%

Иргэний оршин суугаа газрын хаягийн бүртгэлийн лавлагаа

553,520

6.5%

Авто тээврийн хэрэгслийн торгуулийн мэдээлэл

547,484

6.4%

Иргэний үнэмлэхийн лавлагаа

476,343

5.6%

Эх сурвалж: Цахим хөгжил, харилцаа холбооны яам

Байр суурь

З.БАТШУГАР
УИХ-ын гишүүн

Дэлхийн 108 орны дунд явуулсан судалгаанаас үзвэл аливаа улс орон цахим засаглалын индексээ нэг хувиар сайжруулахад авлигын индекс нь 1,17 хувиар буурдаг байна. 2020 оны байдлаар манай улс цахим засаглалын индексээрээ дэлхийд 92-т эрэмбэлэгдэж байгаа. Өнөөдрийг хүртэл хийсэн эрхзүйн орчны шинэчлэл, “E-Mongolia”-ийн шинэчлэлээс шалтгаалан 2021 оны индекст байр урагшилна гэдэгт итгэлтэй байна.

Б.МӨНХЦЭЦГ
Грэйпсити Монгол
ХХК-ийн гүйцэтгэх
захирал

Манай улс хөгжлийн түвшингээрээ ижил төстэй бусад оронтой харьцуулахад банк санхүүгийн салбарын технологийн дэвшилээр арав гаруй жилээр түрүүлж явна. Цахим гарын үсэг хэрэглээнд нэвтэрвэл банк, санхүүгийн салбарт үсрэнгүй дэвшил авчирна.

Б.ГАБИТ
Хязгааргүй шийдэл
ХХК-ийн ТУЗ-ийн
дарга

Технологийн компанийн хувьд сүүлийн жилүүдэд яаж чадварлаг боловсон хүчин бий болгох вэ гэдэгт их анхаарч байна. Хүүхэд дунд сургууль төгсөөд мэдээллийн технологиор дөрвөн жил суралцахад 22 жил шаардлагатай. Тэгвэл олон улсад 18 настай инженер, мэргэжилтнүүд өрсөлдөж байна шүү дээ. Зааж чадвал Монгол хүүхдүүд ч дунд сургуулиа төгсөхдөө бакалаврын түвшний ИТ боловсролтой болж чадна. Үүнийг бид ганцаараа хийж чадахгүй, төр, хувийн хэвшил, ажил олгогчид нэгдэж байж хийнэ.

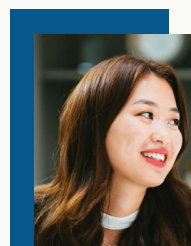
Л.ЭНХ-АМГАЛАН
УИХ-ын гишүүн,
БШУ-ны сайд, ЦХХХ-
ны сайдын үүрэг
гүйцэтгэгч

“E-Mongolia”- гаар дамжуулан 650 гаруй төрийн үйлчилгээг цахимаар авах боломжтой. Гэтэл цаана нь 12,000 гаруй төрийн үйлчилгээ байна. Энэ нь манай төр их хүндрэл чирэгдэлтэй болж, “данхайсан”-ыг харуулж байна. Иймд төр өөрөө боловсронгуй болох шаардлагатай. Манай улс цахим технологийн хэрэглээгээрээ түрүүнд явж байгаагийн нууц бол мэдээллийн технологийн салбарт төр маш бага оролцсонтой холбоотой. Цаашдаа бид үндэсний хиймэл дагуулаа хөөргөх ёстой. Үндэсний хиймэл дагуултай болох юм бол “Тоон бичиг үсэгтэн” болох нь цаг хугацааны асуудал. Гол нь боловсролын бодлогодоо анхаарч хүүхдүүдэд багаас нь технологи заах ёстой. Бид өрсөлдөх чадвартай, цахим боловсролтой иргэдийг бий болгож байж “Дижитал үндэстэн” болно

Ц.МЭНДБАЯР
Интелмайнд ХХК-ийн
гүйцэтгэх захирал

Дэлхий дээр гарч байгаа мөргөлдөөнүүдийг би байгалийн баялгийн төлөөх тулаан гэж харж байна. Яагаад гэвэл дэлхий дахинд байгалийн баялаг хомстож байгаа. Оюуны салбарт ажиллаж байгаа компаниудын нийт зардлын 80 хувь нь цалингийн зардал байдаг. Тэгвэл бид т энэ салбартаа харамгүй хөрөнгө оруулбал дэлхийгээс байгалийн баялгаар бус оюуны баялгаараа доллар татах бүрэн боломжтой.

Б.БОЛОР-ЭРДЭНЭ
ЦХХХ-ны дэд сайд

“E-Mongolia”-г хүн бүр ашигладаг болгохын төлөө бид ажиллаж байна. Үүний тулд “Цахим аймаг” төслийг эхлүүлж, аймаг, сумдад зөвлөгөө өгч байна. Өнөөдрийн байдлаар 13 аймагт “Цахим аймаг” төсөл хэрэгжиж байна.